

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ČESKÉ BUDĚJOVICE ZA STAVOVSKÉHO
ODBOJE ROKU 1547

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Král, PhD.

Autor práce: Tomáš Koutský

Studijní obor: Historie

Ročník: Třetí

2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci „České Budějovice za stavovského odboje roku 1547“ jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 6. 8. 2014

.....
Tomáš Koutský

Na tomto místě bych chtěl především poděkovat vedoucímu této práce PhDr. Pavlu Královi, PhD. za cenné rady a připomínky a za ochotu a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Děkuji také mé rodině a přátelům za projevenou podporu.

Anotace

Hlavním cílem předkládané bakalářské práce je objasnit postoj královského města Českých Budějovic ve stavovském odboji roku 1547. Důraz je kladen zejména na popsání vztahu mezi Českými Budějovicemi a králem Ferdinandem I. a činnosti jednotlivých aktérů. Dalším cílem práce je zasadit město České Budějovice do hospodářského, regionálního a náboženského kontextu. Práce vychází z poznatků získaných z institucionálních pramenů uložených v SOkA České Budějovice (např. městské pamětní knihy, kopiáře dopisů, zápisy z jednání městských rad).

Annotation

The main aim of the present Bachelor's thesis is to clarify the stance of the royal town of České Budějovice in the revolt of bohemian nobility and royal towns in year 1547. Accent lays in description of relation between the town of České Budějovice and king Ferdinand I. and in description of activities of individual actors. Another thesis's interest is economic, regional and religious kontext of the royal town of České Budějovice. The thesis is based on the institutional sources, which are deposited in SOkA České Budějovice (for example town memorial books, books of correspondence copies, records of town council meetings).

Obsah

I. ÚVOD	7
I. 1. Použité prameny a metodologické přístupy.....	8
I. 2. Literatura.....	9
I. 3. Dějiny Českých Budějovic do roku 1526	15
II. CESTA KE STAVOVSKÉMU ODBOJI ROKU 1547.....	20
II. 1. Nástup Ferdinand I. na český trůn.....	20
II. 2. Sněmy v Českých Budějovicích v letech 1529–1530 a jejich vliv na další směřování Ferdinandovy protistavovské politiky	23
III. ČESKÉ BUDĚJOVICE NA PRAHU STAVOVSKÉHO ODBOJE	28
III. 1. Spor s rožmberskými poručníky a hospodářsko – politická situace v jižních Čechách na prahu stavovského odboje.....	28
III. 2. Náboženská situace v Českých Budějovicích v 1. polovině 16. století a její vliv na vztahy mezi budějovickými měšťany a Ferdinandem I.....	37
III. 3. Vztahy českobudějovických měšťanů s králem Ferdinandem I. v letech 1546–1547	40
IV. STAVOVSKÝ ODBOJ ROKU 1547 A ČESKÉ BUDĚJOVICE	44
IV. 1. Tažení do Saska na podzim roku 1546.....	46
IV. 2. Stavovský odboj roku 1547	52
IV. 3. Jan Petřík z Benešova	72
IV. 4. Město České Budějovice a jeho role ve stavovském odboji roku 1547.....	73
V. ZÁVĚR	82
VI. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	84
VI. 1. Archivní prameny	84
VI. 2. Vydané prameny	84
VI. 3. Použitá literatura	85

I. Úvod

Námětem předkládané bakalářské práce jsou události stavovského odboje roku 1547 v královském městě Českých Budějovicích. Hlavním cílem je objasnit některá méně známá fakta z dějin stavovského odboje v Českých Budějovicích a jejich zasazení do kontextu stavovského oboje, ale i do kontextu náboženského, hospodářského a geografického. Bakalářská práce si klade několik základních otázek. Jaké bylo postavení Českých Budějovic v rámci jihočeského regionu, jak probíhalo hospodářské soupeření budějovických měšťanů s rožmberskými poručíky v předvečer stavovského povstání? Jaká byla náboženská situace ve městě, a byli Budějovičtí ovlivněni protestantismem nebo proti němu aktivně vystupovali? Existovaly mezi panovníkem a měšťany nějaké spory, a pokud ano, jaký měly vliv na události stavovského odboje v Českých Budějovicích? Jak probíhal stavovský odboj v Českých Budějovicích? Je obecná teze české historiografie o neoblomné věrnosti Českých Budějovic pravdivá nebo se i v Českých Budějovicích vyskytovaly odbojné tendence? Pokud ano, kdo byli tyto odbojníci, odkud pocházeli a jaké byly jejich důvody k postavení se na stranu odbojných stavů?

První kapitola obsahuje nastínění použitých metodologických postupů a seznámení čtenářů s pramennou základnou. V další části první kapitoly se nachází stručné seznámení s tematickou literaturou, v níž se autor také pokouší kriticky zhodnotit jediný doposud vydaný článek k dějinám stavovského odboje v Českých Budějovicích. Mimo to nechybí stručný nástin historie královského města Českých Budějovic s důrazem na postupné vytváření pevného vztahu mezi Českými Budějovicemi a panovníky Českých zemí. Druhá kapitola slouží jako krátký exkurz do období nástupu Ferdinanda I. na český trůn a prvních let jeho vlády. Pomocí této kapitoly se autor snaží nastínit kořeny budoucích sporů mezi panovníkem a českými stavy. Třetí kapitola je jakýmsi exkurzem do Českých Budějovic těsně před stavovským odbojem se zaměřením na hlavní hospodářské a náboženské otázky. V první části této kapitoly se autor věnuje sporu mezi českobudějovickými měšťany a rožmberskými poručíky s důrazem na historické návaznosti a lokální zvláštnost konfliktu. Také se snaží osvětlit vliv konfliktu na celkové postavení Českých Budějovic v rámci jihočeského regionu. Ve druhé části je popsána náboženská situace v Českých Budějovicích před samotným stavovským povstáním a je kladena otázka, zda

Budějovičtí postupovali v souladu s Ferdinandovou protiprotestantskou náboženskou politikou, nakolik byl v Českých Budějovicích znatelný vliv protestantství, a zda by dokázal ovlivnit až bigotně katolické vnímání budějovických měšťanů. Poslední část kapitoly se věnuje sporům mezi panovníkem a určitými skupinami budějovických měšťanů a jejich vlivu na vztah mezi městem a panovníkem. V této části se autor pokouší najít kořeny možného odporu vůči panovníkovi v roce 1547 a označit jeho původce. Hlavním tématem čtvrté a poslední kapitoly je stavovské povstání. V prvních dvou částech je rozebrán průběh stavovského odboje, jeho vznik a následný konec spolu s důsledky, které měl na další směřování stavovské politiky. Třetí oddíl je stručným seznámením s panovníkovým věrným příznivcem a pravděpodobně nejdůležitější postavou Českých Budějovic první poloviny 16. století městským písařem Janem Petříkem z Benešova, který výrazně ovlivnil směřování města za stavovského odboje. Poslední část čtvrté kapitoly je již zcela věnována událostem stavovského odboje v Českých Budějovicích. Mimo popisu jejich průběhu je kladen důraz zejména na otázku vzniku opozice ve městě, její časové a personální umístění a možné důsledky, které by její vítězství mělo pro budoucnost města.

I. 1. Použité prameny a metodologické přístupy

Heuristická základna předkládané bakalářské práce vychází ze sbírky institucionálních pramenů týkajících se dějin města Českých Budějovic v letech 1546–1547. Tyto prameny se nacházejí v již uspořádaném fondu Archivu města Českých Budějovic umístěném ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Jazyk pramenů je z většiny český, pouze občas se vyskytují prameny v jazyce německém, všechny prameny jsou pak psány úhlednou novogotickou kurzívou.

Hlavním zdrojem, ze kterých autor práce čerpal, jsou zejména dvě pamětní knihy *Červená kniha zvaná pamětní*¹ a *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*², jejichž zakladatelem a autorem pro přelom první a druhé poloviny 16. století je městský radní písař Jan Petřík z Benešova. Kniha *Červená zvaná pamětní* je zdrojem pramenů ryze pamětní povahy. Lze v ní nalézt především opisy privilegií, darovacích smluv a zápisů z jednání a poselstvech. Svým rozsahem je mnohem důležitější *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, která je především takovým zpola osobním deníkem,

¹ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

² SOKA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

zpola pamětní knihou. Pamětní kniha Jana Petříka obsahuje, mimo rozšířenější přehled privilegií a darování obsažené již v předchozí knize, také značnou část různorodých opisů korespondence mezi panovníkem a budějovickou konšelskou radou. V osobní části pak obsahuje mnoho dopisů a jeden královský mandát adresovaných přímo Janu Petříkovi nebo přímo týkajících se jeho osoby. Právě tyto osobní zápisy jsou důležitým pramenem k poznání událostí stavovského odboje v Českých Budějovicích. Další, neméně důležitou složkou pramenné základny, je *Knih konceptů z let 1538–1550*,³ která obsahuje velmi obsáhlý a různorodý korespondenční materiál týkající se především finančních a hospodářských záležitostí města. Posledním důležitým pramenem je kopiář *O válečném způsobu do Sas Léta Páně 1547*,⁴ který je souborem oficiální korespondence, sněmovních artikulů a panovnických mandátů. Nejdůležitější části souboru jsou dopisy Budějovických adresované stavovskému výboru do Prahy a příznávací dopis koncipovaný Janem Petříkem z Benešova. Ke kontrole a ujištění se správnosti některých dat a jmen osob užíval autor *zápisy z městské rady z března až června roku 1547*.⁵

Metodologicky práce vychází z principu nových politických dějin, politické komunikace a zkoumání konfliktů napříč společenskými vrstvami.⁶ V zkoumání důsledků a následků stavovského povstání v Českých Budějovicích se autor opírá především o klasickou metodu přímou a nepřímou a hojně využívá metody deduktivní a retrospektivní. Důležitou roli hraje vztah centra a regionu a města a panovníka.⁷

I. 2. Literatura

Dějiny Českých Budějovic v 16. století nejsou v odborných pracích příliš popsány. Celkový souhrn dějin města podává *Encyklopedie Českých Budějovic*.⁸ Českým Budějovicům se také z části věnuje Karel Kuča v prvním díle své encyklopedie *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.⁹ K dějinám města obecně také existuje

³ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Knih konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

⁴ SOKA ČB, AM České Budějovice, *O válečném způsobu do Sas Léta 1547*, inv. č. 291.

⁵ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Knih zápisů z jednání městských rad*, inv. č. 105.

⁶ Viz. Zdeněk Vybíral, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005, Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, Pardubice 1999.

⁷ K tomu více Václav Bůžek a kol. (ed.), *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

⁸ Jiří Kopáček a kol., *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998.

⁹ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1. díl A-G*, Praha 1999.

několik spíše popularizačních prací.¹⁰ Měšťanskému prostředí v raném novověku se obecně věnuje Josef Macek ve své práci *Jagellonský věk v českých zemích*,¹¹ Josef Pánek v publikaci *Česká města v 16.-18. století*.¹² Starší prací k fungování města v 16. století je *Zlatá doba měst českých Zikmunda Wintra*.¹³ Mentalitě, kultuře a konfliktům se věnuje Josef Hrdlička v části práce *Člověk českého raného novověku*.¹⁴ Kultuře v měšťanském prostředí v předbělohorské době se věnuje Václav Bůžek v práci *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*.¹⁵ Širší pohled na měšťany a městské prostředí lze nalézt v syntéze *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*.¹⁶

Stavovskému odboji roku 1547 se poprvé věnoval Karel Tiefertunk ve své práci *Odpor českých stavů proti Ferdinandovi I. Léta 1547*.¹⁷ Vychází z v té době dostupných pramenů, z části již zpracovaných Františkem Palackým. Značnou část také mu věnuje Wacław Wladivoj Tomek v jedenáctém dílu svého *Dějepis města Prahy*,¹⁸ který vychází ze stejných pramenů jako Karel Tiefertunk, přidává však ještě užší pohled na události stavovského odboje v pražských městech. Petr Vorel věnuje stavovskému odboji první část svých *Velkých dějin Zemí Koruny české*,¹⁹ přičemž podává moderní pohled na problematiku stavovského odboje, který představil již ve svých předchozích pracích. První moderní syntetickou práci na téma stavovské odboje sepsal Josef Janáček.²⁰ Ve druhém dílu svých *Českých dějin* sleduje politické dění od nástupu Habsburků na český trůn roku 1526 až do konce stavovského odboje roku 1547. V kontextu nově vznikajícího habsburského soustátí se snaží nalézt kořeny hlavních bodů sporu mezi panovníkem a sleduje Ferdinandovi problematiku snahy o prosazení centralizační politiky v počátcích jeho vlády. Samotné stavovské povstání sleduje

¹⁰ Jiří Chvojka, *Město pod Černou věží*, České Budějovice 1992; Daniel Kovář, *Zmizelé Čechy, Českobudějovicko*, Praha 2012; též, *Českobudějovicko II. Pravý břeh Vltavy*, České Budějovice 2008.

¹¹ Josef Macek, *Jagellonský věk v českých zemích*, Praha 1998.

¹² Jaroslav Pánek (ed.), *Česká města v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990*, Praha 1991.

¹³ Zikmund Winter, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991.

¹⁴ Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

¹⁵ Václav Bůžek (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (=OH 1).

¹⁶ Václav Bůžek a kol. (ed.), *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

¹⁷ Karel Tiefertunk, *Odpor českých stavů proti Ferdinandovi I. Léta 1547*, Praha 1872.

¹⁸ Wacław Wladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy XI.*, Praha 1897.

¹⁹ Petr Vorel, *Velké dějiny Zemí Koruny české VII.*, Praha - Litomyšl 2005, s. 7–194.

²⁰ Josef Janáček, *České dějiny. Doba předbělohorská I/II (1526–1547)*, Praha 1984.

především očima hlavních aktérů a tematicky se zaměřuje především na české země. Mimo to ale snaží zasadit stavovský odboj do širšího kontextu habsburského soustátí a kontextu šmalkaldské války. K tomu hojně využívá německy psané korespondence krále Ferdinanda I., ale i mnohých dalších osob s vztahem k německému prostředí z obou stran konfliktu.²¹

Zatím poslední zásadní moderní práci na téma stavovské odboje roku 1547 je sborník pardubické univerzity editovaný Petrem Vorelem s názvem *Stavovský odboj roku 1547 – První krize habsburské monarchie*.²² Oproti syntéze Josefa Janáčka se nejedná o souhrnné pojednání o dějinách stavovského odboje, ale spíše o představení nových metod zkoumání a pohledů na stavovský odboj v širším kontextu. Autoři jednotlivých statí pak představují méně známá fakta historiky zatím opomíjená. Petr Vorel nedochází ke konsenzu s autorem předchozí syntetické práce Josef Janáčkem. Zatímco Josef Janáček přičítá stavovské obci omezený politický rozhled, nedostatek cílevědomosti a zakořeněný provincialismus,²³ Petr Vorel nevidí nerozhodnost a váhavost, ale spíše politickou rozvahu, která se za každou cenu snažila zabránit ozbrojenému konfliktu s panovníkem a udržet konflikt s panovníkem na diplomatické úrovni.²⁴ V úvodní stati sborníku *Rok 1547 v českých dějinách* představuje Josef Petráň nové pohledy zkoumání stavovského odboje v konfrontaci se staršími nacionalisticky zaměřenými pohledy. Mimo to se zajímá, jaké byly cíle panovníka i jednotlivých skupin stavovské obce a jak tyto subjekty hájily své zájmy.²⁵

Jaroslav Pánek ve svém příspěvku *První krize habsburské monarchie* představuje nové metody zkoumání dějin stavovského odboje v širším kontextu všech přičleněných zemí Koruny české a způsob, jakým lze odhalovat nové souvislosti a vzájemné závislosti jednotlivých zemí. Přičemž velký význam přičítá širší retrospektivě v rámci dějin střední Evropy. V příspěvku se snaží ukázat události stavovského odboje v širším kontextu habsburské centralistické politiky a nově prosazovaného univerzalizmu v první polovině 16. století.²⁶ Moravský historik Josef Válka v příspěvku *Morava a porážky českých stavovských povstání* objasňuje postoj moravských stavů k odbojným stavům českým. Klade důraz na odlišné kulturní, náboženské a politické

²¹Kupříkladu Johannes Herrmann – Günther Wartenberg, *Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürsten Moritz von Sachsen. Bis zum Ende des Jahres 1546*, Berlin 1904.

²² Petr Vorel, *Stavovský odboj roku 1547 – První krize habsburské monarchie*, Pardubice 1998.

²³ J. Janáček, *České dějiny*, s. 233.

²⁴ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 169–170.

²⁵ Josef Petráň, *Rok 1547 v českých dějinách*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 5–10.

²⁶ Jaroslav Pánek, *První krize habsburské monarchie*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 11–28.

prostředí Moravy a do popředí vyzdvihuje podíl moravských vztahů na politickém řešení odboje.²⁷

Rolí šesti hornolužických měst v událostech stavovského odboje se zabývá historička Lenka Boková v práci *Pönfall neboli šestiměstí v protihabsburském odboji roku 1547*. Autorka sleduje šestiměstí v počátcích Ferdinandovy vlády a jejich budování vztahu s panovníkem. Dále autorka sleduje tíživou situaci hornolužických měst skrze celou šmalkaldskou válku a jejich následné potrestání.²⁸ Systematickým budováním sítě osobních, rodinných a společenských vazeb mezi rakouskou a českou šlechtou se zaobírá Václav Bůžek v příspěvku *Mezi Bečovem, Wildbergem a Norimberkem (příspěvek ke komunikaci českých stavů se zahraničím ve čtyřicátých letech 16. století)*. Hlavním předmětem zkoumání je osoba významného aktéra protihabsburského odboje Kašpara Pluha z Rabštejna, na jehož příkladu autor ukazuje vzájemnou komunikaci českých a rakouských nekatolických stavů a jejich politické sblížování.²⁹ Editor sborníku Petr Vorel přispívá k tématu novým zpracováním zásadního dokumentu Přátelského snešení stavů českých v článku *Přátelské snešení stavů českých z března 1547 a jeho signatáři*. Petr Vorel přináší nejen nové informace okolo jeho vzniku a poprvé přináší kompletní seznam všech jeho 1 750 signatářů.³⁰ *Osobou prvního královského rychtáře ve Stříbře po roce 1547* se zabývá Vladimír Bystřický. Na příkladu města Stříbra ukazuje autor, jak prakticky zasáhla funkce královského rychtáře do běžného chodu novověkého města.³¹

Praktický dopad vypořádání Ferdinanda I. s královskými městy popisuje Quido Kastner v příspěvku *Městská práva v Litoměřicích v 16. století*.³² Jindřich Tomas se v příspěvku *Praha – Hospodářské a sociální poměry a předpoklady událostí r. 1547* zaměřuje na vývoj řemesel a obchodu v Praze v první polovině 16. století, spolu s tím sleduje postupně se zvětšující sociální polarizaci mezi řemeslníky a měšťskou elitou a s tím související vzrůstající sociální napětí. Autor také komentuje bojeschopnost

²⁷ Josef Válka, *Morava a porážka českých stavovských povstání*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 29–40.

²⁸ Lenka Boková, *Pönfall neboli šestiměstí v protihabsburském odboji roku 1547*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 41–64.

²⁹ Václav Bůžek, *Mezi Bečovem, Wildbergem a Norimberkem (příspěvek ke komunikaci českých stavů se zahraničím ve čtyřicátých letech 15. století)*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 65–80.

³⁰ Zajímavé je objevení rozvětvených příbuzenských skupin mezi signatáři, což se týká nejen hlav rodin, ale všech jejich blízkých a vzdálených příbuzných. Petr Vorel také poukazuje na absenci chudé vrstvy rytířstva, která se mezi signatáři neobjevuje. Petr Vorel, *Přátelské snešení stavů českých*, in: *týž*, *Stavovský odboj*, s. 81–124.

³¹ Vladimír Bystřický, *Osoba prvního královského rychtáře ve Stříbře po roce 1547*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 125–132.

³² Quido Kastner, *Městská práva v Litoměřicích v 16. století*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 135–144.

měšťanských milicí a porovnává dopady panovníkových restrikcí na česká královská města se situací španělských měst po povstání „comuneros“. ³³ *Odras postoje moravského zemského hejtmana ke stavovskému odboji roku 1547 v českých pramenech* je hlavním tématem Zdeňka Vybírala. Moravského zemského hejtmana Václava Chropyňského z Ludanic označuje Zdeněk Vybíral jako osobu, které díky své vysoké informovanosti, výrazně ovlivnila postoj moravských stavů k protihabsburskému odboji. Informace podávané králem skrz osobu zemského hejtmana hrály podle Zdeňka Vybírala stěžejní roli v ovlivňování smyšlení ve prospěch panovníka. ³⁴ Posledním článkem z pera Marie Ryantové nese jméno *Ladislav Popel z Lobkovic jako první president apelačního soudu* a soustředí se nejenom na působení Ladislava Popela z Lobkovic v čele apelačního soudu, ale i na jeho samotný vznik a jeho právní i funkční náležitosti. ³⁵

Ze zahraniční historiografie zabývající se širším kontextem šmalkaldské války a stavovského odboje jsou důležité práce Winfrieda Eberharda *Monarchie und Widerstand*³⁶ a Pauly Fichtner *When Brother agree: Bohemia, the Habsburg and the Schmalkandic wars (1546–1547)*.³⁷ Edici Památných knih Sixta z Ottersdorfu provedl nejprve Josef Teige³⁸ a pro období jara a léta roku 1547 znovu Josef Janáček.³⁹

K osobě českého krále Ferdinanda I. zatím neexistuje žádná relevantní autobiografická práce. Ze zahraniční provenience lze zmínit biografii Alfreda Kohlera *Ferdinand I. (1503–1564), Fürst, König und Kaiser*,⁴⁰ dále pak práci Pauly Fichtner *Ferdinand I. Wider Türken und Glaubensspaltung*.⁴¹ Stručně o Ferdinandovi I. také píše Kenneth Dillon v *King and Estates in the Bohemian Lands 1526–1564*.⁴²

³³ Jindřich Tomas, *Praha – Hospodářské a sociální poměry a předpoklady událostí r. 1547*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 145–166.

³⁴ Zdeněk Vybíral, *Odras postoje moravského zemského hejtmana ke stavovskému odboji roku 1547 v českých pramenech*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 167–184.

³⁵ Marie Ryantová, *Ladislav Popel z Lobkovic jako první president apelačního soudu*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 185–204.

³⁶ Winfried Eberhard, *Monarchie und Widerstand. Zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinands I. in Böhmen*, Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 38, München – Wien 1985.

³⁷ Paula Sutter Fichtner, *When Brothers agree: Bohemia, the Habsburg and the Schmalkandic wars (1546–1547)*, *Austrian History Yearbook* 11, 1975, s. 67–78.

³⁸ Josef Teige (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546 a 1547*, Praha 1920.

³⁹ Josef Janáček (ed.), *O pokoření stavu městského léta 1547*, Praha 1950.

⁴⁰ Alfred Kohler, *Ferdinand I. (1503–1564). Fürst, König und Kaiser*, München 2003.

⁴¹ Paula Sutter Fichtner, *Ferdinand I. Wider Türken und Glaubensspaltung*, Graz – Wien – Köln 1986.

⁴² Kenneth J. Dillon, *King and Estates in the Bohemian Lands 1526–1564*, Bruxelles 1976.

Novými diskursy ve zkoumání politických dějin, otázkou stavovství a symbolickou komunikací mezi panovníkem a stavy se zabývá Zdeněk Vybíral ve své práci *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*.⁴³ Snahou habsburských panovníků o integraci českých zemí se zabývá Joachym Bahlcke v článku *Die Böhmisches Krone zwischen staatsrechtlicher Integrität, monarchischer Union und ständischem Föderalismus* a v práci *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstand*.⁴⁴ Konflikty jednotlivých stavovských skupin s panovníkem a mezi sebou se zabývá publikace kolektivu autorů pod vedením Václava Bůžka *Společnost českých zemí v raném novověku*.⁴⁵

K dějinám stavovského odboje v Českých Budějovicích existuje pouze jediná práce, kterou je článek jihočeského historika a archiváře Bohumíra Janouška publikovaný v Jihočeském sborníku historickém.⁴⁶ Bohumír Janoušek ve svém článku zpracoval většinu dostupných pramenů, ale jejich interpretace v jeho podání je více než diskutabilní. Autor naprosto opomíjí zasazení Českých Budějovic do kontextu stavovského odboje, ani retrospektivně nehledá možné příčiny vzniku odbojné skupiny v Českých Budějovicích. Mylně postupuje v otázce náboženství v Českých Budějovicích, kdy mu pouhá zmínka o příchodu německých protestantsky smýšlejících horníků do rudolfovských dolů stačí k učinění závěru, že byl protestantský vliv v Českých Budějovicích velmi silný. Ve svém článku uvádí panovníkův dopis Budějovickým týkající se náboženské situace v okolí města, který má lehce vytýkavý tón, ale úplně vynechává dopis Budějovických, který se k náboženské situaci vyjadřuje.⁴⁷ Tento dopis časově předchází dopis od panovníka a již předem kladně odpovídá na otázky jím vyřčené. Vzhledem k obsahu tohoto dopisu nelze konstatovat, že by byl v Českých Budějovicích protestantismus rozšířen, ba právě naopak. Další závažné pochybení autora spočívá v chybném čtení některých pramenů a až přílišné spoléhaní na jejich výpovědní hodnotu. Bohumír Janoušek také naprosto rezignuje na

⁴³ Zdeněk Vybíral, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005.

⁴⁴ Joachym Bahlcke, *Die Böhmisches Krone zwischen staatsrechtlicher Integrität, monarchischer Union und ständischem Föderalismus. Politische Entwicklungslinien im böhmischen Länderverband vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, WBG 21, 1994, s. 83–103; též, *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstand. Die Länder der Böhmisches Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526–1619)*, München 1994.

⁴⁵ Václav Bůžek a kol. (ed.), *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

⁴⁶ Bohumír Janoušek, *K otázce Českých Budějovic v protihabsburském odboji roku 1547*, JSH 23, 1954.

⁴⁷ Tamtéž, s. 84–85.

zasazení budějovické události do kontextu a zkoumá je izolovaně od okolního dění. Odboj v Českých Budějovicích nalézá, nesnaží se však hledat jeho původ ani možné důvody vzbouřenců k odporu.⁴⁸ Tento odpor navíc označuje jako odpor celé městské obce, kdy k přesunu města na stranu odbojných stavů zabránil pouze Jan Petřík svými intrikami. Celý článek působí velmi tendenčně, jakoby se autor snažil za každou cenu udělat z Českých Budějovic protestantsky zaměřené město, kde lidové bouři proti panovníkovi zabránily pouze ústrky ze strany městských elit. Tuto snahu lze omluvit vlivem doby, ve které byla práce psána, to ale nijak nezmění fakt, že článek Bohumíra Janouška o Českých Budějovicích ve stavovském odboji roku 1547 je již v dnešní době informačně nepřilíš hodnotný.

I. 3. Dějiny Českých Budějovic do roku 1526

Historie královského města Českých Budějovic začíná v první polovině 13. století založením osady Budivojovice na soutoku řek Vltavy a Mašle. Zakladatelem a vlastníkem obce byl člen panského šlechtického rodu Budivoj ze Železnice (Isenburku), jehož jméno nově založená obec nesla.⁴⁹ Roku 1263 Budivojův syn Čech daroval vyšebrodskému klášteru osadu Záhoří, která ležela poblíž Budivojovic. Území spolu s osadou se však záhy dostalo do vlastnictví krále Přemysla Otakara II., který na něm roku 1265 založil nové královské město České Budějovice, jež pojmenoval po poblíže ležících Budivojovicích. Vyměření a následná stavba města byla zadána zvikovskému purkrabímu Hirzovi z Klingenbergu, který již pro krále Přemysla Otakara II. vedl stavbu kláštera ve Zlaté Koruně. Spolu s městem byl také vyměřen prostor pro stavbu kostela a dominikánského konventu.

Hlavním důvodem založení města bylo vytvořit na jihu Čech oporu královského moci, která by úspěšně čelila stále narůstající rozpínavosti mocného jihočeského panského rodu Vítkovců. České Budějovice měly mimo svůj strategický význam také neméně důležitý význam hospodářský, jelikož zajišťovaly plynulý obchodní styk s Přemyslovými rakouskými državami. Ve 14. a 15. století hospodářský význam Českých Budějovic narůstal, aby se nakonec ve století šestnáctém stal důležitějším než význam strategický.⁵⁰ České Budějovic byly již od svého založení pomyslným „trnem

⁴⁸ Tamtéž, s. 88–90.

⁴⁹ Budivoj zastával v letech 1205–1216 úřad nejvyššího dvorského sudího. Jiří Kopáček a kol., *Encyklopedie*, s. 64.

⁵⁰ Tamtéž, s. 80–83; K. Kuča, *Města*, s. 531–534.

v oku“ rodu Vítkovců, kteří se je v průběhu 13. století několikrát pokusili zničit. Poprvé byly České Budějovice napadeny roku 1277, kdy se českobudějovičtí měšťané dokázali i přes absenci hradeb útoku ubránit. O dva roky později však již tak úspěšní nebyli a útoku vedeným Závišem z Falkenštejna podlehl. Záviš město vyplenil a značně pobořil, přesto ho dokázali Budějovičtí v krátké době obnovit. Ke stabilizaci situace došlo až koncem 13. století. Roku 1296 se městské správy ujal, v pozici dědičného rychtáře, královský mincmistr a urbureř italského původu Claricius (dále se objevuje jako Klaric).⁵¹ Koncem 13. století bylo také dokončeno městské opevnění a měšťané tak mohli roku 1304 úspěšně vzdorovat dalšímu obležení tentokrát ze strany Albrechta Habsburského.

Období 14. století a vlády lucemburské dynastie v Českých zemích byla pro České Budějovice dobou nebývalého rozkvětu. Lucemburští panovníci stejně jako jejich přemyslovští předchůdci pokračovali v upevňování strategické a hospodářské pozice Českých Budějovic v jižních Čechách. Vítkovci byli po svém rozdělení nahrazeni v roli jihočeských magnátů rodem Rožmberků, kteří spolu s mocí a majetky zdědili po svých předchůdcích i neutuchající odpor proti královskému městu. Během pevné vlády lucemburských panovníků však mohli jen přihlížet rostoucí moci městského konkurenta. Vláda římského krále a českého krále Karla IV. byla dobou rozkvětu nejen pro České země, ale i pro České Budějovice. Ve svém *Maiestas Carolina* označil Karel IV. České Budějovice jako nezcizitelný královský majetek a hlavní oporu královské moci v oblasti jižních Čech. Roku 1351 obdrželi Budějovičtí od Karla IV. právo vybírat mýto na cestách vedoucích z rakouského Freidstadtu, roku 1358 obdrželi právo na městský sklad kupeckého zboží a roku 1364 obdrželi právo vybírat ungelt.⁵² Práva na cesty byly jedním z hlavních důvodů sporů s Rožmberky. Tento spor přetrval až do konce první poloviny 16. století, kdy hrál zásadní roli v utváření raně novověkých vztahů mezi budějovickými měšťany a rožmberskými vladaři. Koncem 14. století dosáhl počet obyvatel města počtu okolo 3 000 a řadilo se tak mezi deset nejlidnatějších měst v Čechách.⁵³

Husitské války byly pro České Budějovice dobou překvapivých paradoxů. Krize tvrdě postihla České Budějovice stejně jako celé České země, přesto za ní došlo

⁵¹ Dědičná rychta zůstala v držení rodiny Klariců až do 15. století. Rodina Klariců byla i nadále jednou z nejmocnějších patricijských rodin ve městě. Tamtéž, s. 84.

⁵² K. Kuča, *Města*, s. 531–534.

⁵³ Tamtéž, 541.

k hospodářskému růstu a upevnění pozice Českých Budějovic jako nejvýznamnějšího obchodního centra jižních Čech. Význam Českých Budějovic razantně stoupl počátkem dvacátých let 15. století, kdy jako jediné z jihočeských měst zůstaly na straně Zikmunda Lucemburského a věrné katolické víře. Roku 1421 vstoupil v platnost zákon obchodovat s husitskými vzbouřenci a České Budějovice tak zůstaly jako jediné možné legálně použitelné obchodní centrum v široké oblasti. K upevnění pozice Českých Budějovic jako hlavního centra oblasti dopomohlo také umístění početné posádky Albrechtem Habsburským, který město obdržel v zástavě. Hlavním účelem posádky bylo chránit rakouské země před napadením ze strany husitů a také poskytnout dostatečnou ochranu kupcům z Dolních Rakous a Německa. V této době se českobudějovičtí obchodníci začali výrazně orientovat na obchod s rakouskými zeměmi, přičemž nejdůležitějším obchodním artiklem byla rakouská sůl a italské víno.⁵⁴

Dalším paradoxem byla aktivní spolupráce s rožmberským vládařem Oldřichem II. Spolu s ním kupříkladu roku 1420 obléhali nově založený husitský Tábor a aktivně se bok po boku účastnili bojů proti husitům v jižních Čechách. V době krize tak mezi jinak tradičními nepřáteli panovala určitá spolupráce z nutnosti ve snaze bránit katolictví a tradiční hodnoty Českého království. Pravdou však zůstává, že tato dočasná spolupráce vztahy Budějovických a pánů z Rožmberka nijak neposílila a ty tak zůstávaly nadále na bodu mrazu. Oldřich sice roku 1427 získal od Albrechta Habsburského úřad městského hejtmana, svůj vliv však v Českých Budějovicích prosadit nedokázal. Budějovičtí navíc nechtěli spoléhat na pomoc proti husitům od rožmberského vladaře. Proto v polovině dvacátých let 15. století založili, spolu s prokatolicky zaměřenými nižšími šlechtici z okolí obranné bratrstvo, které mělo chránit rozlehlé sousedství města před útoky nepřátel.⁵⁵ Ke konci husitských válek lze zaznamenat šíření češtiny do v minulosti veskrze německého prostředí Českých Budějovic. Vzrost vliv česky orientovaných měšťanů a oficiálně se město začalo nazývat České Budějovice. Největším úspěchem české části měšťanstva bylo zvolení prvního ryze českého městského hejtmana Ondřeje Puklice ze Vztuh.

Zástavní právo Albrechta Habsburského na České Budějovice bylo zrušeno roku 1436 a Budějovičtí se tak znovu mohli chopit samosprávy. Nezávislost Českých Budějovic však netrvala příliš dlouho. Roku 1453 daroval český král Ladislav Pohrobek město České Budějovice Jindřichu IV. z Rožmberka, a to až do konce jeho života. Pro

⁵⁴ J. Kopáček, *Encyklopedie*, s. 319.

⁵⁵ Tamtéž, s. 80-83. Oldřich zastával městské hejtmánství do roku 1429. K. Kuča, *Města*, s. 531–534.

Budějovické bylo panovníkovo rozhodnutí nejvyšší možnou potupou. Pád hrdého královského města do poddanského stavu, navíc do rukou úhlavního protivníka, musel být pro obyvatele Českých Budějovic nanejvýše stresující. Obyvatelé města se však nehodlali svých práv vzdát a králi oznámili, že než aby přijali Jindřicha jako svého pána, raději město celé podpálí. Z područí Rožmberků zachránila Budějovické až náhlá smrt Jindřicha IV. z Rožmberka roku 1457. Jindřich zemřel, aniž by se vlády nad městem doopravdy ujal. Ladislav Pohrobek proto ještě v témže roce navrátil Českým Budějovicům bývalá práva a navíc přidal i právo k svobodné volbě městského rychtáře z řad měšťanů a právo pečeti své listiny červeným voskem. Aby odčinil újmu spáchanou na Budějovických, stanovil, že město již nemá být nikdy za žádných okolností zastavováno ani darováno. Téhož roku král Ladislav Pohrobek zemřel, po něm nastoupil na trůn Jiří z Poděbrad.⁵⁶

S osobou českého krále Jiřího z Poděbrad a obdobím jeho vlády je úzce spjata postava výše zmíněného prvního českého hejtmana Ondřeje Puklice ze Vzťah. Ondřej Puklice ze Vzťah byl synem sladovníka, zpočátku se živil jako kupec. Jméno Puklice přijal po své první ženě a přídomek ze Vzťah a erb získal po ženě druhé spolu s domem na městském náměstí a dvěma vesnicemi. Ondřej se i nadále věnoval obchodu, zejména s kořením a látkami. Navíc znatelně rozšiřoval svůj nemovitý majetek koupí dalšího domu a několika vesnic s pozemky. V městské radě se objevuje poprvé roku 1441, od té doby několikrát zastával úřad purkmistra a získal si ve městě značný vliv. Byl jednou z hlavních postav odboje proti Jindřichu IV. z Rožmberka v letech 1453–1457. Ačkoliv byl sám katolík, horlivě se stavěl na stranu Jiřího z Poděbrad při jeho sporu s papežem.⁵⁷

Podpora husitského krále se Ondřejovi nakonec stala osudnou a právě jeho tragický konec z něj učinil jednu z nejznámějších postav dějin města. Když byl český král Jiří z Poděbrad roku 1467 exkomunikován, českobudějovičtí konšelé v čele s Ondřejem Puklicem ze Vzťah zakázali zveřejnit papežskou bulu a pevně se postavili za panovníka. To vyvolalo bouřlivý odpor mezi obyvatelstvem, zejména v řadách přísně katolických německých řemeslníků. Ti využili situace a Ondřeje spolu s konšelskou radou svrhli. Ondřej byl při zatýkání těžce raněn a o několik dnů později svým zraněním v městském vězení podlehl. Vzbouření měšťané se chopili vlády a do rady dosadili své stoupence. Po smrti Ondřeje Puklice ze Vzťah a vyhnání několika stejně smýšlejících

⁵⁶ J. Kopáček, *Encyklopedie*, s. 80–83.

⁵⁷ Tamtéž, s. 80–83.

konšelů se Budějovičtí připojili k Jednotě zelenohorské a přijali posádku uherského krále Matyáše Korvína. V nepřátelství proti Jiřímu z Poděbrad setrvali až do jeho smrti roku 1471.⁵⁸

Vláda jagellonských panovníků Vladislava a Ludvíka byla pro České Budějovice po dlouhé době obdobím klidu, stabilizace a opětovného hospodářského rozmachu. Jediným kazem na jinak poklidné době byl židovský pogrom, který se odehrával od prosince 1505 do ledna 1506. Konflikty s židovskou obcí se objevovaly již od osmdesátých let 15. století. Okolo poloviny roku 1505 byl obviněn židovský pastýř, původ z dolních Rakous, že spolu s jedním z českobudějovických Židů unesli a rituálně zabili šestiletého křesťanského chlapce. Někteří Židé ze strachu z města uprchli, což ale bylo obyvateli města jak přiznání viny. Vracející se Židy pak měšťané pochytili a pomocí útrpného práva donutili k falešnému doznání viny z vraždy chlapce i dalších zločinů. V prosinci tak bylo sedm Židů upáleno a dalších třináct odsouzeno k smrti utopením. V lednu roku 1506 bylo upáleno dalších čtrnáct Židů. V březnu 1506 vydal král Vladislav Jagellonský majestát, ve kterém potvrzoval správnost jednání Budějovických a povolil přeživší Židy vyhnat z města. Z města byly vyhnány převážně ženy, jelikož většina mužů byla popravena a děti dány na převýchovu do křesťanských rodin. Majetek vyhnáných Židů byl poté rozdělen mezi měšťany. Ve městě zůstalo jen několik dospělých Židů, kteří se nechali předchozího roku pokřtít. Tak zanikla v Českých Budějovicích více než stočlená židovská obec a na dalších 350 let zde již žádní Židé nežili.⁵⁹ Takto „očištěné“ České Budějovice vstoupili roku 1526 do nové epochy své existence, v níž měly prokázat svou hodnotu nové panovnické dynastii.

⁵⁸ Tamtéž, s. 405; K. Kuča, *Města*, s. 531–534.

⁵⁹ K. Kuča, *Města*, s. 540; J. Kopáček, *Encyklopedie*, s. 572–573.

II. Cesta ke stavovskému odboji roku 1547

II. 1. Nástup Ferdinand I. na český trůn

Nástup Ferdinanda I. na český trůn roku 1526 byl počátkem velkých změn v Zemích Koruny české. Tradiční stavovské struktury se tvrdě střetly s Ferdinandovými snahami o vytvoření moderního centralistického státního celku. Vzájemný boj stavů a panovníka nakonec vyvrcholil roku 1547 stavovským odbojem a mocenskou likvidací jednou ze základních složek stavovské společnosti, královských měst. V následující kapitole se autor pokusí stručně nastínit běh událostí a popsat hlavní předměty sporu mezi panovníkem a stavy, které vedly ke stavovskému odboji roku 1547.

Když byl rakouský arcikníže Ferdinand Habsburský zastižen při cestě do Itálie k vojskům římského císaře Karla V.⁶⁰ zprávou o smrti svého švagra, českého a uherského krále Ludvíka Jagellonského, v tragické bitvě u Moháče 29. srpna 1526,⁶¹ otevřela se mu cesta k vytvoření velkého středoevropského soustátí pod vládou Habsburků. Své nároky opíral o Vídeňské smlouvy uzavřené roku 1515 mezi císařem Maxmiliánem I. Habsburským, uherským a českým králem Vladislavem Jagellonským a polským králem Zikmundem I.⁶² Prosaditelnost těchto smluv však byla v Čechách a zejména v anarchii zmítaných Uhrách velmi iluzorní. I přestože se Ferdinandově sestře Marii Habsburské podařilo na bratrovu stranu získat Alexeje Thurzu,⁶³ Štěpána Báthoryho⁶⁴ a několik dalších uherských magnátů,⁶⁵ většina z uherských šlechticů

⁶⁰ Karel V. Habsburský (1500–1558), španělský král v letech 1516–1556 a císař římský v letech 1531–1556, starší bratr Ferdinanda I. Habsburského. Stavěl se velmi negativně k Ferdinandovu konfliktu s Janem Zápolským o uherskou korunu. Vždy vyzdvihoval habsburské zájmy v Itálii nad nejistý boj o uherské dědictví. Nikdy nepřijal svého bratra jako rovnocenného politického partnera. J. Janáček, *České dějiny*, s. 10-16.

⁶¹ Tamtéž, s. 9. Průběhem bitvy, jejími následky i politickou situací za vlády Ludvíka Jagellonského se zabývá Zdeněk Vybíral, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008. Dějiny zemí Koruny české za vlády Jagellonců nejlépe popsal Josef Macek, *Jagellonský věk v českých zemích I-IV*, Praha 2001–2002.

⁶² Smlouvy upravovaly vzájemná nástupnická práva mezi rodem Habsburků a Jagellonců uzavřením dohodnutých sňatků mezi Ludvíkem Jagellonským a Marií Habsburskou a mezi Ferdinandem I. Habsburským a Annou Jagellonskou. Z. Vybíral, *Bitva*, s. 142.

⁶³ Alexej Thurzo (1490–1543), uherský šlechtic z významného magnátského rodu Thurzů. V letech 1519–1521 byl královským tajemníkem, do roku 1526 hlavní královským komorním správcem a královským pokladníkem do roku 1527. Po smrti krále Ludvíka Jagellonského se přidal na stranu Ferdinanda I., za jehož vlády zastával funkce krajského soudce (1527–1543) a královského místopředsedy (1532–1542). Jeden z významných členů rodu Thurzů Stanislav I. Thurzo působil v letech 1496–1540 jako 35. olomoucký biskup. Josef Vladár, *Encyklopédia Slovenska VI.*, Bratislava 1982, s. 75-76.

⁶⁴ Štěpán Báthory, uherský šlechtic, vévoda Temešvárský. Roku 1519 byl jmenován uherským palatýnem. Po tragické bitvě u Moháče se stal vůdcem prohabsbursky smýšlející skupiny uherských

zůstávala neutrálních a čekala na další posun v událostech nebo přímo podpořila Ferdinandova protivníka v zápase o uherskou korunu, sedmihradského vévodu Jana Zápolského.⁶⁶ Prohabsburská strana v Uhrách byla v roce 1526 velmi slabá a Ferdinandovi nezbývalo než jen bezradně přihlížet, jak se Jan Zápolský nechává 10. listopadu 1526 ve Stoličném Bělehradě zvolit uherským králem. Ferdinand byl sice také zvolen hrstkou věrných uherským králem 16. prosince v Bratislavě, ale na aktuálním rozvržení sil mnoho nezměnil.⁶⁷ V porovnání se složitou situací v Uhrách probíhal Ferdinandův nástup na český trůn bez větších problémů. Čeští stavové sice nehodlali přijmout Ferdinanda za českého krále na základě Vídeňských smluv, ale pouze svobodnou volbou všech stavů na mimořádném sněmu v Praze, kde byl Ferdinand jedním z kandidátů.⁶⁸ Jediným vážným protivníkem Ferdinandovy kandidatury byli bavorští vévodové Ludvík a Vilém, které podporovala poměrně rozsáhlá skupina šlechticů v čele se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu⁶⁹.

Sám Rožmitál byl jedním z horkých kandidátů na českého krále, osobně se ke kandidatuře veřejně příliš nevyjadřoval, jistě věděl, že mnoho šancí u domácí šlechty mimo své podporovatele nemá.⁷⁰ Nad zájmem jednotlivých politických celků však nakonec převážil společný stavovský zájem o co nejrychlejší získání nového krále. Po rychlém rozpadu probavorské strany se nakonec i sám Zdeněk Lev z Rožmitálu⁷¹ za určitých podmínek⁷² přiklonil na stranu arcivévodů Ferdinanda.⁷³ Ferdinand byl v tajné volbě na Pražském hradě zvolen českým králem 26. října 1526. O tom, že volba

šlechticů. Díky podpoře Habsburků přišel o většinu svých panství na území ovládaných habsburskými nepřáteli. Zemřel roku 1530 v Děvinu (část dnešní Bratislavy). J. Janáček, *České dějiny*, s. 14, 19.

⁶⁵ J. Janáček, *České dějiny*, s. 14.

⁶⁶ Jan Zápolský (1487-1540), hrabě Spišský, vévoda Sedmihradský (od roku 1511), uherský král (od 1526). Pomocí sňatkové politiky byl spřízněn s polským králem Zikmundem I. Patřil k významnému uherskému magnátskému rodu Zápolských. Tamtéž, s. 9-11, 14-16.

⁶⁷ J. Janáček, *České dějiny*, s. 15-16.

⁶⁸ Dalšími kandidáty byli polský král Zikmund I., bavorští vévodové Ludvík X. a Vilém IV. Z českých šlechticů pak Zdeněk Lev z Rožmitálu a Vojtěch z Pernštejna. J. Janáček, *České dějiny*, s. 15-20; P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 25-29.

⁶⁹ Zdeněk Lev z Rožmitálu (1470-1535), nejvýznamnější člen rodu pánů z Rožmitálu. Za svého života působil postupně jako karlštejský purkrabí, nejvyšší soudce Království českého a nejvyšší purkrabí (tento úřad držel od roku 1508 celých 15 let). Spolu s Petrem z Rožmberka a Vojtěchem z Pernštejna dopomohl českým stavům k dominantnímu postavení v Českém království. Za vlády Ludvíka Jagellonského byl už současníky považován za nejmočnějšího muže země. Po Rožmbercích a Pernštejnech byl nejbohatším mužem v zemi. Známal také svým mecenášstvím. Simona Kotlárová, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008, s. 70-76.

⁷⁰ Tamtéž, s. 59.

⁷¹ K osobě Zdeňka Lva z Rožmitálu: tamtéž, s. 42-87.

⁷² Uhrazení dluhů po Ludvíku Jagellonském. Tamtéž, s. 60.

⁷³ J. Janáček, *České dějiny*, s. 17-18.

proběhla v poklidu, referují Staří letopisové čeští: „*Králem byl zvolen Jeho Milost kníže Ferdinand, arcikníže rakouské. Celé shromáždění to přijalo s radostí a hned šli do kostela, zpívali Te Deum, stříleli z děl a děkovali Bohu za to, že mají krále a pána.*“⁷⁴ Ale již brzy po zvolení došlo k prvním politickým střetům mezi panovníkem a stavy. Čeští stavové, kteří si za slabé vlády jagellonských panovníků v rámci personální unie vybudovali silné až autonomní postavení, nehodlali na své pozici nic měnit. Pevně věřili v zachování stavovských práv a svobod, a to i na úkor nastupujícího panovníka. Podmínky nově zvolenému panovníkovi představili ve volební kapitulaci na jednáních ve Vídni v prosinci roku 1526.⁷⁵ Ferdinand, ukonejšen hladkým volebním vítězstvím, zpočátku odmítal přijmout cokoli z toho, co mu bylo stavy předloženo, přesto byl učiněn kompromis. Sice byla potvrzena zemská práva, ale pouze obecně a o mnoha dalších částech volební kapitulace bylo pouze přislíbeno jednat po korunovaci nového krále.⁷⁶ Ta proběhla 24. února 1527.⁷⁷ Na sněmu, který jí předcházela, zahájeného pravděpodobně již 14. února, byly projednávány sporné články volební kapitulace a nově přednesené královské požadavky. Ferdinand I. na rozdíl od předešlých jednání jednal velmi tvrdě a neúprosně, ostře se stavil proti stavovským požadavkům. Nejprudší názorový střet se odehrál v otázce obsazování zemských a dvorských úřadů. Stavové žádali, aby do úřadů působících v Čechách byli dosazováni pouze Čechové a v ostatních, aby byl brán zřetel na kandidáty z řad českých stavů. To se však neshodovalo s Ferdinandovými centralizačními plány, které přivedl na svět ve svém dvorském řádu vydaném k 1. lednu 1527.⁷⁸

V něm vymezoval fungování zemských a dvorských úřadů jako pevného byrokratického aparátu plně v rukou panovníka a jako jeho oporu v plánovaných centralizačních a integračních procesech. Ke shodě nedošlo ani v otázce mimořádné válečné daně, kterou Ferdinand I. nutně potřeboval k financování nastávající války s Janem Zápoľským a odbojnými uherskými šlechtici. Běžná nechuť českých stavů k placení jakýchkoli mimořádných daní byla vygradována Ferdinandovým mimořádně přezíravým a egoistickým přístupem k prosazování svých požadavků. I přes tyto na první pohled nepřeklenutelné programové rozpory se Ferdinandovi I. podařilo dosáhnout nezanedbatelných úspěchů. Bylo mu povoleno vybrat mimořádnou válečnou

⁷⁴ *Ze starých letopisů českých*, edd. Jaroslav Porák-Jaroslav Kašpar, Praha 1980, s. 450.

⁷⁵ J. Janáček, *České dějiny*, s. 18.

⁷⁶ Tamtéž, s. 19.

⁷⁷ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 43.

⁷⁸ J. Janáček, *České dějiny*, s. 19–21; P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 62–63.

daň ve výši 204 000 zlatých, také mohl ještě za svého života korunovat dědice českým králem.⁷⁹ Otázky okolo obsazování dvorských úřadů zůstávaly otevřené. Největším Ferdinandovým úspěchem na zemském sněmu bylo založení české komory, instituce pevně vklíněné mezi stavy ovládané zemské úřady (avšak mimo jejich pravomoc), která spravovala panovníkovi majetkové a finanční potřeby a zájmy.⁸⁰

Nově zvolený panovník dosáhl neočekávaného úspěchu, přes počáteční stavovskou neústupnost dokázal prosadit řadu zásadních programových bodů a díky tomu pomalu nastartovat centralizační procesy v českých zemích. Pokud se však Ferdinand I. domníval, že tímto se již od českých stavů nemusí bát aktivnějšího odporu, velmi se mýlil. Dočasná pasivita stavovské opozice, která se nestihla ještě kompletně zformovat, byla zapříčiněna překvapením z Ferdinandovy agresivní politiky, a ve sněmovních jednáních volila spíše politiku opatrnosti a ústupků. Již brzy zasadila panovníkovi tvrdou ránu a to v letech 1529–1530 na sněmech konaných v Českých Budějovicích.

II. 2. Sněmy v Českých Budějovicích v letech 1529–1530 a jejich vliv na další směřování Ferdinandovy protistavovské politiky

Když roku 1527 naplno vypukla otevřená válka s Janem Zápolským, zaznamenaly Ferdinandovy nepříteli početné jednotky řadu úspěchů. Díky výborné organizaci a schopnosti velitelů Kazimíra Braniborského a Mikuláše Salma⁸¹ dosáhla habsburská armáda během prvních třech týdnů několika rychlých vítězství. Linie dunajských pevností mezi Bratislavou a Budínem padla téměř bez boje, během pár dnů jí následoval Budín. Triumf habsburských vojsk dovršila porážka hlavního sboru Jana Zápolského u Tokaje, který zde utrpěl fatální ztráty.⁸² Jan Zápolský byl poté nucen uprchnout do Polska ke svému švagru, polskému králi Zikmundu I.,⁸³ aby si alespoň zachoval osobní bezpečí. Držel ještě malé části země, ale sil k obnovení tlaku na postupující habsburská vojska mu již mnoho nezbývalo. Jedinou možností na udržení uherského trůnu bylo

⁷⁹ J. Janáček, *České dějiny*, s. 25.

⁸⁰ Tamtéž, s. 23-26.

⁸¹ Mikuláš Salm, hrdina od Pavie, získal vrchní velení po nenadálé smrti předešlého velitele Kazimíra Braniborského.

⁸² J. Janáček, *České dějiny*, s. 47.

⁸³ Zikmund I. zvaný Starý (1467-1548), od roku 1506 polský král a litevský velkokníže, bratr uherského a českého krále Vladislava Jagellonského. Roku 1512 se oženil s Barborou Zápolskou, sestrou Jana Zápolského.

okamžité vyjednávání s tureckým sultánem Sulejmanem I. o vojenské intervenci v jeho prospěch.

Otázkou je, proč na všech frontách vítězící Ferdinand nedotáhl tažení do konce a Zápolského neporazil definitivně. Odpověď lze nalézt ve Ferdinandově katastrofální finanční situaci. Mimořádná válečná daň přislíbená českými stavy se scházela pomalu, stejně špatná byla situace ve vedlejších zemích Koruny české. Alespoň dočasně dokázala válečné výdaje pokrýt vysoká půjčka od augšpurské bankovní rodiny Fuggerů ve výši 80 000 zlatých.⁸⁴ Král se sice pokusil na českém zemském sněmu konaném v Praze 19. listopadu 1527 získat alespoň část potřebných financí převedením daňové zátěže z rovnoměrně dělené daně podle majetku na daň z posudného a cla z vývozu potravin ze země.⁸⁵ Královi zástupci se ale ve vyostřené situaci neodhodlali návrhy předložit.⁸⁶ Zatímco se Ferdinand I. snažil vyřešit finanční problémy, jednání Jana Zápolského s tureckým sultánem šlo ke zdárnému konci. Již koncem podzimu se mohl vrátit do Sedmihradska, odkud začal vést drobné výpady na habsburské državy v Uhrách. Ferdinand I. se sice pokusil na poslední chvíli diplomatickou cestou zabránit spojení Zápolského s Turky, ale bez úspěchu.

Koncem léta 1529 se síly Jana Zápolského a tureckého sultána Sulejmana I. spojily u Moháče a společně započaly tažení do Uher. 8. září dobyli Budín, kde byl Jan Zápolský o šest dní později znovu korunován uherským králem, tentokrát však jako vazal tureckého sultána. Habsburská vojska spěšně ustupovala do Dolních Rakous neschopná vzdorovat drtivé turecké převaze. Po tureckém obratu směrem k Vídni se do ní přemístila i značná část habsburského vojska o síle asi 22 000 mužů. Obléhání Vídně započaté 21. září 1529 provázely již od začátku na turecké straně mnohé komplikace zejména se zásobováním, nemocemi a studeným počasím, na které nebyli turečtí obláhatelé zvyklí. Spolu se zuřivým odporem obránců města,⁸⁷ pomalu ale jistě se shromažďujícím křesťanským vojskem a nutností přemístit vojsko do teplejších zimovišť byl turecký sultán Sulejman I. nucen vydat 15. října 1529 rozkaz k ústupu.⁸⁸

⁸⁴ J. Janáček, *České dějiny*, s. 49.

⁸⁵ Zasáhla by především královská města.

⁸⁶ J. Janáček, *České dějiny*, s. 52-53.

⁸⁷ Spolu s najatými žoldnéři bojoval na vídeňských hradbách i značný počet ozbrojených měšťanů a studentů. K tomu více Andrew Wheatcroft, *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*, Praha 2010.

⁸⁸ J. Janáček, *České dějiny*, s. 69-70.

Vídeň byla zachráněna, avšak nutný úder proti Zápolskému v Uhrách nepřišel. Ferdinanda I. znovu dohnala finanční situace.⁸⁹

Ferdinand I. se pokusil tíživou finanční situací vyřešit ještě před obléháním Vídně. Na 8. července 1529 byl svolán do Českých Budějovic zemský sněm, i když bylo zvyklostí svolávat zemské sněmy do Prahy. Proč byl sněm svolán právě do Českých Budějovic, píše král ve svolávacím listu českým stavům: „*Nebud' Vás také tejno, že bychom ten sněm obecní nejradší byli na hradě pražském drželi, ale pro znamenité potřeby a krátkost času, a že hned potom spěšně do království uherského táhnuti musíme, to se sjíti a nám se nikterakž trefiti nemohlo.*“⁹⁰ Na něm král po českých stavech žádal válečnou daň ve výši okolo 200 000 zlatých se splatností do konce srpna. Dále po českých stavech vyžadoval shromáždit zemskou hotovost v počtu nejméně 30 000 pěších a 6 000 jízdních a připravit ji na tažení do Rakouska. Král Ferdinand nečekal hladký průběh jednání, ale zatvrzelý odporu českých stavů ho přímo šokoval. Se zaplacením daně stavové souhlasili, ale nejdříve v termínu okolo poloviny října 1529, tedy v době, kdy již turecké vojsko táhlo od Vídně. Avšak v otázce svolání zemské hotovosti byli stavové neústupní, pevně se opírali o zemské zákony, které zakazovaly vyslání zemské hotovosti za hranice a její použití k útočné válce.⁹¹ Jde o stejný druh konfliktu jako roku 1547, kde byl příkaz k vyslání zemské hotovosti do Saska jednou z příčin vzniku stavovského odboje. V tuto chvíli však Ferdinand neměl dostatek sil ani možností, jak stavům aktivně vzdorovat.

Zemský sněm v Českých Budějovicích skončil pro Ferdinanda I. neúspěšně.⁹² Král se proto pokusil svolat hotovost přes zemské hejtmany⁹³ bez svolení sněmu, ti sice 11. srpna vydali rozkaz svolat zemskou hotovost, ale když král o několik dnů později zašel příliš daleko a požadoval vyslání hotovosti do Dolních Rakous, nazvali sami sebe pouze prostředníky a od královských rozkazů se osobně distancovali.⁹⁴ I přesto, že situace vypadala bezvýchodně, povedlo se králi 4. října na sněmu v Praze dosáhnout

⁸⁹ Vojsko trpělo nedostatkem žoldu, a proto se začalo koncem podzimu roku 1529 rozcházet. Tamtéž, s. 70-71.

⁹⁰ Králův hlavní stan se toho času nacházel v Linci. *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I.* P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 80.

⁹¹ I když by se z dnešního pohledu zdála válka proti Turkům a Janu Zápolskému jako obranná, z tehdejšího pohledu byla útočnou válkou kterákoli, která nesloužila k obraně svrchovaného území Českého království, tedy i plánovaný přesun zemské hotovosti na obranu Dolních Rakous.

⁹² J. Janáček, *České dějiny*, s. 74-76.

⁹³ Za panský stav jimi byli Zdeněk Lev z Rožmitálu a Vojtěch z Pernštejna, za rytířský stav Radslav Beřkovský ze Šebířova a Volfart Planknar z Kynšperka. Tamtéž, s. 76-77.

⁹⁴ J. Janáček, *České dějiny*, s. 77.

svolání zemské hotovosti na 28. října do Znojma a dokonce mu bylo přislíbeno tažení za hranice země. V té době již na české stavy působila, stejně jako na valnou část habsburských spojenců v říši, bezprostřední turecká hrozba a strach z vytvoření tureckého předpolí, pokud by padla právě obléhaná Vídeň.⁹⁵ Za tuto velkorysost byla stavům odpuštěna polovina z válečné daně schválené na sněmu v Českých Budějovicích.⁹⁶ Hotovost se skutečně z většiny ve Znojmě sešla, ale do bojů aktivně nezasáhla. Někdy počátkem listopadu dorazil do znojmského ležení i sám král Ferdinand. O následujícím jednání mezi králem, českými a moravskými šlechtici toho mnoho nevíme. Jisté je, že bylo domluveno svolání generálního sněmu do Kladska, který byl později znovu přesunut do Českých Budějovic.⁹⁷ Ty se tak již podruhé za necelý rok staly centrem politického dění v českém státě.⁹⁸

Stejně jako na předchozím zemském sněmu byla i na generálním sněmu roku 1530 oficiálním tématem rokování turecké otázka, tentokrát v dlouhodobějším měřítku. Ferdinand I. ani jeho rádci nepředpokládali, že by vítězstvím u Vídně nadobro zastavili tureckou expanzi. Bylo nutné vyřešit zejména otázky financování armády skrze vybrání nových berní. Ferdinand I. se tak mohl znovu pokusit prosadit centralizační prvky do zemského práva, a to skrze vytvoření tzv. společného obranného systému.⁹⁹ Spočíval v rozdělení poměru příspěvků do berního systému nikoliv podle aktuální ohroženosti dané oblasti, ale podle hospodářských možností každé jednotlivé země. Tento systém by ztlačil válkou sužovaným zemím, na druhou stranu by však předal jedno ze zásadních stavovských privilegií, povolování výše berní, výhradně do rukou panovníka a jeho dvorské kanceláře.¹⁰⁰ Z královny strany šlo tedy o nepopiratelný útok na jeden ze stavebních pilířů stavovské moci. Na otázku berní se dostalo již na zemském sněmu konaného k 13. prosinci 1530 v Praze, na němž stavové znovu razantně odmítli jakékoli zásahy do zemských práv, odmítavě se postavili i k možnosti

⁹⁵ Právě snahou pomoci obléhané Vídni zdůvodňovali stavové rozhodnutí táhnout se zemskou hotovostí za hranice země. Tamtéž, s. 74-76.

⁹⁶ Je vidno, že králi v této chvíli záleželo především na aktivní vojenské pomoci od českých stavů, nežli na rychlé vybrání válečné daně. Tamtéž, s. 72-74.

⁹⁷ V Linci se ve stejnou dobu konal generální sněm rakouských stavů, toho chtěl král využít a přimět stavy obou zemí ke společnému jednání. Jak se později ukázalo, neúspěšně. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 79-80.

⁹⁸ J. Janáček, *České dějiny*, s. 79.

⁹⁹ V prvopočátku se sice jednalo pouze o daně vybírané na válku s Turky, avšak pojem obrany proti tureckému útoku byl stanoven natolik obecně, že byl v důsledku vytvářen úplně nový berní systém výrazně omezující stavovská práva. Tamtéž, s. 79-80.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 80.

jednat spolu s rakouskými stavy v Linci.¹⁰¹ Generální sněm v Českých Budějovicích byl zahájen 8. ledna 1530. Především v reakci na předešlý stavovský odpor v otázce nového berního systému formuloval Ferdinand I. sněmovní propozici jako povšechnou obhajobu svých finančních nároků, ale otázky zavedení nového berního systému se přímo nedotkl.¹⁰² Stavovští představitelé i nadále odmítali jakékoliv změny berního systému. Stejně negativně reagovali na královo naléhání, aby jednali se stavovskými vyslanci z rakouských zemí. I přes veškerou královu snahu a naléhání zůstali stavové neústupní a sněm se 19. ledna 1530 rozešel bez jakýchkoliv závěrů. Vztahy mezi králem a stavy se znovu nebezpečně vyostřily. Nedostatek pramenů bohužel nedovoluje pokus o detailnější reflexi města Českých Budějovic v letech 1529–1530.¹⁰³ Lze pouze konstatovat dočasný hospodářský nárůst, jenž je ve městech, kde jsou pořádány sněmy, zcela běžný.

Po neúspěších v minulých letech změnil Ferdinand I. zcela způsob vedení politického boje. Poté, co z politického dění odstranil Zdeňka Lva z Rožmitálu, došlo k dočasnému otupení stavovské opozice.¹⁰⁴ Toho Ferdinand I. využil a v následujících letech rozváznými, ale přesně cílenými zásahy, obrušoval hrany stavovského odporu. Zcela tak změnil svou předchozí politiku z až agresivního prosazování megalomanských projektů na taktické prosazování dílčích bodů, jež však nakonec utvářely celek, který se v předchozích letech snažil prosadit jednorázově.¹⁰⁵ Dále pomocí udělování dvorských úřadů systematicky budoval tábor svých podporovatelů, z jejichž řad často vzešly významné osobnosti druhé poloviny 16. století.¹⁰⁶ Když pak došlo roku 1547 znovu k vyhocení konfliktu mezi stavy a panovníkem, stál proti nim silný a sebevědomý protivník, poučený, na rozdíl od stavů, z minulých konfliktů, za nímž stála dlouho a pracně budovaná základna podporovatelů. To, že stavové podcenili panovníkův duševní a politický vývoj, nakonec znamenalo jejich porážku. Ferdinand roku 1547 nebyl totiž Ferdinandem roku 1526.

¹⁰¹ K samotnému jednání je dochován pouze jeden pramen, a to sněmovní usnesení, které však dostatečně vystihuje pevná přesvědčení stavů králi neustupovat. *Sněmy České I.*, s. 54.

¹⁰² V reakci na pražský sněm. J. Janáček, *České dějiny*, s. 84.

¹⁰³ Městská kancelář začala vést chronologicky řazené kopiáře dopisů, zápisů rad a pamětních knih až od roku 1538. V dřívějších letech se jedná pouze o opisy královských privilegií.

¹⁰⁴ Zdeněk Lev z Rožmitálu však již delší dobu plánoval odejít z politického života. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 80.

¹⁰⁵ J. Janáček, *České dějiny*, s. 92-93.

¹⁰⁶ Z nejvýznamnějších můžeme jmenovat Adama z Hradce, Jana z Vartmberka, Albrechta z Gutštejna (budoucího poručníka rožmberského panství), Jana mladšího Popela z Lobkovic, na Moravě pak Jana z Pernštejna. Tamtéž, s. 93.

III. České Budějovice na prahu stavovského odboje

III. 1. Spor s rožmberskými poručníky a hospodářsko – politická situace v jižních Čechách na prahu stavovského odboje

Před událostmi stavovského odboje roku 1547 v Českých Budějovicích je nejprve nutno osvětlit vztah mezi českobudějovickými měšťany a pány z Rožmberka, respektive jejich poddanými. Spor s pány z Rožmberka, který probíhal na pozadí dvou bouřlivých let 1546 a 1547, byl pro Budějovické zásadní nejen v hospodářském kontextu. Právě spor s pány z Rožmberka ukazuje, v jak obtížné pozici se České Budějovice v oblasti jižních Čech nacházely. Jeho příkladem lze uvést politický a hospodářský kontext, bez něhož není možno adekvátně zkoumat události stavovského odboje v Českých Budějovicích.

O sporu českobudějovických měšťanů s pány z Rožmberka toho nebylo napsáno mnoho. Okrajově se mu věnoval Jaroslav Pánek ve svých pracích o posledních Rožmbercích.¹⁰⁷ Také ho uvedl jako příklad konfliktu, který probíhal nejenom ve sféře regionální, ale na svém konci přerostl i do sféry zemské a panovnické.¹⁰⁸

Nepřátelství mezi Českými Budějovicemi a pány z Rožmberka lze v různé intenzitě sledovat od druhé poloviny 13. století. Samo město bylo již od svého založení roku 1265 koncipováno jako výspa královské moci zasazená hluboko do držav tehdejšího mocného jihočeského rodu Vítkovců, předchůdců Rožmberků. Město úspěšně čelilo vojenským silám Rožmberků v letech 1277 a roku 1318, kdy město oblehl Petr I. z Rožmberka. Roku 1427 byl krátce městským hejtmanem Oldřich II. z Rožmberka. Doživotní propůjčení města Jindřichu IV. z Rožmberka králem Ladislavem Pohrobkem roku 1453 bylo pro město doposud největší potupou. Nejen že se dostalo na úroveň poddanského města, navíc připadlo pod správu rodu, v povědomí měšťanů tak nenáviděného, jako byli Rožmberkové. Jindřich však záhy roku 1457 zemřel a městu tedy mohly být navráceny ztracené výsady zpět.¹⁰⁹ I proto byly v první polovině 16. století vztahy mezi Českými Budějovicemi a rodem pánů z Rožmberka napjaté, obešly se však bez vážnějších konfliktů známých z minulých let. Obě strany v průběhu první poloviny 16. století setrvaly ve stavu spíše pasivní tolerance bez náznaku otevřeného nepřátelství.

¹⁰⁷ O rožmberském sporu píše Jaroslav Pánek, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989., a J. Pánek, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha 2011.

¹⁰⁸ J. Pánek, *Města v politickém systému předbělohorského českého státu*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Česká města v 16.–18. století*, Praha 1991.

¹⁰⁹ K. Kuča, *Města*, s. 532.

Období od počátku 16. století do sklonku první poloviny téhož století, spolu s obdobím vlády Petra Voka z Rožmberka, lze považovat za nejklidnější ve vztazích mezi Českými Budějovicemi a pány z Rožmberka. Nezanedbatelný podíl na tom jistě měly obrovské finanční reparace rožmberským nepřátelům po zrušení závěti Oldřicha IV. z Rožmberka, jež rožmberské dominium na léta finančně naprosto vyčerpaly a znemožnily Oldřichovým následníkům Joštovi III. a Petrovi V. jakoukoliv rozsáhlejší politickou a hospodářskou aktivitu.¹¹⁰ Je možné, že spor s rožmberskými poručníky, a následně i s Vilémem z Rožmberka, který se rozhořel po smrti Petra V. z Rožmberka roku 1546, hrál ve světě budějovických měšťanů v dlouhodobějším kontextu srovnatelnou roli s událostmi stavovského odboje roku 1547.¹¹¹ Znovu tak proti sobě stanuli odvěcí nepřátelé, tentokrát však již ne v ozbrojeném střetu, ale v dlouhodobém oboustranně vyčerpávajícím hospodářském soupeření, které s přestávkami trvalo až do roku 1565.

6. listopadu 1545 zemřel Petr V. z Rožmberka, desátý rožmberský vladař a poručník synů svého bratra Jošta III., Viléma a Petra Voka. V linii rožmberských vladařů je obecně považován za spíše průměrného. Přesto dokázal za své vlády, díky své šetrnosti, zbavit rožmberské dominium nejtěžších dluhů vzniklých při sporu se Zdeňkem Lvem z Rožmitálu o rožmberské dědictví. Zajistil tak svým synovcům jistější a lepší budoucnost, než jakou měli s bratrem Joštem. Po jeho smrti vykazovala zubožená rožmberská pokladna pozitivní schodek v přepočtu přes 27 000 kop míšenských grošů. Avšak Petrovým nejdůležitějším činem bylo zajištění budoucích poručníků stále ještě nedospělých synovců Viléma a Petra. Ve své závěti zajistil, aby se poručníky staly osoby z blízkého okruhu přátel rožmberské rodiny, jež by byly navíc s Petrem V. z Rožmberka na stejné politické vlně. Rožmberskými poručníky se stala hrabata Albrecht z Gutenštejna a Jeroným Šlik z Pasounu a Ondřej Holický ze Šternberka, člen starobylého panského rodu. Na regulérní správě panství se však podílel pouze, Petrovi i rožmberskému rodu nejbližší, Albrecht z Gutenštejna. Albrecht z Gutenštejna měl k Rožmberkům blízko nejen osobně ale i geograficky, sídlil na Žirovnici nedaleko Jindřichova Hradce, takže na rozdíl od zbylých poručníků Ondřeje

¹¹⁰ J. Pánek, *Poslední Rožmberkové*, s. 32-33.

¹¹¹ Množství dochovaných pramenů oficiální i neoficiální povahy týkajících se sporu s pány z Rožmberka až dvojnásobně převyšuje v daném období let 1546–1547 počet dochovaných pramenů týkajících se stavovského odboje. SOkA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

Holického a Jeronýma Šlika neměl problém s cestováním mezi Krumlovem a vlastním sídlem na Žirovnici. Zejména pro Jeronýma Šlika byla cesta z Jáchymova přes skoro celé Čechy často nepřekonatelnou překážkou.¹¹² Trvalé absence Jeronýma Šlika a Ondřeje Holického na rožmberském panství využíval Albrecht z Gutenštejna k oddalování jednání s vyslanými zástupci z Českých Budějovic.¹¹³ Albrecht se již od počátku projevil jako schopný organizátor a svým způsobem pokračoval v hospodářské a zemské politice nastavené Petrem V. z Rožmberka.

Rožmberská správa se dostala do konfliktu s Českými Budějovicemi již brzy po své legitimizaci v roce 1546. Rožmberským poddaným bylo zakázáno prodávat Budějovickým dobytek, nakupovat pivo a posléze i toto pivo na rožmberských panstvích prodávat. Nejednalo se však pouze o jednorázový akt s cílem poškodit ekonomiku Českých Budějovic, ale o počátek dlouhodobější snahy vytvoření uzavřeného trhu na rožmberském panství, v němž se mělo pivovarnictví stát spolu s rybníkářstvím hlavním zdrojem finančních příjmů pánů z Rožmberka.¹¹⁴ Zákazem trpěli nejenom budějovičtí měšťané, ale v konečném důsledku i rožmberští poddaní, jimž bylo znesnadněno nebo dokonce znemožněno efektivně provozovat vlastní živnosti.¹¹⁵ Budějovičtí zareagovali překvapivě rychle, vznesli stížnost, a tak již koncem srpna téhož roku mohli držet v rukou příkaz českého krále Ferdinanda I. rožmberským poručíkům, aby „*zase neprodlévajíc dotčené záповědi vyzdvihli a přátelsky a sousedsky, jakž prve bývalo k týmž Budějovickým, o čemž nepochybujem, se chovali*“.¹¹⁶ Přímé informace o tom, zda byly královy rozkazy uposlechnuty, nejsou, avšak lze se domnívat, že by se Ferdinandovi vždy věrný Albrecht z Gutenštejna opovážil královy příkazy neuposlechnout. Tato malá epizoda ve vztazích mezi rožmberskými poručíky a budějovickými měšťany připravovala půdu pro mnohem větší, dlouhodobější a hospodářsky a mocensky důležitější konflikt, který počal eskalovat ještě v témže roce.

Hlavním zdrojem příjmů českobudějovických měšťanů v první polovině 16. století bylo kromě vaření a prodeje piva i příjem z mýt vybíraných přímo na cestách, po nichž se vozilo zboží z rakouského Freistadtu. Náležel k nim také celní poplatek tzv.

¹¹² J. Pánek, *Poslední Rožmberkové*, s. 42.

¹¹³ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

¹¹⁴ J. Pánek, *Poslední Rožmberkové*, s. 58-60.

¹¹⁵ Jak se dozvídáme z dopisu českého krále Ferdinanda I. rožmberským poručíkům. „*Nad čímž i někteří z lidí a poddaných rožmberských nemohouce živnost svých tak snadně jako prve provozovati těžkost mají a tudy po město Budějovice na své živnosti hynuti musí*“. SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

¹¹⁶ Dopis je datován 21. srpna 1546. Tamtéž.

ungelt vybíraný již přímo v Českých Budějovicích. S ním souviselo i právo na sklad zboží a povinnost kupců vezoucím zboží z Freistadtu zboží na tři dny vyložit a vybranou část z něj prodat přímo v Českých Budějovicích na trzích nebo místním kupcům. Rybníkářství, které se rozmohlo ve druhé polovině 16. století na rožmberských panstvích, hrálo v budějovickém hospodářství pouze druhotnou roli. Právo Budějovických na sklad a vybírání mýta nebylo žádnou novinkou, lze jej datovat již do období vlády Karla IV. Roku 1351 bylo vyhlášeno, aby kupci jedoucí ve směru z rakouského Freistadtu mířili přímo k Budějovicům, kde měli zboží na tři dny vyložit.¹¹⁷ Roku 1358 bylo Budějovicům potvrzeno právo na sklad zboží a roku 1364 bylo budějovickým měšťanům uděleno právo vybírat ungelt. Také bylo měšťanům uděleno právo zatknout a uvěznit kohokoliv, kdo by nezaplatil mýto nebo by porušil vytyčenou trasu z Freistadtu na Budějovice.¹¹⁸ Tato starobylá práva byla Českým Budějovicům udělena v rámci budování panovnické moci na jihu Čech ve snaze hospodářsky pozvednout České Budějovice a upevnit královské pozice na úkor rožmberského rodu.

Z Českých Budějovic se tak stalo centrum obchodu, do něhož proudila velká část zboží, které se dostávalo z Horních Rakous do Čech. Tento citelný zásah do poměrů v jižních Čechách nebyl rožmberskými vladaři přijímán s radostí a jinak tomu nebylo ani v první polovině 16. století. Nejcitelněji to pocítili prostí rožmberští poddaní a také především menší kupci obchodující na trase Linec – České Budějovice. V praxi museli rožmberští poddaní, pokud chtěli koupit zboží dovezené z Horních Rakous, jet do Českých Budějovic na jeden z mnoha trhů, popřípadě koupit zboží od místních obchodníků, kteří ale zboží mohli získat znovu pouze v Českých Budějovicích. Cena prodávaného zboží se tak vzhledem k opakovanému překupování zdatelně zvyšovala. Není tak s podivem, že často docházelo k porušování budějovických práv ze strany rožmberských poddaných i kupců, kteří ve snaze ušetřit cestu a zvýšit svůj osobní profit často odbočovali z vyhrazených cest a zajížděli do rožmberských měst a vesnic, kde zboží mimo trhy tajně prodávali.

K porušování budějovických práv docházelo zajisté v určité míře již ve 14. a 15. století, avšak první relevantní zpráva pochází až z roku 1537, kdy byl u vsi Meziříčí zabit jeden z budějovických měšťanů při pokusu zabránit místním odvádět kupce

¹¹⁷ Znovu potvrzeno českým králem Jiřikem z Poděbrad a uherským a českým králem Vladislavem Jagellonským. Tamtéž.

¹¹⁸ J. Kopáček, *Encyklopedie*, s. 319.

z vytyčené trasy. Tento incident byl ještě vyřešen smírem, již zde, ne-li dříve, jde dohledat počátek následného soustavného odporu rožmberských poddaných proti výsadám budějovických měšťanů.¹¹⁹ Rožmberští vladaři Jošt III. a Petr V. se sice snažili zabránit dalším úmrtím v pozdějších letech, a dále tak nekomplikovat již tak napjaté vztahy s budějovickými měšťany, úplně zamezit porušování budějovických práv se jim však nepodařilo.¹²⁰ Jednání, která probíhala od první výpravy budějovického poselstva 6. ledna 1546, v němž byly i dvě významné osobnosti politického života v Českých Budějovicích, městský písař Jan Petřík¹²¹ a vlivný a bohatý patricij Martin Lapačka, byla dlouhá a ve většině pouze korespondenčního charakteru, protože osobnímu jednání bránila podle Albrechta z Gutenštejna trvalá nepřítomnost třetího z poručníků Jáchyma Šlika, bez něhož nemohl ve věcech rožmberského panství rozhodovat. Stížnosti Budějovických směřovali k většině větších rožmberských sídel tj. proti obyvatelům Českého Krumlova, Prachatic, Netolic, Kaplice, Velešína, Trhových Svinů, Nových Hradů, Třeboně, Stropnice¹²² a Benešova¹²³.

Předmět konfliktu je u vesměs podobný. Všichni jmenovaní se prohřešili tím, že zastavovali a obraceli z trasy na Budějovice směrem k vlastním městům kupce,¹²⁴ zejména se solí, jedoucí z Freistadtu a sami o vlastní vůli se solí obchodovali. Krumlovští, Netoličtí, Kapličtí, Velešíňští a Novohradští tajně zakládali vlastní sklady se solí, odkud jí posléze dále prodávali. Krumlovští tím, že kromě již výše zmíněných práv udělených Českým Budějovicům římským císařem a českým králem Karlem IV. porušovali i dohodu mezi Budějovickými a Joštem III. z Rožmberka, kdy bylo Krumlovským výslovně zakázáno „*v sklad věci kupeckých se dávat*“,¹²⁵ to že tak činili, i nadále po celou dobu vehementně popírali.¹²⁶ Prachatičtí, Stropničtí a Benešovští navíc „*znameníť na ublížení výsad našich proti vyslaným našim se pozdvihují, po nich*

¹¹⁹ SOkA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

¹²⁰ Korespondence obsahující výčet porušení a stížností obou stran mezi Albrechtem z Gutenštejna a zástupci Českých Budějovic obsahuje zmínky o porušování práv i v dalších letech. Tamtéž.

¹²¹ Predikát z Benešova získal až roku 1547. SOkA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

¹²² Obec Stropnice ležela asi 12 km jihovýchodně od Trhových Svinů.

¹²³ Míněno je dnešní městečko Benešov nad Černou ležící asi 10 km východně od Kaplice. SOkA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

¹²⁴ Občas i proti jejich vůli. Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Z pramenů se také dozvídáme, že 5. rožmberský vladař Vok II. z Rožmberka získal od krále Vladislava Jagellonského listy ke krumlovské a třeboňské silnici, které však „*zkazil a ztrhal*“. Šlo nejspíše o listiny poskytující kupcům možnost zajíždět kromě Českých Budějovic i do Krumlova a Třeboně. Tamtéž.

se shánějí, je bijí a mordovati chtějí".¹²⁷ Třeboňští a Trhosvinenští byli pak nejvíce viněni z odvádění kupců z budějovické cesty a z toho, že je nutili, aby zboží prodávali přímo v Třeboni a Trhových Svinech a do Českých Budějovic vůbec nezajížděli. Odpověď na stížnosti Budějovických, kterou rožmberští poručníci podali k 31. lednu 1546, byla vyhýbavá a nic neřešící.

Výše zmínění poddaní rožmberští vesměs tvrdili, že nevěděli nic o porušování budějovických práv a že nečinili nic, na co by neměli nárok již v minulosti. Navíc obviňovali Budějovické z toho, že zastavovali a pokutovali kupce i rožmberské poddané na cestě mezi Třeboní a Trhovými Sviny. Ti převáželi zboží pouze mezi městy nebo vezli zboží z jiné strany nežli z Horních Rakous. Budějovičtí také nerespektovali jakékoliv listiny opravňující rožmberské poddané k převozu zboží mimo vyznačené cesty. Dále také Budějovičtí prosazovali svá práva na cestách, které Budějovickým nepatřily, zvyšovali celní poplatky nebo zaváděli úplně nové.¹²⁸ Otázkou je, proč by Budějovičtí, kteří chtěli rychle a úspěšně vyřešit probíhající spor, jednali takto neuváženě, poškozovali vlastní dobrou pověst a odsouvali tím konec sporu na neurčito. Je nutno však vzít v potaz, že na obhajování budějovických práv nebyli posíláni přední budějovičtí měšťané ani členové řemeslnických cechů, ale většinou lidé najatí pod vedením jednoho nevýznamného a málo bohatého měšťana, pokud vůbec nějakého. A tak tito vyslaní ve snaze si přilepšit překračovali své pravomoci a na cestách obírali všechny bez rozdílu. Nemůže tak být překvapením, že se proti tomuto až lupičskému chování stavěli rožmberští poddaní v ozbrojený odpor.

Jako příklad až absurdního chování budějovických vyslaných může posloužit peripetie nejmenovaného pekaře z Lomnice, který těsně před Vánoci roku 1545 vezl z Lomnice do Českých Budějovic bílý chléb, avšak zpozdil se a k městským branám dorazil až po setmění. Když zjistil, že se již do města nedostane, obrátil se k přilehlé vesnici, kde vyhledal v hostinci nocleh. V noci byl hrubě probuzen několika lidmi vyslanými z Českých Budějovic, vyvlečen ven z hostince, kde mu tito lidé zabavili koně, povoz i celý náklad. A to i přesto, že vlastnil všechny potřebné dokumenty a bylo zřejmé, odkud a kam míří a co je jeho cílem.¹²⁹ Budějovičtí radní zcela určitě o jednání svých vyslaných věděli, zda a jak se je pokusili řešit, prameny neříkají. Také je zcela jisté, že Albrecht z Gutenštejna věděl od panských úředníků o jednání rožmberských

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

poddaných, ale alespoň v tuto chvíli se situaci nijak dále řešit nepokusil. Jednání mezi rožmberskými poručníky a budějovickými měšťany tak uvázlo na mrtvém bodě, proto se Budějovičtí rozhodli vyřešit problém po svém.

V srpnu roku 1546 vyslali do Prahy ke králi Ferdinandovi I. poselstvo s cílem znovu potvrzení výše zmíněného privilegia daného Českým Budějovicům římským císařem a českým králem Karlem IV. roku 1358. Toto privilegium jim bylo potvrzeno s přihlédnutím „*k jich věrným a poddaným službám, kteréž jest předkové jich, předkům našim i také dotčení Budějovští nám činivali, činí a na potom činiti povinni budou*“.¹³⁰ Mimo to dosáhli budějovičtí vyslanci u krále Ferdinanda další milosti, a to kdyby se kdokoliv pokusil bránit budějovickým vyslaným v obhajování jejich práv na cesty, „*aby v pokutu do komory naší královské dvaceti hřiven stříbra a k tomu v nemilost naší královskou i v skutečné trestání upadl*“.¹³¹ Budějovičtí tak nejen že dosáhli dalšího potvrzení dosavadních práv a jejich rozšíření. Dosáhli také toho, že se na jejich stranu postavil samotný český král Ferdinand I. Ačkoliv se může zdát, že tímto by měl být spor vyřešen, nebylo tomu tak. Do konce roku 1546 se neobjevují jakékoliv zmínky změně v chování rožmberských poddaných. Stejně tomu tak bylo i v průběhu roku následujícího. K dalšímu jednání se Budějovičtí a rožmberští poručníci sešli až 4. a 5. prosince 1547. Obsah jednání byl skoro totožný jako předchozího roku, pouze aktualizován o nejnovější přestupky ze strany rožmberských poddaných a budějovických vyslaných obhájců. Po dvoudenním jednání byl nakonec rožmberskými poručníky vydán příkaz pro rožmberské úředníky: „*Mocný otcovští poručníci domu pánů z Rožmberka, Vám purkrabím, rychtářům, lovčím, hajným a jiným všem úředníkům na panství pánů z Rožmberka poroučíme a přikazujeme. Jestliže by kde vyslaní pro obhajování silnic měšťanů budějovických nadešli silnicemi neobyčejnými formany vezoucí, obstaviti je přivedli, abyste jim v tom překážky nečinili, ale raději podle možností jim v tom fedrunk ukázali, až se chcete nelibosti naší uvarovati*“.¹³² Došlo tak ke konečnému potvrzení budějovických práv i ze strany rožmberských poručníků. Nicméně i oficiální rozkaz nezabránil mnohým rožmberským poddaným, aby budějovická práva porušovali i nadále.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² SOKA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petřika z Benešova*, inv. č. 89; Václav Březan (ed. Jaroslav Pánek), *Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985, s. 27.

To, že k urovnání poměrů a konečnému stanovení postoje rožmberských poručníků k celému sporu došlo až po více než roce od potvrzení práv králem Ferdinandem I., je důsledkem vyčkávací taktiky Albrechta z Gutenštejna. V říjnu 1546, se Albrecht z Gutenštejna spolu s Ondřejem Holickým¹³³ zachovali velmi prozíravě, když jako jedni z mála českých šlechticů vyslali na místo shromážděn zemske hotovosti do Kadaně početný oddíl ozbrojenců a i v průběhu dalších události roku 1547 stáli pevně na straně panovníka.¹³⁴ Vzhledem k událostem roku 1547 tak Albrecht z Gutenštejna vyčkával, jak se vyvinou politické poměry, ale hlavně na jakou stranu se nakonec postaví České Budějovice. Ztráta práv, výsad a panovníkovi přízně, která by zcela jistě následovala, pokud by se Budějovičtí postavili na stranu odbojných stavů, mohla naprosto zvrátit rozložení politických a hospodářských sil a zapříčinit mohutný nárůst rožmberské moci na úkor Českých Budějovic. Díky specifickému politickému prostředí, ve kterém se České Budějovice nacházely, bylo rozhodnutí o přiklonění se na stranu panovníka nebo odbojných stavů aktem, jenž měl rozhodnout o další budoucnosti města a jeho obyvatel po mnoho dalších generací.¹³⁵

Roku 1550 po smrti Albrechta z Gutenštejna a Jeronýma Šlika došlo posledním poručníkem Oldřichem Holickým k předání moci nad rožmberským dominiem teprve patnáctiletému Vilémovi. Vilém chtěl po svém nástupu začít s další revitalizací dominia a také dále rozšířit své državy. Znovu se tak dostal do sporu s Českými Budějovicemi. Nejprve se roku 1552 pokusil na dohled Českým Budějovicům vybudovat nové řemeslnické a pivovarnické středisko v Kamenném Újezdě a znovu tak zabránit budějovickým měšťanům v obchodu s rožmberskými državami. Podmínkou k vytvoření tohoto centra bylo povýšení tehdejší vesnice na městečko, což bylo plně v kompetenci panovníka. Vilém se však dočkal od Ferdinanda I. odmítnutí. Ferdinand jistě nezapomínal na věrnost prokázanou Budějovickými za stavovského odboje. V té době již ale také hrál na královském dvoře důležitou roli tajný rada a nejvyšší český kancléře Jindřich IV. z Plavna, zapřísáhlý nepřítel rožmberského rodu, který přesvědčil krále, aby Vilémovi neustoupil a žádost zamítl. Vilém se proto pokusil zaútočit na zájmy Českých Budějovic jinak. Roku 1554 jednal s Ungandy, tehdejšími držiteli Hluboké, o jejím prodeji. Tím by plně obklíčil České Budějovice, již tak silně vklíněné do

¹³³ Na rozdíl od Jáchyma Šlika, který se postavil na stranu odbojných stavů. J. Pánek, *Poslední Rožmberkové*, s. 47.

¹³⁴ Václav Březan (ed. Jaroslav Pánek), *Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985, s. 29-30; J. Pánek, *Poslední Rožmberkové*, s. 47.

¹³⁵ O tom více v další kapitole.

rožmberských držav, rožmberskými statky a otevřel si tím cestu směrem do českého vnitrozemí.¹³⁶ Jednání s Ungandy však došla díky intervenci Jindřicha IV. z Plavna k nezdaru. Vilémovi nezbylo než své expanzivní choutky obrátit jinam.

V následujících letech znovu propukly mezi rožmberskými poddanými a Budějovickými spory o využívání cest, placení mýt a následné vybírání pokut. Roku 1559 znovu došlo mezi budějovickými měšťany a rožmberskými poddanými k ozbrojenému konfliktu, kdy byli Budějovičtí ve snaze zastavit vůz jedoucí se železem, který se vyhýbal placení mýta, napadeni houfem ozbrojenců a zahnáni na útěk. Jediný Vilémův úspěch v boji proti Českým Budějovicům byl pouze prestižního charakteru. Dokázal prosadit, aby se třeboňští poddaní, kteří předtím uznávali radu v Českých Budějovicích za vyšší soudní instanci, nadále odvolávali pouze k rožmberskému vladaři.¹³⁷ Vztah mezi rožmberským rodem a Českými Budějovicemi dosáhl v průběhu 16. století zásadní změny. Rožmberkové, kteří byli již od prvopočátku v opozici proti panovnické moci v Českém království, se v průběhu 16. století stali, po událostech let 1546–1547 a nastavením nového politického směru Vilémem z Rožmberka, horlivými zastánci královské moci a oporou Habsburků v českém státě. Hlavní úděl Českých Budějovic stát jako pevnost proti rozpínavosti rožmberského rodu tak pomalu ale jistě ztrácel na svém významu. Události stavovského odboje tak měly rozhodnout, zda si České Budějovice i v nových podmínkách udrží své postavení nebo skončí jako většina královských měst potupeny a zbaveny svých práv. Jedině neochvějná věrnost českému králi Ferdinandovi I. mohla České Budějovice zachránit od jistého úpadku, který by následoval v dalších letech.

¹³⁶ J. Pánek, *Poslední Rožmberkové*, s. 60-61.

¹³⁷ Tamtéž, s. 62.

III. 2. Náboženská situace v Českých Budějovicích v první polovině 16. století a její vliv na vztahy mezi budějovickými měšťany a Ferdinandem I.

Tématem, ve kterém se Budějovičtí plně shodovali s českým králem Ferdinandem I., byla otázka náboženství a odpor k novým formám vyznání. Ferdinandův pevný postoj v otázkách víry byl ve vztahu k Českým Budějovicům velmi důležitý.

Ke konci první poloviny 16. století Budějovičtí s nelibostí sledovali rozmáhání luteránství mezi německými horníky přicházejícími pracovat do dolů v okolí Českých Budějovic. I když se z dopisu krále Ferdinanda I. Budějovickým z 31. března roku 1546 může zdát, že byli Budějovičtí v potírání nových vyznání přinejmenším laxní, nebylo tomu tak.¹³⁸ Ještě předtím, než byl sepsán tento dopis,¹³⁹ v němž se lze dozvědět, že Budějovičtí „*sektám novým a prve nebývalým v Budějovicích bydleti dopouštějí*“, byla Budějovickými již v polovině března téhož roku sepsána rozsáhlá apelace adresovaná králi Ferdinandu I. Týkala se náboženských poměrů ve městě a jeho okolí. Zaprvé krále Budějovičtí prosili: „*abychom my a budoucí naši faráře křesťanského na faru obce naší hodného voliti a jemu správy v duchovenstvu způsobem starobylym půjčiti mohli*“, neboť v krátké době ztratili již třetího faráře¹⁴⁰ a měli strach o to, aby obec nezůstala bez pastýře.¹⁴¹

Zadruhé žádali o obecní patronát nad dominikánským klášterem ležícím ve městě, všemi jeho přilehlými pozemky a grunty. Důvodem byl neutěšitelný úbytek mnichů, jejichž počet byl roku 1546 příliš nízký, aby mohli správně vykonávat duchovní činnost. Budějovičtí žádali krále Ferdinanda, aby mohli do kláštera, „*kdyby mniši pominuli*“, dosadit nejméně jednoho nového kněze, který by i nadále mohl vykonávat „*služby boží*“.¹⁴² Třetí žádost, pro Budějovické nejdůležitější, se týkala právě nových vyznání, která se začala rozmáhat v okolí Českých Budějovic. Nositeli „*nakažených bludy sektářskými*“ byli němečtí řemeslníci a horníci přicházející pracovat na nově vznikající doly v okolí Českých Budějovic ve velké většině luterského vyznání. Budějovičtí krále prosili: „*Jestliže by kdo takový v obci naší buďto z úřadu neb lidu*

¹³⁸ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Z důvodu úmrtí prvních dvou a vetchému zdraví posledního. SOKA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

¹⁴¹ V kladné vyřízení žádostí Budějovičtí doufali, protože krále k městu vázala „*přirozená láska a milost, kterou k našemu městu míti ráčí*“. Tamtéž.

¹⁴² Tyto kněze chtěli Budějovičtí platit z výnosů klášterních gruntů, které také chtěli použít na opravu kláštera. SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

*obecního obojího pohlaví nalezen byl, jenž by se mimo pořádek svaté církve křesťanské a starobylý způsob města našeho v jiné sekty dával a jiných po sobě potahovati chtěl, abychom my i budoucí naši takového neb takové jménem a mocí vaší královské milosti potrestati a z města vypověděti a vyobcovati mohli.*¹⁴³

V odpovědi Budějovickým ze 4. dubna roku 1546 se král kladně vyjádřil k první žádosti, kdy byl Budějovickým doporučen nynější farář krumlovský a bývalý králův osobní kaplan, jistý Vavřinec.¹⁴⁴ Druhá žádost byla zamítnuta s ohledem na to, že se králi nezdálo „*slušné s tím nějak hýbati*“ ještě za života mnichů.¹⁴⁵ Roku 1549 však již v klášteře zbýval pouze starý a nemocný převor, proto byla Budějovickým správa kláštera předána s tím, aby ho osadili kněžími a kazateli a na obecní náklady činili potřebnou údržbu.¹⁴⁶ Mohlo by se zdát, že úpadek kláštera souvisí s možností pronikání nových vyznání mezi obyvatele města, avšak není tomu tak. Jak se lze dozvědět z darovacího dopisu krále Ferdinanda, který se rozhodl darovat patronát Budějovickým mimo jiné proto, „*že na psaní a poručení naše provinciál toho kláštera nemá odkud kněží též řehole do toho kláštera podati a nechtíc, aby ten klášter bez kněží řádných býti a pro nedostatek osob té řehole k spuštění přijíti měl*“.¹⁴⁷ Klášter tedy ke svému konci nedospěl kvůli úpadku věřících v Českých Budějovicích od katolictví, ale jeho úpadek souvisel s krizí tradičních mnišských řádů, která má počátek již v 15. století.

V oblasti aktivního zákroku proti luterským a jiným vyznavačům v Českých Budějovicích a okolí se král Ferdinand s Budějovickými shodoval. Prikazoval pouze, aby dříve, než začnou sami jednat, jmenovitě informovali krále o vinících, o jejich osudu by pak rozhodl král sám nebo jeho pověření.¹⁴⁸ Náboženská situace v Českých Budějovicích v první polovině 16. století se ukazuje jako stabilní. Budějovičtí měšťané se s odporem stavěli proti šíření nových věrouk v okolí města, aktivně zasahovali proti jejich vyznavačům a celkově se snažili město udržet při stálé katolické víře. V tomto období nelze hovořit o jakémkoliv aktivním protikatolickém odboji či protiklerikální

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž. SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

¹⁴⁵ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

¹⁴⁶ Převora měli až do jeho smrti opatřit stravou a bytem. SOKA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž.

aktivitě, protože naprostá většina významných i méně významných budějovických měšťanů se aktivně hlásila ke katolictví a opovrhovala nově se šířícími vyznáními.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Bohumír Janoušek tak mylně činil a v Českých Budějovicích nalézá silné protikatolické tendence. B. Janoušek, *K otázce*, s. 85.

III. 3. Vztahy českobudějovických měšťanů s králem Ferdinandem I. v letech 1546–1547

S prostředím Českých Budějovic se český král Ferdinand I. poprvé setkal v letech 1529 a 1530, kdy byl do Českých Budějovic postupně svolán zemský a generální sněm. Důvod umístění sněmů do Českých Budějovic byl pouze strategického charakteru a v této době ještě nelze mluvit o užším sblížení krále a města. To lze pozorovat až od druhé poloviny čtyřicátých let 16. století. I když v samotném důsledku byla Ferdinandova politická aktivita zaměřena na likvidaci politické moci královských měst, nelze mu v těchto letech upřít snahu upevnit dobré vztahy s tradičními spojenci královské moci, jakými České Budějovice odjakživa byly. I v tomto směru můžeme sledovat Ferdinandovo politické dospění.

V letech 1545 a 1546 podpořil český král Ferdinand I. budějovické měšťany ve sporu s rožmberskými poručíky.¹⁵⁰ Roku 1546 povolil Ferdinand I. Budějovickým, aby mohli k městu přikoupit nemovitého majetku až do sta kop grošů.¹⁵¹ Budějovičtí chtěli mimo jiné k městu od Ondřeje Ungnada, pána na Hluboké, zakoupit část lesa a dřevo z něj využít k „*obecním oprávkám*“. Téhož roku také konečně zanesli ves Nícovu Horu (dnešní Hlincova Hora) do obecního majetku a desek zemských.¹⁵² I Budějovičtí projeví králi určitou náklonnost. Kupříkladu roku 1546 se rozhodli „*ze své dobré a svobodné vůle posudné, totiž z každého věrtele neb sudu, starého a bílého piva, jeden groš bílý za čtyři léta pořád zběhla, svolili a dávati připověděli.*“¹⁵³ Vztahy panovníka a budějovických měšťanů však nebyly bez poskvrny. Oblastmi, ve kterých se panovník a budějovičtí měšťané rozcházel, byly těžba stříbra v okolí Českých Budějovic a jeho následné zpracování a prodej a majestát vydaný soukeníkům v Království českém roku 1545.

Majestát vydaný roku 1545 reagoval na stížnosti soukeníků, které směřovaly ke kupcům, řemeslníkům a mnohým lidem na venkově. Ti po vesnicích, dvorcích i jiných místech prodávali a kupovali vlnu, které potom bylo nedostatek na městských

¹⁵⁰ O rožmberském sporu více v předchozí kapitole.

¹⁵¹ Do desek zemský vepsáno roku 1548. SOKA SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

¹⁵² Hlincova Hora byla v 16. století jednou ze vsí v majetku Českých Budějovic, kde se v 16. století aktivně těžilo stříbro. SOKA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

¹⁵³ Jelikož bylo posudné v českých zemích povinně zavedeno až roku 1564, jednalo se o projev dobré vůle ze strany Budějovických. SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

jarmarcích a trzích. Nedostatek vlny, který ještě více zvyšoval její cenu na městských trzích, bránil soukenickým mistrům v úspěšném vykonávání jejich živnosti. Tato situace byla jistě velmi výhodná pro mnohé kupce, kteří mohli tajně ve vsích levně skoupit vlnu, a pak jí na trzích draze prodat soukenickým mistrům. Proto na prosbu soukenických mistrů král Ferdinand I. tímto majestátem přikázal, aby všichni, kdo by měli k prodeji vlnu, povinně s touto vlnou zajížděli na oficiální městské trhy a jarmarky a tam jí teprve prodali, a to pouze a jedině soukenickým mistrům. Tento příkaz se týkal pouze poddanského lidu a obyvatel královských měst. Členové rytířského a panského stavu mohli sami o sobě nadále obchodovat s vlnou bez omezení. Mistrům soukenickým bylo také dovoleno, aby osobám, které by tento majestát porušovaly, vlnu zabavili. Polovinu zabavené vlny jim bylo dovoleno si ponechat a druhou polovinu pak byli povinni odevzdat do královské komory. Pro mnoho kupců obchodujících s vlnou a sukнем by byl tento majestát v praxi likvidační. V kopii tohoto majestátu určené budějovickým měšťanům lze také nalézt přípisek o tom, že pro budějovické soukeníky je tento majestát psán německy, jelikož pouze tomuto jazyku rozumějí.¹⁵⁴

Ukazuje se tedy, že valná většina, ne-li všichni budějovičtí soukeníci, byli německé národnosti. V září roku 1546 přišel Budějovickým dopis od krále Ferdinanda I., v němž vyjadřuje znepokojení nad tím, že majestát daný soukeníkům v Království českém není v Českých Budějovicích dodržován. Budějovičtí soukeničtí mistři si králi stěžovali, že jim jsou činěny ústrky a práv daných majestátem se jim v praxi nedostává.¹⁵⁵ Těmi, kdo nedodržovali majestát a činili ústrky soukenickým mistrům, byli velmi pravděpodobně bohatí budějovičtí patricové zabývající se obchodem s vlnou a sukнем. V jejich řadách tak muselo samotné vydání majestátu i jeho následné prosazování vyvolat zasloužený odpor vůči panovníkovi. Z jejich řad pak pravděpodobně pochází odpověď králi, v níž se ostře ohrazují proti stížnostem vznesených budějovickými soukeníky. Sami soukeníky obviňují z toho, že trh s vlnou pro sebe monopolizují a ostatním budějovickým měšťanům brání v jejím kupování.¹⁵⁶ Počátkem září roku 1549 však nakonec byla Budějovickým dána výjimka z majestátu. Soukeníci sice stále měli přednostní právo na nákup vlny na trzích, ale pouze na těch konaných od svatého Jiří do svatého Havla, a to od svítání do 9., popř. 10., hodiny

¹⁵⁴ V majestátu však stojí, že králi náleží právo, pokud by tento „majestát v spravedlnosti a svobodách jich k újmě byl“, tento majestát lokálně pozměnit nebo i úplně zrušit. SOKA ČB, AM České Budějovice, Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova, inv. č. 89.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

dopolední. Po uplynutí těchto hodin mohl již vlnu zakoupit kdokoliv. Monopol soukenických mistrů v Českých Budějovicích byl zrušen a obchodníci tak mohli znovu pokračovat ve svém podnikání.¹⁵⁷

Dalším předmětem sváru mezi budějovickými měšťany a králem Ferdinandem byly stříbrné doly v Rudolfově a jeho okolí. Těžba zde probíhala již od 14. století, největšího rozkvětu však dosáhla ve druhé a třetí třetině 16. století.¹⁵⁸ Budějovičtí měšťané tak mohli v tomto období těžbou stříbra velmi zbohatnout. Nejvíce na těžbě stříbra vydělávala skupina důlních podnikatelů, tzv. „kverků“, pocházejících z předních patricijských rodů. V rámci Horního regálu museli tito „kverkové“ odvádět panovníkovi podíl ze zisku, navíc měl panovník i předkupní právo na veškeré vytěžené kovy.¹⁵⁹ Roku 1547 jejich nespokojenost dosáhla vrcholu. Jak se lze dozvědět ze stížností adresovaných podkomořímu Království českého Jiříkovi z Gerstorfu a na Cholticích, stříbro, které se povedlo vytěžit, leželo nezhodnoceno ve skladech. I přes soustavné urgencye i v uplynulém roce se Budějovickým „kverkům“ nepodařilo donutit panovníka ani zemské úředníky, aby vytěžené stříbro odkoupili. Situace došla až tak daleko, že nebylo již z čeho zaplatit horníkům a hrozilo proto úplné zastavení těžby stříbra.¹⁶⁰

Po porážce stavovského odboje se však situace uklidnila a ještě téhož roku byli budějovičtí „kverkové“ na šest let osvobozeni od placení královského podílu na zisku a na stejnou dobu jim byly propůjčeny dědičné důlní podíly, tzv. kukusy. Politika krále Ferdinanda I. a události s ní spojené se v žádném případě neslučovaly s mocenskými a obchodními zájmy výše zmíněných budějovických měšťanů. Obě skupiny měly zcela jistě ve městě určitý vliv, proto lze v jejich členech vidět možné odpůrce krále Ferdinanda a královské strany v Českých Budějovicích. Při porovnání vlivu obou skupin lze konstatovat, že reálnou možnost ovlivnit dění v Českých Budějovicích měla zejména skupina důlních podnikatelů. Jejich spor s panovníkem a zastupujícími úřady měl na rozdíl od celozemského soukenického problému, charakter regionální s vystupující osobní nechtí zúčastněných „kverků“ proti nečinnosti panovníka.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ České Budějovice se staly horním městem až roku 1620, kdy král Ferdinand II. věnoval Budějovicím Rudolfov. K. Kuča, *Města*, s. 541. Přímou v Rudolfově byl první důl oficiálně otevřen roku 1547. J. Kopáček, *Encyklopedie*, s. 82.

¹⁵⁹ Petra Jánošíková, *Urbura jako nástroj finanční politiky státu ve 13. a 14. století*, in: Dagmar Grossmanová - Tomáš Krajčák - Jan Štefan (edd.), *Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbaloovi*, Ostrava 2007, s. 35-36.

¹⁶⁰ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

Budějovičtí „kverkové“ byli díky svému vlivu a bohatství jedněmi z nejvlivnějších obyvatel v Českých Budějovicích, tohoto vlivu tak pravděpodobně na jaře roku 1547 využili k z jejich strany kladnému vyřešení sporu s panovníkem. A to bez ohledu na možnost zatáhnout České Budějovice na nestabilní stranu králových odpůrců a zničit tak jejich dlouho budovanou pověst jako „věrného města“.¹⁶¹

¹⁶¹ Tamtéž.

IV. Stavovský odboj roku 1547 a České Budějovice

Konflikt mezi císařem Svaté říše římské Karlem V. a protestantskou ligou říšských knížat, který proběhl v letech 1546–1547, výrazně změnil mocenské a náboženské poměry ve střední Evropě. Šmalkaldský spolek, který se ve čtyřicátých letech 16. století v poklidu rozrůstal, byl pomyslným trnem v oku římského císaře Karla V. Rostoucí moc protestantských knížat se ve druhé polovině 16. století stala překážkou Karlových mocenských ambicí a snahy o upevnění císařské moci ve Svaté říši římské.¹⁶² V razantní akci, která by učinila přítrž mocenskému vzestupu protestantských knížat, bránila Karlovi vleklá válka s Francií o nástupnictví v Neapolském království a Milánském vévodství.

Tato překážka však padla 19. září 1544, kdy byl mezi Karlem V. a francouzským králem Františkem I. uzavřen mír ve městě Crépy.¹⁶³ Karlovo rozhodování zda proti protestantské šlechtě zasáhnout zřejmě podpořil i fakt, že byl v listopadu roku 1545 uzavřen mír na jeden a půl roku mezi tureckým sultánem a Karlovým bratrem Ferdinandem I. Karlovi se tak konečně naskytla možnost vyřešit protestantskou otázku jednou provždy. Nutnost ozbrojené konfrontace se šmalkaldským spolkem představil na říšském sněmu ve Wormsu roku 1545.¹⁶⁴ I přes mnohé neshody, zejména v otázkách uherského nástupnictví, se Karel s Ferdinandem naprosto shodovali v nutnosti vojensky zasáhnout proti rostoucí síle protestantské šlechty.¹⁶⁵ Otevřenou podporu Karlově záměru vyjádřila také papežská kurie a od 7. června roku 1546 mohl počítat s tichou podporou bavorských knížat. Avšak nejhodnotnějším spojencem se vzhledem ke své politické důležitosti stal saský kníže Mořic, bratr vůdce šmalkadského spolku, kurfiřta Jana Fridricha. Mořic, ačkoli byl sám protestant, využil blízkého se konfliktu k uspokojení své ctižádosti a zajištění mocenského vzestupu na úkor svého bratra, s nímž měl již léta nevyřešené spory. Karel V. tak mohl tuto válku obhajovat jako snahu potlačit odbojné říšské stavy a odsunout tak z všeobecného povědomí její náboženský podtext.¹⁶⁶

Karel však bez pomoci protestantská knížata porazit nemohl. Císařská vojska byla po dlouhých válkách v Itálii vyčerpaná a také se Karlovi již nedostávalo peněz na

¹⁶² J. Pánek, *První krize*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 15.

¹⁶³ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 173.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 174.

¹⁶⁵ J. Janáček, *České dějiny*, s. 176-178.

¹⁶⁶ V principu si byly oba tyto důvody, mocenské i náboženské, rovny. Tamtéž, s. 177. J. Petráň, *Rok 1547*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 9.

žold. Vyhlídky na boj se silným a čerstvým nepřítelem nebyly proto příliš příznivé. Důležitou roli měla tudíž hrát vojenská pomoc císařova bratra Ferdinanda. Sám Ferdinand trpěl ještě větším nedostatkem financí než jeho císařský bratr. Letité války s Osmanskou říší a Janem Zápolským v minulých letech naprosto zruinovaly královské finance, a Ferdinandovi tak nezbývalo než nadále prohlubovat zadluženost vlastní pokladny. Čeští stavové hráli ve Ferdinandově plánování zásadní nezastupitelnou roli. Částka vybíraná na daních z Čech měla být nejvyšší ze všech zemí pod Ferdinandovou vládou a s ohledem na problematičnost snahy zajistit dostatek peněz skrze úvěry hrála zásadní roli ve financování připravované války.¹⁶⁷

Karel s Ferdinandem navíc počítali s Českými zeměmi jako s možným výchozím bodem pro útok Ferdinandovy armády na území Jana Fridricha. České země by tak nesly povinnost vyživovat zimující vojska císařské armády. O finanční pomoci pro Ferdinandovo válečné tažení se jednalo na sněmu svolaném na 26. května roku 1546, na němž Ferdinanda zastupoval jeho nejstarší syn Maxmilián. Na sněmu byla českým stavům pravděpodobně předložena žádost o finanční výpomoc, stavů dorazilo ale tak mizivé množství, že byl sněm odložen na 6. července. Sněm byl posléze kvůli válečným jednáním v Řeznu přesunut až na konec července. I přes příměří s Tureckem uzavřeném minulého roku vznesl král Ferdinand požadavek na finanční pomoc k obraně uherské hranice. A naoko skromně si chtěl vystačit pouze s urychleným vybráním daně schválené v roce 1545.¹⁶⁸ Kromě toho navrhl, aby bylo po dobu dalších čtyř let vybíráno nové posudné. O tažení do Saska se v souvislosti s finančními požadavky nezmínil. První zmínka o něm padla až v souvislosti s překvapivým požadavkem na svolání zemské hotovosti k obraně českých hranic se Saskem.

Ačkoliv bylo vojsko zemské hotovosti v praxi nepříliš účinné, představovalo dostatečně početnou vojenskou sílu, která mohla sloužit alespoň k zastrašení nepřítele. K prosazení peněžních požadavků přes veškeré královny snahy nakonec nedošlo, stavové však vyslovili souhlas ke svolání zemské hotovosti v případě ohrožení hranic království.¹⁶⁹ Ve sněmovních jednáních stála již od počátku proti králi a jeho stoupencům hlavně bratrská šlechta, která vehementně zamítala jakoukoliv možnou pomoc ve válce proti svým souvěrcům. Ti také vyslovili obavy ze zneužití prostředků poskytnutých stavů na zemském sněmu. A doufali v navázání určitých spojeneckých

¹⁶⁷ Od ostatních stavů se dočkal žádné nebo pouze zanedbatelné finanční pomoci. Tamtéž, s. 179–180.

¹⁶⁸ K tomu chtěl pouze 30 000 zlatých určených na opravu pevností. Tamtéž, s. 182–184.

¹⁶⁹ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 176.

vztahů se členy šmalkaldského spolku. Avšak solidarita mezi protestanty v Německu a Čechách zatím neexistovala. A i přes snahy navázat užší vztahy s německými protestanty v dalším roce se nedokázala natolik rozvinout, aby poskytla českým stavům výhodu nad králem Ferdinandem. Velká část stavů zatím zůstávala neutrální a nadcházející konflikt vnímala spíše z politického nežli z náboženského hlediska. Stavové zatím pouze doufali, že se král po zkušenostech z minulých let nepokusí znovu porušit zemská práva.

¹⁷⁰Zprávy o výsledcích zemského sněmu dorazily ke Karlovi V. již v polovině srpna. Na císařském dvoře i v představách Karlových spojenců panoval mylný názor, že Ferdinand díky možnosti svolat zemskou hotovost disponuje silným vojenským oddílem schopným aktivně zasáhnout po Karlově boku do bojů proti šmalkaldskému spolku. Císařovi poradci přikládali oddílům zemské hotovosti stěžejní význam v útoku na Sasko a sám Karel již 17. srpna žádal svého bratra o urychlené povolání hotovosti do pole. To se však brzy ukázalo jako nesmírně komplikované.¹⁷¹

IV. 1. Tažení do Saska na podzim roku 1546

V době, kdy se Ferdinand vší silou pokoušel od českých stavů získat pomoc pro svého císařského bratra, bylo již vojsko německých protestantů čítající skoro 60 000 mužů na pochodu do jižního Německa. Armáda šmalkaldského spolku byla složena ze čtyř sborů, saského hesenského, württemberského a městského. Nejednotnost těchto čtyř sborů byla již od samého počátku zřejmá. Hlavní velitel spojených vojsk měl být saský kurfiřt Jan Fridrich, v praxi se však jednotlivé složky armády nedokázaly dohodnout. Jak jinak by pak šla vysvětlit promarněná šance na dobytí slabě bráněného Řezna. Karel V. měl v tu chvíli pouze několik málo tisíc bojeschopných mužů a nemohl se účinně bránit útokům protestantských vojsk. Protestantští velitelé tak trestuhodně zahodili jedinou a poslední šanci na rychlé ukončení konfliktu. Karlovi totiž v polovině srpna dorazily posily z Itálie, Španělska a Nizozemí, dohromady kolem 43 000 mužů. Síly tak byly alespoň částečně vyrovnány. K dostatečnému přiblížení obou vojsk došlo až 24. srpna, ale šmalkaldští znovu trestuhodně nevyužili svojí vojenské převahy a místo konečného střetnutí na bitevním poli si vybrali pouhé ostřelování císařského tábora.

¹⁷⁰ J. Janáček, *České dějiny*, s. 186–188.

¹⁷¹ Mylné závěry císařských poradců pravděpodobně pramenily z neznalosti českého zemského práva. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 175; J. Janáček, *České dějiny*, s. 188.

Když se pak 15. září k císařským vojskům připojily i poslední zbylé jednotky, přišla převaha šmalkaldských vniveč. Karel poté začal zvolna přebírat rozhodující iniciativu, kterou si zachoval až do konce války.¹⁷²

V průběhu prvních bojů se Ferdinand aktivně podílel na zásobování asi 30 000 císařského vojska nacházejícího se poblíž českých hranic. 16. srpna nařídil, aby byla do města Plzně dodávána mouka k vyživení císařské armády. Mimo to nařídil král městům Plzni, Táboru, Žatci, Lounům a Českým Budějovicům, aby do Plzně dodala 50 vozů mouky. Budějovičtí se podle pramenů tohoto úkolu bez prodlení chopili a mouku do Plzně dodali.¹⁷³ Díky Ferdinandově podpoře a dobře provedené organizaci byla císařská vojska dostatečně zásobena, a to především obilím a moukou z Čech.¹⁷⁴ Ztráta čerstvé úrody však stavy neznepokojovala tolik jako Ferdinandův plánovaný útok na saské země. Vzhledem ke stále špatné finanční situaci bylo pravděpodobné, že k uskutečnění tohoto záměru použije vojenské síly Českého království.

Útok na saská území Jana Fridricha však neměl Ferdinand provést osamocen. Již v polovině srpna bylo mezi Karlem V. a saským knížetem Mořicem dohodnuto, že se spolu s Ferdinandem zúčastní výpadu do Saska. Útok, který měl být původně proveden co nejdříve, byl kvůli Mořicově nerozhodnosti a váhání neustále odsouván. Karel i Ferdinand se sice snažili s Mořicem dohodnout, ten ale zůstal neústupný. Mořic, který byl seznámen s komplikovanými vztahy mezi králem a stavy a dobře znal Ferdinandovu finanční situaci, velmi pochyboval, že je Ferdinand schopen do pole postavit dostatečně silné vojsko. Vyhlídky na osamocené vedení výpadu do Saska se mu ani trochu nezamlouvaly. Pravdou zůstává, že Ferdinandova situace opravdu nebyla příliš dobrá a on sám by pravděpodobně nebyl schopen vést útok pouze s využitím vlastních sil. Přesto byl Ferdinand pevně rozhodnut, že útok na Sasko provede, ať už s Mořicovou pomocí nebo bez ní.

Koncem srpna začal od svých příznivců a části královských měst vybírat potřebný vojenský materiál, hlavně pak děla a střelný prach.¹⁷⁵ Dále pak začal jednat s jednotlivými šlechtici a zástupci měst o dobrovolné vojenské pomoci. Není známo, jak velkou pomoc nakonec získal, dostatečná však zcela jistě nebyla. Stejně nedostatečné

¹⁷² J. Janáček, *České dějiny*, s. 189-190.

¹⁷³ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů z let 1538-1550*, inv. č. 288.

¹⁷⁴ J. Janáček, *České dějiny*, s. 190.

¹⁷⁵ Děla a prach žádal například od rožmberských poručníků, Jana z Pernštejna, Jáchyma z Hradce nebo od měšťanů z Litoměřic, Hradce Králové nebo Tábora. O tom, že by o děla nebo prach žádal i České Budějovice, není nic známo. Tamtéž, s. 191.

byly i Ferdinandovy finanční prostředky k vybudování žoldnéřské armády. Počátkem září byl Ferdinand schopen do pole vypravit pouze několik tisíc mužů. S tažením do Saska přesto nadále počítal, a proto 3. září vydal první výzvu ke svolání zemské hotovosti. Důvodem ke svolání hotovosti mělo být původně obsazení kláštera v Dobroluku,¹⁷⁶ ale ten velmi brzy se ukázal jako příliš těžce hájitelný.¹⁷⁷ Novým důvodem ke svolání zemské hotovosti se stalo shromažďování protestantských vojsk na hranicích poblíž Jáchymova a jeho možné napadení. Zpráva o pohybu nepřátelských vojsk však nebyla pravdivá a Jáchymov v té době vůbec ohrožen nebyl. Král navíc reagoval až překvapivě rychle a vůbec nečekal na podrobnější informace. Označení Jáchymova jako ohroženého města bylo pouze vykonstruovanou snahou o vytvoření atmosféry strachu mezi českými stavy ze ztráty důležitého horního města. Ferdinand doufal, že české stavy vyburcuje k patriotismu, a ti pak ve snaze bránit zemi ještě rádi svolají zemskou hotovost do pole. Čeští stavové však Ferdinandův plán brzy prohlédli.¹⁷⁸

Před druhou a konečnou výzvou ke svolání zemské hotovosti se Ferdinand rozhodl pokračovat trochu obezřetněji. Na 9. září svolal do Prahy krajské hejtmany, s nimiž chtěl jednat o detailech svolání zemské hotovosti. Schůze s hejtmany se však změnila v bouřlivou hádku, na jejímž konci většina z hejtmanů svolání hotovosti razantně odmítla. Hejtmani kategoricky odmítali královo tvrzení, že země je v nebezpečí, ani nehodlali diskutovat o jakémkoliv přesunu vojsk zemské hotovosti za hranice země. Král se i přes naprostý nesouhlas zemských hejtmanů rozhodl zemskou hotovost svolat a 10. září vydal druhou výzvu, aby se stavové shromáždili 28. března u Kadaně.¹⁷⁹

Vojska zemské hotovosti se však shromažďovala pomalu a trvalo ještě další měsíc od stanoveného konce září, než se sešly dostatečné vojenské síly.¹⁸⁰ To ale králi poněkud komplikovalo situaci, neboť vojska mohla být v poli podle sněmovního

¹⁷⁶ Cisterciácký klášter v Dobroluku v té době již neexistoval a místní členové komunity přijali již zcela luteránské učení. Saská posádka byla navíc na území bývalého kláštera umístěna střídavě od roku 1541. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 177. Po válce nebyl klášter obnoven a byl darován Jindřichu Gerštorfu z Gerštorfu, který ho přebudoval na své sídlo. K. Tiefrunk, *Odpor*, s. 33–39.

¹⁷⁷ Dobrolucký klášter leží na území dnešního jižního Brandenburska. Tedy na území historické Dolní Lužice.

¹⁷⁸ J. Janáček, *České dějiny*, s. 191–192.

¹⁷⁹ Otázkou zůstává, zda nakonec král přeci jenom odpor hejtmanů nezlomil, jelikož se při vyhlášení zemské hotovosti odvolával na jejich souhlas. Lze ale také pochybovat o pravdivosti tohoto tvrzení jako takovém. Tamtéž, s. 193–194; P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 178.

¹⁸⁰ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 301–302.

usnesení pouze do 11. listopadu. Uskutečnit plánované tažení během necelých čtrnácti dnů tak bylo zhora nemožné. Samotné srocování zemské hotovosti se neobešlo bez otevřených projevů odporu a to zejména z řad již předtím odbojné bratrské šlechty. Řady nespokojenců se však začaly od červencového sněmu nebezpečně rozrůstat. V otevřený odpor se postavili zejména Pražané, a ani královi naklonění konšelé nedokázali zabránit veřejnému provolávání nespokojenosti v ulicích města.¹⁸¹ Celé skoro dvouměsíční shromažďování zemské hotovosti bylo poznamenáno nejen otevřenými projevy nesouhlasu, ale i celkovou liknavostí šlechticů a části zemských hejtmanů. V celkovém kontextu však mohly být projevy nesouhlasu postaveny do nelegální roviny a mohly být brány jako otevřené neuposlechnutí králova příkazu. Vždyť sami stavové králi na červencovém sněmu možnost svolat zemskou hotovost odsouhlasili. Ve vzduchu však stále visela otázka, jak král přiměje toto notně nekonzistentní těleso, jakým byla zemská hotovost, k tažení za hranice země. Ke konci října bylo v okolí Kadaně shromážděno kolem 20 000 mužů. Bojeschopnost vojsk zemské hotovosti byla vždy spekulativní, stále se však jednalo o jedinou vojenskou sílu, kterou v tuto chvíli Ferdinand disponoval a která mohla početně konkurovat vojskům Jana Fridricha umístěných v Sasku.¹⁸²

Zatímco na německých bojištích panoval prozatím klid, situace v ležení zemské hotovosti u Kadaně se v průběhu času začala čím dál tím více zhoršovat. Aby zajistil podporu válečného tažení do Saska u knížete Mořice, sjednal s ním Ferdinand schůzku na 30. září. Na ní byla dohodnuta úzká vojenská i diplomatická spolupráce mezi Ferdinandem a Mořicem. K úspěchu jednání jistě dopomohlo i obnovení dědičných svazků mezi Českým královstvím a Saskem a bylo dohodnuto i budoucí rozdělení dobytých území.¹⁸³ Kníže Mořic měl tedy nakonec Ferdinanda v tažení podpořit, vojenská situace však pro Habsburky nevypadala příliš nadějně, neboť hlavní část Ferdinandových sil stále tvořila vojska zemské hotovosti. V ležení u Kadaně se navíc začala rozmáhat protikrálovská propaganda, iniciovaná zejména z okruhu nižších důstojníků městských oddílů.¹⁸⁴ Příkladem jejich jednání byli Pražané, okolo nichž se vytvořila samostatná skupina, která odmítala poslouchat vrchní velení vojska. Během několika dnů se ležením rychle rozšířila protikrálovská nálada, přibývalo drobných

¹⁸¹ Pražané i přesto nakonec vojenské oddíly vyslali. J. Janáček, *České dějiny*, s. 198.

¹⁸² Tamtéž, s. 196–199.

¹⁸³ Ferdinand měl obdržet dědičné území Koruny české i některá další panství v Sasku. Tamtéž, s. 200.

¹⁸⁴ Většina nižších velitelů nakonec opravdu odmítla hranice překročit. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 178.

incidentů a většina nižších velitelů se naplno stavěla proti králi. Při králi stáli pouze jeho nejzarytější stoupceni. Část vyšších šlechticů pak o králově předpokládaném rozhodnutí o tažení za hranice pochybovala. Tato skupina počátkem října krále varovala, aby raději od plánovaného tažení opustil a nezkoušel trpělivost svých odpůrců. Celá věc však již zašla příliš daleko a král už nemohl ustoupit a ukázat tím vlastní slabost. Proto 20. října vydal rozkaz nejvyššímu polnímu hejtmánovi Šebestiánovi z Vejtmíle, aby 23. října s vojskem zemské hotovosti vtrhl na saské území. Téhož dne byl do Saska poslán list vypovídající Janu Fridrichovi oficiálně válku.¹⁸⁵

Události poté nabraly rychlý spád. Velká část vojska vypověděla poslušnost, zejména oddíly některých královských měst a hotovosti z Kouřimského a Boleslavského kraje, které ležení opustily a vydaly se na zpáteční pochod. Nesouhlas s tažením dokonce vyjadřovala i část najatých žoldnéřů. Ve stanoveném datu se vojska vůbec nepohnula z místa a hrozilo její úplné rozpuštění. Král se proto pokusil donutit hlavní viníky vzpoury, jimiž byly oddíly královských měst, k poslušnosti. V následujících dnech byli do Prahy zváni konšelé královských měst. Zde byli vystaveni vytýkání a nátlaku ze strany krále a jeho úředníků. Největšímu tlaku byla vystavena Pražská města, protože byla ostatními královskými městy brána jako jejich vzor a mluvčí. Panovníkovi se sice povedlo vystrašené konšely přesvědčit, aby oddíly do Saska vyslali, ale mnozí velitelé městských oddílů příkaz stejně neposlechli a v ležení zůstali nebo jej zcela opustili. I přestože v jednáních s královskými městy král uspěl, do konce data, tj. 11. listopadu, kdy se měla zemská hotovost rozejít, zbývaly pouze tři týdny. Ferdinand proto stavy požádal o prodloužení termínu o další měsíc, setkal se však jen s dalším odporem, k němuž se přidala i část vyšší šlechty.¹⁸⁶ Šlechtu chtěl král přesvědčit osobní intervencí a 81 z nich obeslal a žádal je o samostatné a urychlené vyjádření. Dále v rychlosti svolal krajské sněmy, aby dostal podobného vyjádření i od nich. U jednotlivců byl vcelku úspěšný, avšak pokus projednat prodloužení termínu na krajských sněmech dopadl katastrofálně. Krajské sněmy byly většinou stavů jednoduše bojkotovány, a tak z důvodu nízké účasti neměly žádnou rozhodovací pravomoc. Rozhodnutí na tom, zda spolu s králem pokračovat v tažení po 11. listopadu, stála tedy spíše na jednotlivcích nebo radách jednotlivých měst, než na nějakém společném stavovském konsenzu. Vojska zemské hotovosti přesto v omezené

¹⁸⁵ J. Janáček, *České dějiny*, s. 200–202.

¹⁸⁶ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 305–306

míře a v dosti nepřehledném počtu přeci jenom do Saska vytáhla. K Ferdinandovu politickému úspěchu to ale mělo daleko.¹⁸⁷

České Budějovice nehrály v říjnových událostech nijak zásadní roli. Nicméně jako jedno z mála královských měst stály pevně na straně krále. Svým postojem tak upevnily pozici v táboře králových stoupenců a ještě víc utužily kladné vztahy, které s panovníkem do té doby měly. Budějovičtí 14. září vyslali oddíl 50 pěších a 8 jízdních bojovníků, mimo to spolu s nimi vyslali spízní vůz s dvěma ozbrojenými pacholky a deseti náhradními koňmi pod vedením prominentního budějovického měšťana Víta Jirojanka.¹⁸⁸ Jako jedni z mála královských měst se navíc přímo postavili za měsíční prodloužení termínu, do kterého měla zemská hotovost zůstat v poli.¹⁸⁹ Budějovický oddíl se v listopadu účastnil spolu se zbytky zemské hotovosti tažení do Saska. Po vítězství habsburských vojsk se nejpozději do konce listopadu navrátil domů.¹⁹⁰ Podrobnější zprávy o úloze budějovického oddílu v tažení do Saska v listopadu roku 1546 nejsou známy.

Samotné saské tažení probíhalo následovně. 31. září překročila česká vojska hranici království a vyplenila Markneukirchen. V součinnosti s armádou z Čech vyrazil 31. října do útoku kníže Mořic. Jako poslední provedla 3 000 posádka města Jáchymov výpad na Blatnou a Boží Dar, a to 1. listopadu. Jáchymovští následně dobyli také hrad Schwarzenberg a 4. listopadu se vrátili do výchozích pozic. Mezitím hlavní síly českého vojska obklíčily Plavno, které se vzdalo 2. listopadu. Tažení pak ukončil kníže Mořic dobytím Zwickau 6. listopadu. Ke konci tažení pak ještě dolnolužičtí stavové znovu obsadili dobrolucký klášter. Mnohonásobně slabší armáda pod vedením nejstaršího syna saského kurfiřta Jana Viléma nedokázala své pozice udržet. Dne 22. listopadu se šmalkaldští velitelé spolu se zbytky vojsk rozhodli déle neudržitelné pozice opustit. Vítězství bylo dokonáno a již 9. listopadu bylo slaveno habsburské vítězství. Oslavy však měly hořkou příchut'. Ferdinand sice splnil závazky vůči svému bratru a jeho spojencům, tím ale otevřel novou domácí frontu, na které se musel potýkat se stále sílící opozicí. Císařští sice pro tentokrát zvítězili a české vojsko se mohlo vrátit domů, ale horká krev českých stavů ani zdaleka nevychladla. Spory vedené s panovníkem okolo

¹⁸⁷ J. Janáček, *České dějiny*, s. 203–205.

¹⁸⁸ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90. Vít Jirojanek byl mimo jiné i jedním z nejbohatších budějovických měšťanů. J. Kubák, *Topografie*, s. 8.

¹⁸⁹ J. Janáček, *České dějiny*, s. 205.

¹⁹⁰ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

tažení do Saska roku 1546 byly jen předzvěstí mnohem rozsáhlejšího a prudšího střetu v roce nadcházejícím.¹⁹¹

IV. 2. Stavovský odboj roku 1547

Po listopadovém vítězství císařských vojsk v Sasku panovala na dvoře císaře Karla V. povznesená nálada a Karel nebyl daleko k tomu začít kurfiřta Jana Fridricha podceňovat. Obrana nově získaných území v Sasku tak zůstávala převážně na habsburském spojenci, saském knížeti Mořicovi. Ten musel již koncem roku 1546 čelit nové protiofenzivě a bránit své nově získané saské državy. Situace se pro něj nevyvíjela příliš dobře, a tak začal počátkem roku 1547 znovu obvolávat své habsburské spojence a domáhal se jejich pomoci.¹⁹² Vážnost situace si uvědomoval především Ferdinand, a proto se pokoušel u svého císařského bratra domoci pro Mořice alespoň malé pomoci. Mezitím se vojska Jana Fridricha připravovala k útoku na Lipsko a hrozilo, že území získaná na sklonku roku 1546 mohou být znovu ztracena. Mořic disponoval pouze slabou armádou čítající pouze necelých 6 000 mužů.¹⁹³ Jelikož čelil početní i materiální převaze, rozhodl se rozmělnit své síly a čelit Janovým útokům v několika dobře bráněných městech (Lipsko, Drážďany nebo Zwickau) a vyčkat příchodu posil od habsburských spojenců. Mořic samozřejmě doufal, že spojenecké úmluvy, které s Habsburky měl, budou dodrženy.¹⁹⁴

Ferdinand, na rozdíl od císaře a jeho dvora, chápal nutnost co nejrychleji zasáhnout v Mořicův prospěch, jeho finanční situace mu ale stále nedovolovala jednat samostatně. Získat další vojáky pro Mořice se pokusil alespoň diplomatickou cestou. Na jeho žádost byl ochoten urychleně reagovat pouze braniborský markrabě Albrecht. Začal také verbovat žoldnéře pro další tažení do Saska, z vlastní kapsy však byl schopen shromáždit nejvíce 2 500 mužů. Ferdinandovy finanční potíže se stávaly čím dál tím více tíživější a nedostatek peněz zpomaloval verbování i toho mála, co byl král schopen Mořicovi poskytnout. Jediným možným zdrojem, jak v co nejkratší době postavit do pole dostatečný počet vojáků, byly české stavy. Jednání s rozjitřenými stavy, navýsost pohoršenými královou bezohledností, manipulací a překrucováním fakt ve svůj

¹⁹¹ J. Janáček, *České dějiny*, s. 205–209.

¹⁹² Sami Habsburkové však v této fázi neměli dostatek prostředků k mobilizaci dostatečné obrané síly proti obnovené saské ofenzivě. Žoldnéřské jednotky naverbované ve Španělsku a Nizozemsku měly dorazit nejdříve na jaře. P. Vorel, *Velké dějiny*, 179.

¹⁹³ W. W. Tomek, *Dějepis XI*, s. 309–311.

¹⁹⁴ J. Janáček, *České dějiny*, s. 215.

prospěch, se zdálo být nemožné. Ferdinand však neměl jinou možnost než se pokusit pomoc od stavů získat, pokud tedy chtěl i nadále plnit své spojenecké závazky.

Svolání zemského sněmu k projednání králových požadavků nebylo z časových důvodů možné. Ferdinand potřeboval vojáky nejpozději do konce ledna. Prozatím pouze svolal krajské sněmy v hraničních krajích, na nichž měli jím stanovení úředníci stavy z těchto krajů přemluvit ke svolání alespoň krajské hotovosti. Předtím, než došlo k jednání na krajských sněmech, požádal král zámožné šlechtice a královská města, mimo výše jmenované kraje, o dobrovolnou vojenskou pomoc na jejich vlastní náklady.¹⁹⁵ Dobrovolná pomoc byla skvělou možností jak zdarma sehnat potřebné vojáky. Situace mezi králem a stavy by však musela být jiná, aby stavové takto nezištně panovníkovi v nouzi pomohli. Situace však králi nepřála. Zprávy od šlechticů byly většinou vyhybavé, popř. se přímo odvolávaly na nedostatek peněz k vypravení potřebného počtu mužů. Pražští konšelé dokonce o pomoci ani nejednali, až tak se báli nelibosti vlastních měšťanů. Jednání na krajských sněmech uvázla na mrtvém bodě a sen o snadně získaném vojsku se pomalu rozplýval. Jak se situace v Sasku stále zhoršovala a Mořicovy urgencye o okamžitou pomoc byly stále naléhavější, nezbylo Ferdinandovi nic jiného než konat a učinit konečné rozhodnutí. 10. ledna 1547 byl vojsky Jana Fridricha znovu dobyt klášter v Dobroluku. Král Ferdinand to shledal jako dostačující důvod a 12. ledna 1547 vydal zvláštní mandát, jímž do pole s okamžitou platností znovu povolal vojska zemské hotovosti na shromaždiště u města Litoměřic.¹⁹⁶

Jaký měl vlastně mandát ze 12. ledna význam kromě prostého faktu svolání zemské hotovosti? Mandát byl hlavně jakýmsi spínačem, spínačem všech následujících událostí. Byl tím, co přesvědčilo české stavy o tom, že již nechtějí hrát podle panovníkových pravidel. Vyhlášení zemské hotovosti bez vědomí stavů bylo bezprecedentním činem, který zásadně porušoval, vlastně naprosto ignoroval, starobylá zemská práva a zákony. Zajisté by mezi stavy vzbudil nebývalé pohoršení, i kdyby situace nebyla takto vyostřená. Mandát byl formulován tak, aby vzniklo zdání, že král postupuje pouze podle Vladislavského zřízení zemského z roku 1500. V něm bylo stanoveno, že každý ze stavů se má účastnit obrany zemí Koruny české, což zahrnovalo i území Dolní Lužice napadené Janem Fridrichem. Toto ustanovení však již nebylo

¹⁹⁵ Z šlechticů s největším podílem na odvodech lze jmenovat například Jana z Pernštejna, Jáchyma z Hradce, Jindřicha ze Švamberka a rožmberské poručníky. Z měst lze pak jmenovat, mimo Pražská města, Hradec Králové, Tábor nebo Písek. Tamtéž, s. 219; P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 179; W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 310–312.

¹⁹⁶ J. Janáček, *České dějiny*, s. 216–221; P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 179.

zahrnuto v úpravě zemského zřízení z roku 1530. Nebylo také jasné, zda král vůbec může české stavy nutit k tažení mimo Čechy, aniž by s nimi dopředu cokoliv projednal a dostal jejich souhlas. Právě králův přístup měl zcela jistě největší podíl na vzniku stavovského odboje.¹⁹⁷

Ještě v prvním týdnu od vyhlášení mandátu mohl král doufat, že své požadavky dokáže u stavů prosadit. Bylo svoláno několik krajských sněmů, které králi v menší nebo větší míře byly ochotny poskytnout potřebné vojáky. Naděje na rychlé svolání hotovosti se rozplynuly 18. ledna, kdy se k mandátu odmítavě vyjádřili Pražané. Pražané byli vždy pro ostatní královská města příkladem, tudíž mohl král očekávat, že se valná většina královských měst bude ubírat stejným směrem jako oni. Král se vůči pražským konšelům pokusil použít nátlaku, ti však měli mnohem větší hrůzu u vlastních měšťanů. Pokud by panovníkovým výhružkám podlehl, hrozilo by Praze lidové povstání.¹⁹⁸ Příkladem Pražanů následovalo mnoho královských měst a nižší šlechta a v celých Čechách se začaly zvedat hlasy odporu proti králi. Král se sice pokusil situaci uklidnit propuštěním několika politických vězňů, velký účinek to ale nemělo.¹⁹⁹ Na shromáždění u Litoměřic se zatím scházely nepočetné jednotky králových podporovatelů a zatím ještě nerozhodnutých stavů z řad šlechty. Zatímco Prahou otřásaly vlny odporu proti králi, bylo město Litoměřice místem, kam mířili stavové ochotní jednat s králem o kompromisu.

Hlavní podmínkou stavovské opozice v Litoměřicích bylo svolání regulérního zemského sněmu, na němž bude problém důkladně prodiskutován. Král Ferdinand tak jednal na dvou frontách. 25. ledna poslali pražští konšelé králi omluvný dopis, neboť jim situace ve městě pomalu přerůstala přes hlavu. Král se však nepotřeboval s Pražany dohodnout, potřeboval je přimět k poslušnosti a s nimi i ostatní královská města. Dopis proto odmítl a hned na druhý den svolal na Pražský hrad schůzi, při níž znovu konšelům Pražských měst vyhrožoval a pokoušel se je přimět k poslušnosti. Ti ale královým výhružkám odolali a jedině čeho byli ochotni, bylo další jednání. Odpor proti králi se rozdělil, a to mezi bouřlivou a živelnou Prahu a umírněnou šlechtu v Litoměřicích. Král se pokusil nejprve vyřešit vážnější problémy v Pražských městech a dojít se zástupci opozice alespoň k nějakému konsenzu. Proto svolal 28. ledna schůzi obcí královských měst. K žádné dohodě však nedošlo a jedině čeho se králi dostalo, byl protestní list

¹⁹⁷ J. Janáček, *České dějiny*, s. 222–225.

¹⁹⁸ J. Teige (ed.), *Sixta*, s. 58.

¹⁹⁹ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 313–314.

odmítající mandát a královu politiku obecně.²⁰⁰ Protestní listy z různých obcí měly naprosto stejný koncept a obsah a lze předpokládat, že opozice v Praze začala organizovat opozici v ostatních královských městech. Král tedy dosáhl pouze zvýšení organizovanosti pražské opozice.²⁰¹

V protestních listech se Pražané tvrdě ohrazovali proti předchozímu nevybíravému nátlaku ze strany panovníka, upozorňovali krále na vlastní tíživou finanční situaci způsobenou předchozími berněmi, a že tedy nemají z čeho vypravit vojáky do pole. Sami by pak prý neměli dostatek mužů na vlastní obranu země a vystavili by jí tak plenění a vraždění. Z tohoto důvodu se odvolávali na zprávy o pohybu žoldněrských vojsk u českých hranic a jejich možného loupežného vpádu. Dále odmítali jakoukoliv spoluúčast na Ferdinandových spojeneckých závazcích s knížetem Mořicem, neboť nebyli přítomni jejich sjednávání a nejsou si jich vůbec vědomi. Odmítali vést válku proti Janu Fridrichovi z důvodu, že sdílejí společnou víru a obávají se tak božího hněvu. Připomínali také králi, že oni sami nemohou o vojenské pomoci rozhodovat a jedině řádný zemský sněm je k tomu oprávněn. Nakonec se znovu odvolávali na Vladislavské zřízení zemské a na nevynutitelnost stavovské pomoci. Uposlechnutí králových příkazů se pro ně rovnalo zradě na celé stavovské obci a jejich prastarým právům a svobodám.²⁰² Poslední šance na rychlé vyřešení pražské krize byla nenávratně pryč a král byl pouze utvrzen o naprosté neústupnosti stavů shromážděných okolo Pražanů. Pražané se navíc již otevřeně hlásili k podpoře německých protestantů. Ferdinand se musel smířit s tím, že pomoci od Pražanů a většiny královských měst se mu nedostane a mohl jenom doufat, že sympatie, které vyjadřovali Pražané vůči německým protestantům, nepřeroste v otevřenou podporu. Přesto král Pražanům 1. února odpověděl, tentokrát již však rezignovaně a bez dalšího nátlaku.²⁰³

Po neúspěchu v Praze musel král vyřešit stále se zhoršující situaci v ležení u Litoměřic, kde stále sílily odbojné hlasy proti panovníkovi. Král se rozhodl do Litoměřic dorazit osobně a se stavy jednat. Doufal, že osobní intervencí dokáže přesvědčit hlavně nerozhodnuté členy stavovské obce, o nichž předpokládal, že je jich v Litoměřicích většina. 8. února započala jednání mezi králem a představiteli stavů shromážděných v Litoměřicích. Ferdinand nasadil vůči přítomným stavům jiný přístup

²⁰⁰ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 181.

²⁰¹ J. Janáček, *České dějiny*, s. 226–230.

²⁰² Sněmy české II, s. 61–68; SOKA ČB, AM České Budějovice, *O válečném způsobu do Sas*, inv. č. 291.

²⁰³ J. Janáček, *České Dějiny*, s. 230–232.

než proti Pražanům a snažil se vystupovat smířlivě a ochotně k dohodě a kompromisu. Kurfiřta Jana Fridricha obvinil z úmyslu napadnout České země, od toho záměru prý ho zdržel jen nedostatek peněz na žold.

Nejdůležitějším bodem jednání byl ale lednový mandát, jehož existenci Ferdinand obhajoval pouze nedostatkem času ke svolání řádného zemského sněmu. Mandát podle něj nebyl namířen proti zemským právům, což chtěl potvrdit vydáním zvláštního reversu.²⁰⁴ I když se král pokusil využít taktiku smíření, o které předpokládal, že bude vůči nerozhodnutým stavům fungovat, opak byl ale pravdou. Stavové jednání s králem nepřikládala žádnou právní hodnotu a stále se domáhala svolání zemského sněmu, kde měla být věc řádně projednávána, mluvčím této většiny byl zkušený rétor vladyka Gabriel Klenovský. Stavové shromáždění v Litoměřicích nezastávali tak radikální názory jako jejich souputníci v Praze, stali si však tvrdě za svým a nehodlali před králem za žádných podmínek ustoupit. Jediní, kdo zůstali panovníkovi věrní a nabídli mu alespoň dobrovolnou pomoc, byla skupina šlechticů a několik málo královských měst, jejichž mluvčím byl vrchní velitel zemské hotovosti Volf Krajíř z Krajků.

Většina stavů začala 10. února, po skončení jednání, Litoměřice opouštět s tím, že panovníkovi žádnou pomoc neposkytnou. Král se tak mohl spolehnout pouze na finanční a materiální pomoc svých věrných, která ale stejně nemohla pokrýt ani malou část jeho potřeb. Ferdinand zůstal v konfliktu se stavy prozatím poražen. Přesto se rozhodl, i s tím málem čím disponoval, tažení do Saska nakonec uskutečnit. Nedbal varovných hlasů, že je ho v království právě v tuto chvíli nejvíce potřeba, a 17. února odjel z Litoměřic do Ústí nad Labem vstříc nejistému podniku v podobě saského tažení.²⁰⁵

Ještě v době, kdy Ferdinand jednal se stavy v Litoměřicích, nabraly události v Praze rychlý spád. Mezi 7. a 9. únorem se v Praze konalo několik králem neschválených stavovských shromáždění. 7. února do Prahy přijeli představitelé královských měst Nymburka, Kolína, Kouřimi, Čáslavi, Českého Brodu a několika dalších a žádali konšely o radu, jak se mají vyjádřit ke královi lednovému mandátu.²⁰⁶ Ti ale městským vyslancům odmítli odpovědět, což mezi nimi i obyvateli Prahy vzbudilo vlnu nevole a protestů. Dalšího dne se konalo shromáždění mnoha cechů, při

²⁰⁴ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 320–321.

²⁰⁵ J. Janáček, *České dějiny*, s. 230–236.

²⁰⁶ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 323–325.

nichž se měšťané domáhali svolání porady velkých obcí. Pražští konšelé nakonec tlak neunesli a ještě téhož dne rezignovali, jejich místa poté obsadili měšťané z řad odbojných stavů. Posledního dne se pak v Karolinu konalo shromáždění obcí Starého a Nového Města, na němž byli přítomni i zástupci mnoha dalších královských měst. Na shromáždění byly potvrzeny protestní listy z 28. ledna jako všeobecný názor zúčastněných stavů, navíc byly rozšířeny o další nové stavovské usnesení z tohoto dne. Usnesení mělo již konzistentnější podobu a odpovídalo tomu, co lze nazvat jako program stavovského odboje.²⁰⁷ Jednání z 9. února dala městskému křídlu stavovského odboje celistvější charakter s vlastním programem a do jeho čela postavila, tentokrát již oficiálně, Pražská města. V této době se do popředí dostává kancléř Starého Města pražského Sixt z Ottersdorfu, mluvčí stavovského odboje a jeden z jeho hlavních vůdců. Mimo jiné je také autorem Památných knih z let 1546–1547, které dnes slouží jako základní prameny k poznání stavovského odboje roku 1547.²⁰⁸

Tři dny po skončení jednání mezi královskými městy dorazili do Prahy zástupci šlechtického křídla opozice. Do Prahy se toho dne sjelo až na 400 šlechticů, jejich mluvčím byl bratrský šlechtic Vilém Křinecký z Ronova. Zástupci šlechty a měst se spolu poprvé sešli 14. února v Karolinu, kde bylo dohodnuto svolat na 17. března do Prahy zemský sněm. Stavové také poslali králi dopis, v němž mu doporučovali svolání sněmu na stanovené datum, jeho svolení ale nevyžadovali a sněm byli připraveni uspořádat i bez něj.²⁰⁹ Šlechtičtí stavové také požádali Pražany a královská města o připojení k usnesení z 9. února, což bylo Pražany přijímáno s radostí. 15. února tak vzniklo nové usnesení pánů a rytířů z deseti českých krajů, pražských měst a dalších královských měst, ve kterém stavové odsoudili králův lednový mandát za protiprávní a přísahali si vzájemnou ochranu ve věcech právních i vojenských, pokud by někdo z nich byl perzekuován za neuposlechnutí mandátu.²¹⁰ Tentýž den počalo být rozesíláno toto ustanovení i nezúčastněným stavům, s tím aby se k němu vyjádřili a následně připojili. Toto usnesení spojilo dvě dříve nejednotná křídla stavovské opozice a dalo vzniknout stavovskému spolku, který byl určený ke vzájemné obraně a byl svou podstatou namířený přímo proti panovníkovi.²¹¹

²⁰⁷ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 182.

²⁰⁸ J. Janáček, *České dějiny*, s. 239–240.

²⁰⁹ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 183.

²¹⁰ SOKA ČB, AM České Budějovice, *O válečném způsobu do Sas*, inv. č. 291

²¹¹ J. Janáček, *České dějiny*, s. 239–244.

V mezidobí po jednání stavů v polovině února a zemským sněmem 17. března, se kterým Ferdinand nesouhlasil a vyhlásil oficiální sněm na 18. dubna, zakázal jakékoliv sněmování či jednání.²¹² Toto nařízení ale bylo marné, jak se později ukázalo. Oproti neúspěchům při jednání se stavovskou opozicí se Ferdinandovi povedlo získat určitou sumu peněz od norimberských bankéřů, čím alespoň na chvíli ustálil svoji finanční situaci. K nějakému aktivnímu verbování žoldnérů to ovšem stále nestačilo a jeho vojenská síla stále nebyla příliš efektivní. Přesto ke konci února vyrazil z Ústí nad Labem a 1. března dorazil do Drážďan. V té době měl při sobě pouze 1 000 jezdců, což byl, v celkovém poměru sil na obou soupeřících stranách, směšný počet. Po porážce habsburského spojence braniborského markraběte Albrechta v bitvě u Rochlitzu se Ferdinand, než aby se pouštěl do bojových akcí, raději zakopal v Drážďanech.²¹³ Porážka markraběte Albrechta prakticky přerušila všechny plánované společné operace Ferdinanda a Mořice, přesunula bojiště dále na jih a donutila Karla V., aby se znovu aktivně zapojil do války.²¹⁴

Největší starost však Ferdinandovi dělalo otevření cesty ke Krušným horám a místním horním městům, zejména Jáchymovu, a jejich možné napadení vojsky Jana Fridricha.²¹⁵ Ferdinand nechtěl nechat nic náhodě a už 7. března vydal rozkaz ke shromažďování proviantu ve městech Chebu, Kadani, Chomutově, Litoměřicích a Roudnici, dále 8. března vydal rozkaz ke shromáždění zemské hotovosti na obranu proti vpádu Jana Fridricha, který byl nařízen o den později, 9. března. Ferdinand možná také doufal, že by reálné ohrožení země mohlo alespoň část stavů vystrašit a obrátit je zpět na jeho stranu. K Jáchymovu již mířila císařská vojska, ale 15. března stále nebyla na místě. O pět dnů později obsadila vojska saského kurfiřta Jana Fridricha Jáchymov. Teprve teď přišla chvíle, kdy mohl Ferdinand korektně svolat zemskou hotovost, ve chvíli, kdy to bylo opravdu potřeba, jeho rozkazům již nikdo nenaslouchal.²¹⁶

Zemský sněm konaný 17. března v Praze se ukázal být zásadním mezníkem v konfrontaci mezi odbojnými stavy a panovníkem. Březnový sněm byl, i přes svou ilegalitu, celozemskou událostí. Jak referovali mnozí účastníci, sešlo se hojné množství

²¹² W. W. Tomek, *Dějepis XI*, s. 327.

²¹³ Petr Vorel, *Velké dějiny*, s. 183.

²¹⁴ W. W. Tomek, *Dějepis XI*, s. 328–329.

²¹⁵ Jan Fridrich začal v této době s českými stavy jednat o spojenectví, ti se ale necítili kompetentní vyjádřit souhlas či nesouhlas, dokud se nesejde březnový sněm. J. Janáček, *České dějiny*, s. 246.

²¹⁶ Tamtéž, s. 244–250.

šlechticů, jejich počet mohl lehce překonat 300.²¹⁷ Jednalo se o nebývalou účast několikanásobně překonávající běžnou účast na zemských sněmech. I přes důležitost jednání se zemského sněmu nezúčastnila ani čtvrtina českých stavů.²¹⁸ Už samotný začátek sněmu byl překvapující, neboť si úvodní slova vzal již zmíněný kancléř Starého Města pražského Sixt z Ottersdofu. Jeho úvodní vystoupení nebylo překvapující ani tak svým obsahem jako tím, že dostal přednost před mluvčími z řad nižší i vyšší šlechty, a byla tím tak porušena nepsaná stavovská hierarchie.²¹⁹ Tato ukázka úcty pro člena městského stavu ukazuje jistou pospolitost členů stavovské opozice, kteří byli schopni alespoň protentokrát překlenout stavovské rozdíly.²²⁰ I přes velmi napjatou atmosféru probíhala jednání v klidu a bez větších konfliktů. Po úvodních dnech, kdy se jednalo spíše o obecných problémech, byla stavy sestavena komise, která měla za úkol podrobně sepsat všechny stížnosti stavů vůči králi a dát jim právní řád.

Mezi 19.–22. březnem tak stavové vytvořili usnesení o 57 bodech, v nichž zaujímalí stanovisko vůči panovníkovu porušování zemských svobod od jeho nástupu na trůn roku 1526. Mimo vyhranění se vůči panovníkovi obsahovalo usnesení také návrhy na vylepšení stavovských svobod a zvětšení jejich rozhodovací nezávislosti na panovníkovi. Toto usnesení bylo reakcí na panovníkovy dlouhodobé centralistické snahy a pokusem o zabezpečení stavovských hodnot proti nim. V tomto případě však ještě nelze mluvit o vzniku dlouhodobého stavovského programu. „*Přátelské snešení stavův českých*“²²¹ bylo spíše symbolickým prohlášením stavovské odbojové politiky a sloužilo jako dokument, ke kterému se čeští stavové mohli v následujících týdnech přihlásit.²²² Stavové se vyjadřovali k několika pro ně nejzásadnějším otázkám. Jednou z hlavních otázek byla kontrola zemských politických institucí zejména zemských sněmů, z jejichž ovlivňování byl panovník obviněn.²²³

²¹⁷ J. Teige (ed.), *Sixta*, s. 108

²¹⁸ Neúčast se mohla nejvíce promítnout v řadách nižší chudé šlechty, pro které byla cesta do Prahy finančně nemožná, popř. u nich panoval naprostý nezájem o zemské záležitosti. P. Vorel, *Přátelské snešení*, in: týž, *Stavovský odboj*, s.

²¹⁹ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 330–331.

²²⁰ Téma utiskování městského stavu sice na krátko otevřel Jakub Fikar z Vratu, stavové se ale shodli, že se budou zabývat naléhavějšími tématy. Jakub Fikar z Vratu byl po porážce povstání za účast na něm popraven. J. Janáček, *České dějiny*, s. 250–252; J. Teige (ed.), *Sixta*, s. 109.

²²¹ Celý text snešení poprvé vydal K. Tieftrunk (ed.), *Odpor*, s. 364–384. Nověji ho pak zpracoval J. Teige (ed.), *Sixta*, s. 114–136. Kompletní seznam všech signatářů zpracoval P. Vorel, *Přátelské snešení*, in: týž (red.), *Stavovský odboj*, s. 81–124.

²²² P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 184.

²²³ Měl toho dosáhnout pomocí nastrčených osob. Z. Vybíral, *Politická komunikace*, s. 139–141; W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 331–334.

Stavové v jednom z bodů snešení nastínili, jak by měl sněm podle nich správně vypadat. Hlavně pak uvedli, že jakékoliv usnesení sněmu, které by porušovalo zemské právo, má být automaticky prohlášeno za neplatné. Tím se chtěli bránit zásahům panovníka do zemského práva skrze zemské sněmy a omezit tak jeho rozhodovací pravomoc. Stavové se tak chtěli bránit proti „zrádcům“ z vlastních řad. Další možnost v boji s panovnickým centralismem viděli stavové v úplném obnovení krajských sněmů a obecních schůzí královských měst, jejichž program, svolávání i průběh by byly plně pod kontrolou stavů. Březnové snešení v podstatě odráželo pojetí stavovských privilegií za vlády jagellonské dynastie modifikované zkušenostmi českých stavů z předchozích konfliktů s panovníkem. Zcela zřetelně vyjadřovalo stesk stavů po období pozdního středověku, kdy by byli v rámci svého svobodného rozhodování o zemské politice na naprostém vrcholu. Březnové snešení je tak dostatečným svědectvím o politické atmosféře konce první poloviny 16. století a aktivní snaze stavovské opozice o zvrácení nerovnováhy sil ve svůj prospěch.²²⁴

Autoři usnesení také projevíli značnou obezřetnost a citlivou náboženskou otázku nejvíce se dotýkající jednoty bratrské a její případné legalizace pominuli a odsunuli jí na pozdější dobu. Autoři naopak neopomenuli jisté hospodářské aspekty zejména z oblasti mincovnictví, obnovy dolů, prodloužení výsad na dolování, atd.²²⁵ Usnesení nebylo prezentováno jako závěr zemského sněmu, zemský sněm se vlastně legálně vůbec nekonal, ale jako program nynějších i budoucích členů stavovského spolku. Odbojní stavové nechtěli jít cestou donucování jako král Ferdinand, ale své usnesení založili na dobrovolnosti a rozhodně se ho, ještě v této chvíli, nepokoušeli vnutit všem stavům bez výjimky.

Na sněmu bylo, mimo toto usnesení, ustanoveno svolání zemské hotovosti v případě napadení Čech nepřátelskými vojsky. Odvod vojáků se týkal hlavně členů stavovského spolku, přičemž, i když to stavové sami otevřeně nepřiznali, byla hotovost namířena především proti vpádu habsburských vojsk. Velitelem budoucího stavovského vojska byl jmenován Kašpar Pluh z Rábštejna, který hrál v dalších událostech poměrně zásadní roli.²²⁶

²²⁴ Z. Vybíral, *Politická komunikace*, s. 143–147.

²²⁵ Tyto aspekty hrály důležitou roli ve vytváření odbojové skupiny v Českých Budějovicích. SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů 1538-1550*, inv. č. 288.

²²⁶ P. Vorel, *Velké dějiny*, 184. Ke Kašparu Pluhu z Rábštejna více V. Bůžek, *Mezi Bečovem*, in: P. Vorel (ed.), *Stavovský odboj*, s. 65–80.

Posledním důležitým rozhodnutím sněmu bylo vytvoření výboru, který měl v období mezi sněmy za stavovský spolek mluvit a prosazovat jeho práva v souladu s programem.²²⁷ Březnový sněm je po právu považován za nejdůležitější událost od nástupu Habsburků na trůn roku 1526, nejen, že šlo o již zcela otevřený odpor proti panovníkově moci, ale také došlo k ucelení stavovské opozice, která v menší míře existovala od roku 1526. Ačkoliv byl průběh sněmu klidný, napětí, které mezi stavy panovalo se ani jeho úspěšným zakončením nezmenšilo, právě naopak. Zejména v Praze sílily radikální aktivisté, kteří žádali Ferdinandovo odstoupení z trůnu a volbu panovníka nového. Projevy otevřeného odporu proti panovníkovi se stupňovaly a radikalizovaly, právě tato radikalizace některých členů odbojového hnutí, často členů jednoty bratrské a mnoha radikálních utrakvistů, mohla být pro stavovský spolek značnou hrozbou. Ještě vcelku smířlivý odpor proti panovníkovi mohl vcelku rychle přerůst v otevřenou nekontrolovatelnou vzpuru, které se jistě mnozí stavové, hlavně z řad šlechty, děsili.²²⁸

Nejbližším spojencem, kterého mohli čeští stavové v tuto chvíli získat, byl saský kurfiřt Jan Fridrich. S odbojnými stavy ho pojilo nejen nepřátelství vůči Habsburkům, ale se značnou částí z nich sdílel stejné vyznání. Poprvé se Jan Fridrich pokusil stavy kontaktovat ještě před počátkem tažení na krušnohorská horní města, stavové však s rozhodnutím chtěli počkat až do březnového sněmu. Na něm se jednalo o možném spojení s Janem Fridrichem proti Ferdinandovi, stavové se ale neodhodlali tuto osidnou hranici překročit a pustit se do otevřeného konfliktu s panovníkem. Jednání zcela určitě nepomohlo ani obsazení Jáchymova kurfiřtovými vojsky 20. března, které stále bylo, i přes jisté sympatie mezi kurfiřtem a stavy, násilným obsazením části Čech a jako takové ho většina stavů i brala. Z jednání nevzešel jednoznačný výsledek a aktivnímu spojení mezi stavy a kurfiřtem docíleno nebylo. Další vývoj ukázal, že váhání stavů v uzavření aspoň dočasného spojení s Janem Fridrichem bylo pro osud stavovského odboje pravděpodobně rozhodující.²²⁹ Události následujícího měsíce tomu daly za pravdu.²³⁰

²²⁷ Komise měla dvanáct členů po čtyřech zástupcích z každého stavu. Za panský stav to byli Arnošt Krajčů z Krajku, Vilém Křinecký z Ronova, Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka A Bořivoj z Donína. Za rytířský stav to byli Zdislav Tluxa Vrábský z Vrábí, Melichar Roh z Rorova, Bernard Barchanec z Baršova a Hynek Krabice z Vajtmile. Mimo to byli členy výboru také Václav Valkoun z Adlaru a Václav Pětipeský z Krásného Dvora. J. Teige (ed.), *Sixta*, s. 137–138; Petr Vorel, *Přátelské snešení*, in: *týž* (ed.), *Stavovský odboj*, s. 89–90.

²²⁸ *Sněmy české II*, s. 160–180; J. Janáček, *České dějiny*, s. 250–257.

²²⁹ J. Janáček, *České dějiny*, s. 259–260.

²³⁰ *Tamtéž*, s. 259–260, 275.

Události po březnovém sněmu nabraly rychlý spád. 24. března překročila spojená vojska krále Ferdinanda a saských knížat Mořice a Augusta hranice Čech a obsadila město Most. Představitelé stavovského odboje to sledovali s obavami, neboť se domnívali, že se král rozhodl provést trestnou výpravu proti odbojným stavům. Stavovští předáci však neměli dostatečně přesné informace, a tak nemohli vědět, že hlavní cílem spojených vojsk nejsou prozatím oni, ale vojska Jana Fridricha v Jáchymově. Hlavní cílem Ferdinandových vojsk byl Cheb, kde se měl spojit s císařskými vojsky a společně táhnout proti Janu Fridrichovi. Stavové sice označili vstup králových vojsk na území Čech jako akt agrese, stále ale zůstávali v nečinnosti a vyčkávali dalšího vývoje na bitevním poli.²³¹ Události posledních březnových dnů se ale rychle vyhrotily, a to hlavně díky osobě vrchního velitele zemské hotovosti Kašpara Pluha z Rabštejna. Sám Kašpar Pluh rok po pádu odboje obhajoval své činy snahou za každou cenu bránit rodnou zemi, jeho rozhodnutí však v té době ovlivňovala spíše dlouholetá nevraživost mezi ním a panovníkem. Kašpar Pluh z Rabštejna v minulých letech inklinoval k luteránství a kurfiřtskému Sasku, není tedy s podivem, že se stal hlavním spojením mezi Janem Fridrichem a stavovským výborem v Praze. Ať už z vlastního rozhodnutí nebo za tajné rady kurfiřtských poradců začal na stavovský výbor naléhat a žádal je o co nejrychlejší svolání zemské hotovosti. Stále více připomínal rostoucí sílu Ferdinandových vojsk, která ještě naroste, pokud se Ferdinand spojí s císařskými vojsky v Chebu. 27. března obdržel Kašpar Pluh dopis od vyděšených jáchymovských měšťanů, kteří psali o blížící se jízdě knížete Mořice a jeho možném útok na město (i když bylo v okolí města na 12 000 vojáků pod vedením Janových hejtmanů).²³²

Kašpar Pluh na tuto zprávu reagoval podle očekávání a ještě téhož dne zaslal do Prahy dopis, kterým ohnivě informoval stavovské předáky o ohrožení Jáchymova a neodkladné nutnosti povolání vojska zemské hotovosti do pole.²³³ Členové stavovského výboru pak 28. března opravdu vydali rozkaz ke svolání hotovosti.²³⁴ K tomuto rozhodnutí jistě přispěla, kromě dopisu od Kašpara Pluha, i stále se zhoršující situace v Praze, kde se radikalizující se měšťané pomalu dostávali mimo kontrolu řídicích orgánů stavovského odboje. Stavové navíc obratem požádali Jana Fridricha o pomoc

²³¹ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 338–341.

²³² Jáchymovští odjakživa projevovali jisté sympatie ke kurfiřtskému Sasku a nevzdali se jich ani teď. Podle doložených zpráv se k Janovým vojákům chovali nanejvýš dobře. J. Janáček, *České dějiny*, s. 264.

²³³ *Sněmy české II.*, s. 180–181.

²³⁴ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 335.

proti Ferdinandovi, jako důvod uváděli svou neutralitu v minulém roce, sami mu však pomoc proti králi poskytnout nechtěli a chovali se v tomto ohledu dosti oportunisticky. Další pomoc proti králi se pokusili získat v přivtělených zemích Koruny české, jejich žádosti však byly pro stavy přivtělených zemí tak náhlé, že se stavovští vyslanci nakonec vrátili s negativní odpovědí.²³⁵ Stavy z přivtělených zemí samozřejmě panovníka bezmezně nepodporovaly, ale měly k jeho politice značné výhrady. K společné akci jim chyběl jakýkoliv hlubší motiv, navíc sama legálnost pomoci například hotovosti moravských vojsk byla značně diskutabilní.²³⁶

Ferdinand, který se 29. března nacházel v Kadani a pro kterého se situace nevyvíjela příliš dobře, se pokusil hrozící konflikt vyvrátit diplomatickou cestou. Už v předchozích dnech se znovu pokoušel apelovat na stavovskou poslušnost a snažil se je odradit od shromáždění zemské hotovosti. Ferdinand určitě s neklidem pohlížel na možnost střetu s vojskem zemské hotovosti a tím doprovázené vykouknutí opravdové války s vlastními poddanými. Otevřenému vojenskému konfliktu se tak Ferdinand pokoušel za každou cenu zabránit. Vojsko zemské hotovosti by ale mohlo narušit přesun králových vojsk do Chebu, kde se měl setkat s vojsky císaře Karla V., a zmařit tak plány jejich společného postupu proti kurfiřtským vojskům. Král proto raději změnil trasu, než aby riskoval byť jen malé potyčky se stavovskými jednotkami. Tyto obavy ale byly plané, neboť koncem března nešlo ještě o nějakém vojsku zemské hotovosti mluvit. Jediné početnější jednotky, které čeští stavové měli, byli vlastní žoldněři Kašpara Pluha.²³⁷

Stavové začali doplácet na stejnou liknavost stavů ke shromáždění hotovosti, na jakou doplácel Ferdinand v září minulého roku. Stavovský spolek se navíc začal rozdělovat. Svolání zemské hotovosti a příprava konfliktu s králem sice potěšila řadu radikálů ve stavovském spolku, pro mnohé střídměji uvažující stavy to však byla hranice, kterou již nehodlaly překročit. Odbojní stavové začali navíc s postupným vyostřováním situace přistupovat k poněkud drastičtějším metodám nátlaku na nerozhodnuté členy stavovské obce. Ti byli vystaveni nátlaku i přímým výhružkám, aby se ke stavovskému spolku přidali. Z dřívější dobrovolnosti tak mnoho nezbylo a odbojní stavové začali přebírat praktiky svého královského soupeře. Začátkem dubna tak padly

²³⁵ J. Janáček, *České dějiny*, s. 261–268.

²³⁶ Slezský kníže Fridrich Lehnický dokonce krále Ferdinanda I. aktivně vojensky v saském tažení podporoval. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 185–186. K postoji moravských stavů více Z. Vybíral, *Odras*, in: P. Vorel (ed.) *Stavovský odboj*, s. 167–181.

²³⁷ Měl při sobě jen 2 000 mužů. W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 347.

naděje na vybudování silného stavovského vojska, které by mohlo aktivně zasáhnout do bojů po boku kurfiřtských vojsk. Ferdinandovi tak nic nebránilo, aby 5. dubna spojil vojska se svým bratrem a společně s ním se vydal na pochod k Chebu.²³⁸ Habsburkové tímto získali rozhodující převahu. Spojení Karlových a Ferdinandových vojsk předznamenávalo počátek konce nejen saského kurfiřta Jana Fridricha, ale i stavovského odboje.²³⁹

Pokud se ještě v průběhu března Ferdinand obával ozbrojeného střetu s vojskem stavovského odboje, tak v dubnu již plně informován o situaci v odbojném táboře přešel plně do protiútoků. Vojsko zemské hotovosti ani počátkem dubna skoro neexistovalo a Ferdinandova pozice byla znatelně posílena spojením s vojsky Karla V. Oddíly stavovského vojska se sice na domluveném místě shromažďovaly, ale většina stavů nesouhlasila s plánem Kašpara Pluha o aktivní pomoci vojska Janu Fridrichovi. Shromáždění stavové odmítali táhnout za hranice království a opakovala se tak stejná situace jako u Kadaně roku 1546, tentokrát však stavovskou neochotou trpěla sama opozice. Situace se stávala nepřehlednou jak pro stavy, tak pro Jana Fridricha. Hejtmani kurfiřtských oddílů v Jáchymově stále vyčkávali na slíbenou pomoc od českých stavů a se svými lidmi znatelně chyběli Janu Fridrichovi u Míšně. Stavové tak vlastně svou nerozhodností a počínajícím chaosem ve vlastních řadách nevědomky podporovali vojenské snažení Habsburků. Oddíly kurfiřtského vojska umístěné v Jáchymově už v tuto chvíli nebyly schopny spojeným habsburským vojskům účinně konkurovat. Král již nehodlal s odbojnými stavy déle vyjednávat a začal z pozice síly tvrdě diktovat podmínky. V odpovědi na smířlivý dopis vzbouřených stavů z 11. dubna jim dával pouze dvě možnosti. Buďto stavové okamžitě přeruší veškeré kontakty se saským kurfiřtem Janem Fridrichem, přestanou podporovat jeho vojsko v Jáchymově a okamžitě rozpustí vojsko zemské hotovosti nebo budou čelit královi zaslouženému hněvu.²⁴⁰ Velkou důležitost přikládal Ferdinand legálnímu a jím svolanému zemské sněmu, na kterém doufal, že zastrašené stavy přiměje k poslušnosti.²⁴¹

Od dubnového sněmu si mnoho sliboval jak panovník tak stavové. Mnoho stavů stojících na okraji dění doufalo k vyjasnění chaotického spádu události uplynulého měsíce a snad i konečné rozřešení sporu mezi stavovskou opozicí a panovníkem. Sněm

²³⁸ Tamtéž, s. 341–342.

²³⁹ J. Janáček, *České dějiny*, s. 268–271.

²⁴⁰ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 341–342.

²⁴¹ J. Janáček, *České dějiny*, s. 272–278.

začal 18. dubna za veliké účasti, která vzrostla zejména ze strany králových přívrženců a šlechticů, kteří doteď stáli spíše v pozadí.²⁴² Prvního sněmovního dne se konaly dvě oddělené schůze, králi nakloněných stavů na Pražském hradě a odbojných stavů tradičně na Karolínu, které byly doprovázeny mnohými nepokoji ze strany obyvatel Prahy.²⁴³ K společnému jednání došlo až 20. dubna na Pražském hradě, na kterém vystoupil s plamenným projevem zástupce stavů Vilém Křinecký z Ronova a znovu apeloval na všechny nerozhodnuté stavy, aby se připojily do stavovského spolku. Královi přívrženci proti tomu přišli s královou instrukcí, v níž král stavům znovu přikazoval, aby rozpustili vojsko, splnili královy příkazy z minulého roku a uznali všechny jeho minulé činy za legální. Za to jim král sliboval, že všechny jejich stížnosti budou řádně projednány na dalším sněmu.²⁴⁴ To však většina stavů nemohla akceptovat, neboť by se tak sami odsoudili a bez ochrany se vystavili králově hněvu. Třetí strana složená z několika nejvyšších šlechticů se snažila najít kompromis a navrhovala, aby byl zachován stavovský spolek a všichni stavové do něj vstoupili, ale k tomu měly být z březnového prohlášení vypuštěny všechny části poškozující práva panovníka.²⁴⁵ Úplný kompromis však nebyl v tuto chvíli již možný a ani jedna strana s ním nesouhlasila.

Jediným ústupkem stavů bylo oficiální zřeknutí se Jana Fridricha a příkaz Kašparu Pluhovi, aby s jeho hejtmany přerušil kontakt. Dne 26. dubna odeslalo sněmovní shromáždění královi vyjádření, v němž jeho instrukci v celém znění odmítlo. Navíc po králi vyžadovali, aby uzavřel příměří s Janem Fridrichem a obrátil svou pozornost zpátky k zemským problémům. Stavové však nemohli vědět, že dva dny předtím, 24. dubna, byla v bitvě u Mühlberku poražena vojska Jana Fridricha a šmalkaldská válka je u konce. Potencionální spojenec, od kterého se stavové nakonec distancovali, byl poslední Ferdinandovou překážkou v tom, aby všechny habsburské síly napnul k potlačení odboje. Den, kdy u Mühlberku zemřela šmalkaldská liga, byl pomyslným „umíráčkem“ stavovského odboje.²⁴⁶

Když byl 28. dubna na sněmovním shromáždění čten dopis od krále Ferdinanda, který oznamoval habsburské vítězství, propadla většina stavů, vyjma těch nejvíce

²⁴² K nejvýznamnějším z nich patřil Jan z Pernštejna. Tamtéž, s. 279; Petr Vorel, *Velké dějiny*, s. 187.

²⁴³ Petr Vorel, *Velké dějiny*, s. 185.

²⁴⁴ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 347–351.

²⁴⁵ K snešení z březnového sněmu se 22. dubna s výhradami přihlásila skupina šlechticů okolo Jana z Pernštejna. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 185–186.

²⁴⁶ J. Janáček, *České dějiny*, s. 279–283; J. Teige (ed.), *Sixta*, s. 53–65.

radikálních, panice. Plně si uvědomili, že po porážce saského kurfiřta jsou teď již doopravdy králi vydáni na milost a nemilost. Strach stavovský spolek prostoupil natolik, že během 28. dubna přistoupili na rozpuštění zemské hotovosti a svolili k odvodům proviantu pro císařská vojska v Německu.²⁴⁷ Vůdcové odboje se ještě pokusili vyděšené stavy uklidnit, ale žádného úspěchu nedosáhli. Stavovský spolek hromadně opouštěli jeho členové, pokud mohli, snažili si od něj co nejvíce distancovat. Většina sněmovníků se ještě toho dne rozjela na svá panství, aby se připravili na podle nich nevyhnutelný vojenský střet s panovníkem. Z tohoto důvodu byl sněm přerušen až do 20. května.²⁴⁸ Stavovský spolek jako politická organizace prakticky zanikl 13. května, spolu se stavovským výborem a vedení již notně rozvrácené stavovské opozice se omezilo pouze na několik jejích hlavních vůdců a na stále radikální Pražany. Nastávající jednání se stavy již pro krále probíhala z pozice síly. Ferdinand byl nyní podporován svým císařským bratrem a měl nad stavy celkovou vojenskou i materiální převahu. Král po stavech požadoval okamžité rozpuštění spolku a návrat ke starým pořádkům. Za to jim již po několikáté sliboval projednání jejich stížností na některém z dalších sněmů. Pokud by však jeho podmínky nepřijali (Ferdinand už nic nepředstíral), budou vystaveni možnosti, že král zjedná pořádek silou. Hlasem rozumu na květnových jednáních se stal Jan z Pernštejna.²⁴⁹

Mezi nekompromisním nátlakem králových stoupenců a patetickými výlevy odbojových předáků navrhl všeobecný kompromis. Souhlasil, že hlavní strůjci odboje mají být potrestáni, nepřipouštěl však kolektivní vinu stavovské obce. Z předchozích tendencí Ferdinandovy politiky správně předpokládal, že celý odboj bude využit jako záminka k okleštění stavovských svobod. Postup Jana z Pernštejna si rychle získal početnou základnu příznivců a nakonec byl stavovskou většinou zvolen jako ten správný směr ve vyjednávání s panovníkem. V tomto duchu tak stavové 25. května sepsali panovníkovi dopis, ve kterém obhajovali svůj postup a žádali ho o svolání nového sněmu.²⁵⁰ Ferdinand se v době stavovských jednání nacházel stále ještě v Německu, v okolí města Wittenbergu. Zde ho tak 30. května zastihl dopis od stavů.²⁵¹ O směru, kterým se chtěl Ferdinand ubírat v rámci řešení české otázky, mohlo mnoho

²⁴⁷ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 187–188.

²⁴⁸ Tamtéž, 189; W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 355–358.

²⁴⁹ Jan z Pernštejna byl v průběhu čtyřicátých let jakýmsi neformálním vůdcem a mluvčím umírněné šlechtické opozice. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 149.

²⁵⁰ J. Janáček, *České dějiny*, s. 283–288.

²⁵¹ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 365–366.

naznačovat již dosti neomalené jednání se stavovskými vyslanci, kterým zakázal volnost odchodu a v praxi z nich učinil své vězně. Ferdinand ale překvapivě přistoupil na směr nastavený Janem z Pernštejna a jako nejlepší řešení viděl generální pardon všem odbojným stavům, kromě jejich vůdců.

Koncem května král opustil Sasko a odjel do Litoměřic, kde mělo dojít k osvětlení nejisté budoucnosti odbojných stavů. Důležitost jednání v Litoměřicích podpořil mandátem z 3. června, v kterém zakazoval stavovská jednání a shromažďování mimo Litoměřice. Současně s mandátem začal na jednání v Litoměřicích zvat neutrální nebo jemu věrné členy stavovské obce.²⁵² Také nabídl milost všem šlechticům, kteří sice byli členy stavovského spolku, ale to pouze z nedorozumění a neznalosti a již svého vstoupení do něj litují. Ti se měli bez prodlení dostavit za králem do Litoměřic. Tento mandát lze považovat za jeden z nejprozíravějších Ferdinandových politických tahů. Do poloviny června se v Litoměřicích shromáždilo na 200 šlechticů, což byl vskutku úctyhodný počet. Naznačovalo to, že mezi šlechtou již zcela převládá snaha konflikt co nejklidněji a nejrychleji ukončit. Během krátkého času došlo k faktickému rozpadu stavovské opozice, neboť většina šlechticů ráda přistoupila na dohodu s panovníkem a odstoupila podle dohody od stavovského spolku. Šlechtici se také zařekli, že králi nebudou bránit v zúctování s královskými městy.²⁵³

Jiná nálada však panovala v Praze, kde její obyvatelé odmítali královy podmínky a nehodlali se za žádnou cenu vzdát a připravovali se k obraně města. Pražští konšelé se sice s panovníkem pokusili vyjednávat, ale Ferdinand stále trval na bezvýhradném přijetí jeho podmínek, což pražští vyslaní udělat nemohli a odtáhli z Litoměřic s nepořízenou. Stejně dopadla i mnohá královská města, která se řídila jejich příkladem.²⁵⁴ Ačkoliv se mnozí Pražané mohli domnívat, že nekompromisní odpor vůči panovníkovi posílí jejich postavení, bylo tomu právě naopak a Ferdinand se jen usvědčoval o tom, kdo je jeho hlavním protivníkem a iniciátorem celého odboje. Dne 15. června se tak v Praze konalo poslední shromáždění odbojných stavů, samo o sobě však už nemělo žádnou hodnotu. Pražané a jejich spojenci byli ve svém snažení sami, opuštěni většinou šlechty, která se již z velké většina přiklonila na stranu panovníka.²⁵⁵ Přesto se i v takto bezvýchodné situaci nehodlali Pražané vzdát stavovského spolku, ve

²⁵² Tamtéž, s. 368.

²⁵³ V celkovém důsledku likvidace královských měst značně posílila zejména hospodářské postavení šlechtických magnátů. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 189–190.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 190.

²⁵⁵ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 370–372.

kterém viděli jedinou pojistku svých práv. Stavovský odboj byl u konce a okolo osamělé Prahy se pomalu stahovala osidla panovníkovy moci. Ke konečnému rozřešení mělo dojít začátkem měsíce července.²⁵⁶

Ferdinandovo vypořádání s Pražany mělo být hlavně rychlé. Již v průběhu června si král zajišťoval od svých spojenců vojenskou posilu kvůli hrozící konfrontaci s pražskými radikály. Sbor, který nakonec od císaře a knížete Mořice shromáždil, mohl čítat mezi 4 000–5 000 muži. Nebylo to mnoho, ale k vypořádání s odbojnými Pražany to muselo stačit. Obsazování Prahy začalo, když by v noci 1. července v tichosti obsazen Pražský hrad. Druhého dne dorazil do Prahy samotný král. Ačkoliv měl králův příjezd probíhat v poklidu, najatí žoldnéři, zřejmě s vidinou možného drancování, vtrhli do města a dosti násilným způsobem obsadili Malou Stranu. Pražané se proti tomu obrátili v odpor a celý den tak na Malé Straně probíhaly potyčky mezi rozzuřenými měšťany a královými žoldnéři.²⁵⁷ Až k večeru se boje uklidnily a Pražané se vrátili do svých domovů. V následujících dnech si začal král vyřizovat své účty s Pražany. Hlavní vina byla svalena na konšele Pražských měst, král jim přičítal vinu na bojích o Malou Stranu a nehodlal s nimi vůbec diskutovat. Na 6. července ustanovil soud, na němž měli být souzeni hlavní představitelé odboje v Praze, 5. července byl soud odložen o dva dny. V těchto dnech také byly veřejně odtajněny body obžaloby, jejíž nekompromisnost pražské měšťany značně pobouřila. Pražané byli přesvědčení o tom, že se jim z králových rukou žádné milosti nedostane, a raději se proto chopili zbraní.²⁵⁸

Od 5. července začaly znovu potyčky mezi Pražany a císařskými žoldnéři na Malé Straně a situace se začala znovu vyhrocovat. V průběhu 5. července začali Pražané pod vedením Václava Pětipeského z Chýše mobilizovat své síly a obsadili vltavský břeh naproti Malé Straně a Pražskému hradu. Následujícího dne proti sobě obě zakopané strany z vltavských břehů zahájily palbu z děl.²⁵⁹ Pravdou zůstává, že chuť pouštět se do dlouhodobějšího ozbrojeného klání neměl ani král, ani Pražané. V průběhu prvních bojů se do Prahy začaly scházet ozbrojené skupiny sedláků z okolí, které z domovů vyhnalo nedobře si počínající královské vojsko.²⁶⁰ Tito venkované toužící po pomstě na králových žoldněřích se začali spojovat s městkou chudinou, a pokud by jejich počet

²⁵⁶ J. Janáček, *České dějiny*, s. 289–293.

²⁵⁷ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 190.

²⁵⁸ J. Janáček, *České dějiny*, s. 294–296; W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 375–377.

²⁵⁹ P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 192.

²⁶⁰ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 379.

dále narůstal, reálně hrozilo, že v Praze vypukne nekontrolovatelné lidové povstání.²⁶¹ Pražané navíc začali žádat ostatní stavy o pomoc a někteří nakonec jejich volání vyslyšeli. Možné spojení Pražanů s posilami zvenčí by značně zkomplikovalo vyjednávání a potopilo šance na rychlé ukončení povstání. Rozhodl se proto jednat. Zakázal vojenské akce proti měšťanům opevněným ve Starém a Novém Městě a hlavní pozornost věnoval tomu, aby zabránil příchodu posil. Vší silou se snažil působit na pražské konšely, aby se pokusili rozrušené měšťany uklidnit. Snaha krále a jeho věrných se nakonec vyplatila a představitelé pražských měst podepsali 7. července na staroměstské radnici kapitulaci. Rozhodování pražských konšelů jistě uspíšilo i to, že byli ze strany královských diplomatů mylně ujišťováni o tom, že je král připraven poskytnout královským městům stejnou milost, jakou poskytl šlechtickým členům stavovského spolku.²⁶² Bojovnost Pražanů postupně uvadala a následující dny již nebyly poznamenány většími konflikty. Nastal čas, aby se panovník konečně vypořádal se stavovskou opozicí.²⁶³

Nejprve se král vypořádal s Pražany. Bylo jim přikázáno oficiálně se zřeknout stavovského spolku a vydat králi všechny dokumenty s ním související. Dále měli postoupit panovníkovi veškerý svůj mimoměstský pozemkový majetek, odevzdat městská a cechovní privilegia a zavázat se k věčnému placení posudného. Nakonec král nařídil všeobecné odzbrojení měšťanů, a to i o jejich osobní zbraně. Pro Pražany byly tyto podmínky výrazem nejvyšší potupy.²⁶⁴ Dalšími na řadě byli členové stavovského výboru. 20. července začaly procesy se šlechtickými předáky. Byla jim přičítána stejná účast na stavovském povstání jako Pražanům. Dva z nich, Vilém Křinecký z Ronova a Melichar Ror z Rorova, uprchli ze země a jako uprchlíci byli odsouzeni k ztrátě hrdla a majetku. Ostatní propadli králi velkou částí majetku.²⁶⁵ Dalšího dne byli před krále předvoláni zástupci měst Žatce, Litoměřic, Tábora, Hradce Králové a Klatov, kterým král přičítal největší účast na odboji z královských měst. Všechna jmenovaná města

²⁶¹ J. Janáček (ed.), *Sixt z Ottersdorfu, O pokoření*, s. 58–61.

²⁶² V přesvědčování pražských konšelů o panovníkových dobrých úmyslech sehrál významnou roli místopisár Království českého a rožmberský poručník Oldřich Humpolec z Prostiboře a na Lochovicích. P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 193.

²⁶³ J. Janáček, *České dějiny*, s. 296–298. K událostem stavovského odboje přímo v Praze více: Josef Janáček, *K účastni Pražanů v protihabsburském odboji roku 1547*, Pražský sborník historický, 1964, s. 21–30.

²⁶⁴ K porovnání Josefa Janáček, *Praha a Gent, Dějiny a současnost VI.*, 6/1964.

²⁶⁵ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, s. 384–389.

ztratila svá privilegia, pozemkový majetek, musela odevzdat zásoby zbraní a vyplatil vysokou částku jako pokutu.²⁶⁶

Dne 22. července pak byli souzeni především vojenští představitelé odboje, nejdůležitějším z nich byl hejtman zemské hotovosti Kašpar Pluh z Rabštejna nebo bratři Albín, Jindřich a Mořic Šlikové. Někteří jako Kašpar Pluh nebo Albín Šlik raději uprchli ze země, ostatní byli odsouzeni k větší nebo menší ztrátě majetku. A nakonec od 26. července bylo souzeno zbylých dvacet královských měst a největší objem více či méně vinných šlechticů. Během procesů bylo zejména u některých šlechticů použito výslechu na mučidlech, s jejichž pomocí trvaly až do 3. srpna.²⁶⁷ V následujících popravách 22. srpna nebyli překvapivě připraveni o život žádní důležití šlechtici z řad pánů a rytířstva. Jediné důležitější osoby stavovského odboje, které skončily na popravišti, byly Václav Pětipeský z Chýše a králův bývalý agent Jakub Fikar z Vratu.²⁶⁸

Nejhůře ze všech obžalovaných však dopadla královská města. Kromě Českých Budějovic, Plzně a Ústí nad Labem, která mu zachovala věrnost, byla královská města potrestána následovně. Všechna proviněná města, kromě Kutné Hory a Mostu, byla úměrně svému ekonomickému potenciálu potrestána finančně. S tímto se mohla města ještě vypořádat, politické sankce však byly mnohem tíživější.²⁶⁹ Měštům bylo odebráno právo hlasování na zemských sněmech, účastnit se jich však nadále mohla. I když šlo v tomto případě spíše o výstrahu než o opravdový trest, dosazení královských rychtářů a hejtmanů již opravdovým trestem bylo. Hejtmani Pražských měst vybraných z šlechty přímo panovníkem a rychtáři královských měst vybíraných českou komorou z řad měšťanů se měli stát hlavním nástrojem panovníkovy nadvlády nad královskými městy. Bez jejich vědomí se nesměla scházet městská rada ani žádné jiné spolky a organizace. Hejtmani, popř. rychtáři, se stali navíc předsedy městských rad a řídili tak prakticky celé město. Posledním královým činem proti městským svobodám bylo faktické zrušení cechů, které se král v dalších letech pokusil nahradit panovníckou mocí regulovanými organizacemi a řády. Hlavního cíle, kterým ale bylo vyloučení

²⁶⁶ Částka se pohybovala mezi 6 000–8 000 kopami českých grošů, to bylo mnohem více než u ostatních měst. Tamtéž, s. 303; P. Vorel, *Velké dějiny*, s. 193–194.

²⁶⁷ W. W. Tomek, *Dějepis XI.*, 395–397.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 395.

²⁶⁹ Tamtéž., s. 391–393.

řemeslníků z rozhodovacího procesu ve městech, však dosáhl.²⁷⁰ Práva a svobody královských měst byly těžce poškozeny a jejich politická moc naprosto zdecimována.²⁷¹

Stavovský odboj roku 1547 lze v kontextu českých dějin pokládat za určitý mezník. Pro české stavy znamenal otevření evropského kontextu a uvědomění si náležitosti k postupně se vytvářejícímu protestantskému či katolickému táboru. Toto uvědomění vedlo ke sblížování stavů s evropskými politickými i myšlenkovými proudy a jisté poevropštění české stavovské politiky. Český stavovský odboj také znamenal pád městského konzervatismu, stále ještě usazeném ve vrcholném středověku, a dal možnost rozkvětu nových, moderních renesančních myšlenek. Politický pád měst navíc znamenal vzestup šlechty jako hlavního činitele ve stavovské politice a dal vzniknout panovnickému dualismu mezi šlechtou a králem. Šlechta přebírala nejen politické vedení stavů a stávala se, díky svému pokrokovému smyšlení, hegemonek i v oblasti hospodářství a kultury. Také byl prvním opravdu otevřeným odporem českých stavů proti habsburskému centralismu a do popředí zemských svobod posunul otázku svobody vyznání. Vítězové stavovského odboje byli vlastně dva. Na jedné straně byl neoddiskutovatelným vítězem Ferdinand I., který si konečně vyrovnal účty s královskými městy a odstranil tak jednu z překážek dalšího rozvoje jeho centralistických ambicí. Mocenský pád královských měst však také otevřel prostor nejbohatší vrstvě panského stavu, která měla z budoucího hospodářského úpadku královských měst nesmírně profitovat.²⁷² Stavovský odboj ještě nepřinesl konečné řešení konfliktu mezi panovnickou mocí a stavy, ale zřetelně zpřehlednil rozložení sil, které rozložil mezi šlechtu a panovníka.²⁷³ Český stavovský odboj představil v hrubých náčrtech příčiny budoucích nedorozumění a konfliktů mezi panovníkem a stavy, které se táhly celé 16. století, aby vyvrcholily českým stavovským povstáním v letech 1618–1620.²⁷⁴

²⁷⁰ Více ke zrušení cechů Josef Janáček, *Zrušení cechů roku 1547*, ČsČH 7, 1959, s. 231–242.

²⁷¹ J. Janáček, *České dějiny*, s. 299–309.

²⁷² Jaroslav Galandauer – Miroslav Honzík, *Osud trůnu habsburského*, Praha 1982, s. 30–31.

²⁷³ J. Pánek, *První krize*, in: P. Vorel, *Stavovský odboj*, s. 20.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 333–335.

IV. 3. Jan Petřík z Benešova

Před samotnou sondou do událostí stavovského odboje v Českých Budějovicích je potřeba se seznámit s jejich pravděpodobně nejdůležitější postavou. Touto postavou byl městský radní písař Jan Petřík z Benešova.²⁷⁵ Může se zdát přinejmenším podivné, jak důležitou roli by mohl hrát obyčejný městský písař. Jak mohl svojí rolí v následujících událostech předčít v důležitosti nejvýznamnější městské patricije a magnáty? Pravdou je, že Jan Petřík měl do obyčejného městského písaře daleko. Jan Petřík se narodil okolo roku 1499 v Benešově u Prahy. V letech 1527–1530 absolvoval bakalářské studium ve Vídni. Po dokončení studií začal působit jako vychovatel synů Adama z Hradce. Zde se pravděpodobně poprvé setkal s prostorem panovnického dvora krále Ferdinanda I. a navázal s ním počáteční kontakty.²⁷⁶ Roku 1536 se přestěhoval do Českých Budějovic a zakoupil zde za 130 kop grošů českých dům na rynku. Téhož roku přijal místo městského písaře.²⁷⁷

Do Českých Budějovic nevstupoval Jan Petřík jako chudý bakalář, ale jako zajištěný muž, jak dokazuje koupě domu na rynku, kde sídlila městská elita. To, že se po ukončení svého zaměstnání u Adama z Hradce nevrátil zpátky do Benešova, kde měl své kořeny, ale odstěhoval do pro něj neznámých Českých Budějovic, může leccemus napovídat. Kde mohl mladý muž katolického vyznání s kladným vztahem k habsburskému panovníkovi a jeho politice hledat příhodné místo k životu? České Budějovice, známé svým přesvědčeným katolictvím a neochvějnou věrností k panovníkům, musely být pro Jana Petříka jasnou volbou. Po svém nástupu na místo městského písaře si Jan Petřík začal systematicky upevňovat své postavení ve městě. Roku 1538 reorganizoval městskou kancelář a začal pečlivě shromažďovat důležité městské dokumenty. Zajistil také přepisy a potvrzení nejdůležitějších městských privilegií.²⁷⁸ Vzestup Jana Petříka v městské hierarchii také dokazuje to, že v průběhu čtyřicátých let byl členem všech významnějších poselstev. Dokazuje to také důvěru, kterou museli konšelé k Petříkovi mít. I přes svůj neoddiskutovatelný vliv nezastával Jan Petřík nikdy žádné místo v městské radě. V událostech stavovského povstání hrál zásadní roli a za svou věrnost byl roku 1548 odměněn dědičným vladyckým titulem

²⁷⁵ Život a dílo Jana Petříka z Benešova shrnul Karel Pletzer, *Českobudějovický písař Jan Petřík z Benešova (Příspěvek k dějinám české literatury XVI. století)*, JSH 28, 1959.

²⁷⁶ Jiří Opelík a kol., *Lexikon české literatury 3/II*, Praha 2000, s. 898.

²⁷⁷ Jaroslav Kubák, *Topografie*, s. 7.

²⁷⁸ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

a přídomkem z Benešova.²⁷⁹ Role Jana Petříka v událostech stavovského odboje je o to důležitější, že je jako jeden z mála účastníků přímo jmenován a jeho jméno vystupuje ve všech důležitých událostech.

Právě roli Jana Petříka v událostech let roku 1547 objasňuje jeho úctyhodné dílo. Jan Petřík je autorem hned dvou městských knih a to Červené knihy zvané pamětní a Pamětní knihy písaře Jana Petříka. Jeho vlastní pamětní kniha obsahuje mnohé opisy privilegií, zápisy z poselstev, ale i mnoho osobní korespondence či dopisů, které přišly Janu Petříkovi důležité, a je důležitým pramenem k poznání Českých Budějovic ve druhé polovině čtyřicátých let 16. století. Mimo těchto dvou pamětních knih je Jan Petřík autorem překladů mravoučných děl Erasma Rotterdamského²⁸⁰ a německého traktátu O ukrutném a hanebném hříchu opilství od Sebastiana Francka a vlastního spisu O sedmerém svobodném umění.²⁸¹ Jan Petřík jako velmi vzdělaný muž nebyl pouze slepým zastáncem krále Ferdinanda, ale zcela určitě si uvědomoval závislost budoucího pokračování rozkvětu Českých Budějovic na úspěchu Ferdinandovy politiky a upevnění habsburské pozice v Českých zemích. Proto roku 1547 vyvinul veškeré své úsilí a dal v nebezpečí i svůj vlastní život, aby zachoval České Budějovice věrné králi a nenechal je uvrhnout do zkázy jako většinu zbylých královských měst.

IV. 4. Město České Budějovice a jeho role ve stavovském odboji roku 1547

V bádání o stavovském odboji roku 1547 jsou České Budějovice uváděny jako jedno z královských měst, které zachovalo českému králi Ferdinandu I. svou neochvějnou věrnost a v dalších letech z toho nadmíru profitovalo. Jak bylo představeno v předchozích kapitolách, v Českých Budějovicích nelze nalézat obecné protihabsburské tendence jako v jiných královských městech. Geografické umístění a jejich neustálý hospodářský boj s pány z Rožmberka Budějovické přímo předurčoval k aktivní podpoře a spolupráci s panovníkem, se kterým i sdíleli názory na náboženské otázky. Nic nenasvědčovalo tomu, že by v Českých Budějovicích měly začít bujet snahy o příklon města ke stavovské opozici. Přesto se v průběhu jara 1547 odehrálo v Českých Budějovicích drama, kdy se rozhodovalo o dalším osudu města. Následující

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Poctivé a nábožné rozmlouvání dítek, z knížek Erasma Roterodamského latinských v řeč českou přeložené od Jana Petříka z Benešova. J. Opelík, *Lexikon*, s. 898.

²⁸¹ Tamtéž, s. 898.

události jsou krásnou ukázkou toho, jak může úzká skupina vlastníci zásadní podíl moci ve městě hazardovat s všeobecným blahem, jen aby za každou cenu dosáhla svého.

V průběhu Ferdinandova tažení do Saska na podzim roku 1546, stáli ještě Budějovičtí pevně na jeho straně. Na shromaždiště zemské hotovosti u Kadaně vyslali v daném termínu požadované muže, kteří se spolu s vojskem zemské hotovosti účastnili tažení do Saska.²⁸² Stejně ukázněně se zachovali i v následujícím roce. V těžkých lednových chvílích stáli znovu neochvějně na straně krále. V rámci dobrovolné pomoci obdrželi Budějovičtí 3. ledna 1547 od krále psaní, aby ihned vyslali do pole šedesát zbrojných mužů, které měli za své náklady vydržovat dva měsíce.²⁸³ Dva dny po vydání lednového mandátu připomínal král Budějovickým, aby za ním vyslali požadované muže, kteří stále ještě na místo shromáždění nedorazili. Budějovičtí tak učinili až 9. února. Toto zpoždění ve vyslání vojáků však nelze vysvětlovat jako liknavost Budějovicích v plnění králových příkazů.²⁸⁴ Na rozdíl od měšťanského oddílu, který Budějovičtí vyslali roku 1546, měl oddíl připravovaný roku 1547 čistě profesionální charakter. Do Litoměřic vyslali oddíl 30 pěších a 10 jízdních bojovníků pod vedením žoldnéřského kapitána Ondřeje Frische z Trutnova. Plat pěšího činil 1 zlatý rýnský a jezdce 4 zlaté rýnské na měsíc. Budějovické tedy nelze obviňovat z liknavosti, ale spíše z kvalitní přípravy a prodleva, s kterou vojáky vysílali, byla způsobena pouze složitostí takové přípravy. Budějovičtí pravděpodobně chtěli králi poskytnout lepší pomoc, než byl oddíl chabě vycvičených měšťanů. Snahu králi vyjít vstříc potvrzuje i to, že v době, kdy je král žádal o prodloužení pobytu v poli, mu dopisem z 5. března bez okolků vyhověli, jak to dokazuje kvitance na 287 zlatých rýnských podaná Ondřejem Frischem 8. března v Drážďanech.²⁸⁵

Budějovičtí stáli do této chvíle stále pevně na straně panovníka. Období po březnovém sněmu však pro České Budějovice znamenalo počátek tvrdých zkoušek a je dosti pravděpodobné, že se v tomto období lze pozorovat počátek možných problémů. Budějovičtí se alespoň oficiálně březnového sněmu neúčastnili, k jeho závěrům se nevyjadřovali a ani stavy neobeslali vysvětlujícím dopisem, proč se sněmu nezúčastnili. Na březnovém sněmu však byly schváleny nové důlní kvóty a zvýšení těžebních limitů, což jak se později ukázalo, hrálo pro určité osoby v Českých Budějovicích důležitou

²⁸² SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

²⁸³ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

²⁸⁴ Jak se mylně domnívá Bohumír Janoušek. B. Janoušek, *K otázce*, s. 86

²⁸⁵ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

roli. Budějovičtí sněmovní jednání prozatím ignorovali a stranili se jich, ani toto přehlížení odbojných stavů nezbránilo tomu, aby byli do víru událostí zataženi. 28. března obdrželi Budějovičtí psaní, v němž je vůdcové odbojných stavů vyzývali, aby táhli k městu Mostu, kde „s osobami i počtem svým najíti se dáti ráčíte a dáte“, a aby zaplatili mimořádné válečné berně. Apelovali přitom na stavovskou sounáležitost při obraně napadané země.²⁸⁶ Budějovičtí nechali tuto žádost bez odezvy a místo toho vyslali posli k plzeňským konšelům.

V čele poselstva nestál nikdo jiný než městský písař Jan Petřík. Obsah jednání mezi Budějovickými a Plzeňskými znám není, pravděpodobně zde ale byl domlouván společný postup proti odbojným stavům.²⁸⁷ Ferdinand se v té době nacházel v Kadani, k setkání s Budějovickými tak nejspíše nedošlo. Z Plzně však k Ferdinandovi musely určitě dorazit nějaké zprávy o situaci v Českých Budějovicích, popřípadě ho o ní informovali přímo Plzeňští. 2. dubna totiž psal Ferdinand Budějovickým dopis, ve kterém vyjadřoval obavu o setrvání Českých Budějovic v táboře jeho věrných. V dopise Budějovické ujišťoval, že i když je někteří „*strašiti měli a městu a celé obci škoditi chtěli*“, on při nich vždy bude pevně stát. Nabádal je, aby mu byli stále věrně nakloněni, jako byli doposud a k „*nějakému do pole tažení namlouvati se nedali*“.²⁸⁸ Na konci psaní král Budějovické přesvědčoval o své neutuchající podpoře a věrnosti a sliboval jim potřebnou ochranu proti nepřátelům zvenčí.²⁸⁹

Proč vlastně král psal do Českých Budějovic? Šlo snad o pouhé obecné ujištění o podpoře nebo ho Jan Petřík z Plzně informoval o tom, že se v Budějovicích proti němu zvedají hlasy odporu? Tón dopisu zní sice naléhavě, ale sám o sobě ještě nemůže, bez dalších informací, sloužit jako hlavní důkaz existence odporu proti panovníkovi. Neexistují žádné listiny mezi panovníkem a Budějovickými, které by naznačovaly, že měšťané jsou pouze ohroženi vnějšími nepřáteli a jinak zůstávají panovníkovi věrní. Neexistence těchto listin však může být také důkazem, že situace v Českých Budějovicích byla již natolik špatná, že se královi věrní obávali zabavení dopisů a raději

²⁸⁶ SOKA ČB, AM České Budějovice, *O válečném způsobu do Sas Léta 1547*, inv. č. 291.

²⁸⁷ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

²⁸⁸ Šlo o tažení, které mělo podniknout zemské vojsko pod vedením hejtmána Kašpara Pluha spolu s kurfiřtskými vojsky v Jáchymově.

²⁸⁹ SOKA ČB, AM České Budějovice, *O válečném způsobu do Sas Léta 1547*, inv. č. 291. Bohumír Janoušek považuje obvyklou frázi v dopise „*věrní naši milý*“ za znamení, že je dopis směřován úzce skupině Ferdinandových věrných, která je navíc v menšině. Tato fráze se však vyskytuje v i mnoha minulých dopisech Budějovickým od panovníka, kdy ještě problémy ve městě známy nebyly. Samotná fráze odpor proti panovníkovi ještě nedokazuje. B. Janoušek, *K otázce*, s. 87.

odeslali zprávu až z Plzně. Kdyby však v Budějovicích již v tuto dobu převládala protikrálovská opozice, její vůdci by určitě nedovolili známému královu přívrženci Janu Petříkovi odcestovat do Plzně a dát mu tak šanci ho o situaci ve městě informovat. Všechno ukazuje na to, že ve druhé polovině března byla situace v Českých Budějovicích dosti nepřehledná a pravděpodobně zde mohlo docházet k pokusu o uchopení moci ze strany Ferdinandových odpůrců. Březnový stav věcí však byl oproti následujícím událostem naprosto nicotný.

Hlavním středobodem problémů v následujícím měsíci byl příznávací dopis Budějovických vzbouřeným stavům. Dopis je datován na 5. dubna a Budějovičtí v něm reagují na žádost odbojných stavů, aby přijali březnový stavovský program a přidali se ke stavovskému spolku. Dopis je koncipován tak aby Budějovičtí vypadali co nejvíce neutrálně a nepřiznali se ani k jedné ze stran. V první části dopisu obecně vyjadřují sounáležitost se stavovskou obcí, staví se za obhajování „zemských svobod, práv a starobylých pořádků slavného království tohoto českého“ a obranu království proti jakémukoli nepříteli. Ve druhé části však píší, že jsou od krále Ferdinanda ujištěni o absenci jakýchkoliv nepřátel v Království českém a že oni sami od lidí, kteří k nim jedou se solí, zprávy o blížících se nepřátelích nemají. Proto ani nemají potřebu se k stavovskému spolku přidávat a věří králi, že se mu vyhrocenou atmosféru podaří uklidnit. V dopise však také není řečeno, že by se přímo stavěli za panovníka a hlásili se ke straně jeho věrných.²⁹⁰ Celý dopis zněl, jakoby Budějovičtí nechtěli s celou

²⁹⁰ Svou sounáležitost se stavovskou obcí vyjadřují takto: „Na něm nejsuc ani jsme kdy byli než což by od stavů království tohoto českého a vašich milostí k všemu dobrému a poctivému, i co k obhajování a rozmnožení svobod, práv a privilegií předsevzato a nařízeno bylo. Přitom při všem podle stavů a vašich milostí věrně a upřímně státi toho všeho, což by dobrého a poctivého jeho milostí královské pana nás všech milostivého a slavné koruny České i všech obyvatelů užitečného bylo, podle možností svých, tak jakž jsme toho všeho vůbec povinni obhajovati a pomáhati, proti tomu každému, kterýž by proti výsadám, svobodám, dobrým a starobylým pořádkům slavného království tohoto Českého si předsevzati chtěli a neb na ublížení vzal a to se skutečně poznalo do hrdel i nejvyššího přemožení svého, podle stavů a vašich milostí se postaviti.“ K nebezpečí vpádu vojsk Ferdinanda I.: „I poněvadž při psaní císařské velebnosti ve dvou rozepsání jeho krajských, krále jeho milostí pana nás všech milostivého, jistou zprávu máme a otcovské ujištění, že žádných nepřátel, kteří by do království tohoto na zhoubu obyvatel jeho vpadnouti měli, obávati se potřebě není a to uznává, že i ti husaři, kteří skrze toto království při králi jeho milostí táhli již ven ze země jsou.“ Ke shromažďování královských vojsk v Pasově: „Kdež pak i o tom v psaní svém zmínku míti ráčíte, jakby vašich milostí správy docházely, že by nějaký lid při městě Pasově měl zbrán býti. Jestliže by tak bylo a nám jaká těžkost nastávala, abychom vašim milostem věděti dali, že byste nás pomoci svou opustiti neráčili, což též s vděčností od vašich milostí přijímáme, ale nic takového jsme dosavad od formanů, kteří k nám se solí téměř každého dne jedou, neslyšeli a dnes jest k nám do města služebník jednoho měšťánina z Pasova přijel, na kterémž jsme se s pilností v pravdě vyptali, že nic takového u nich není. Avšak pokud bychom jaké nebezpečenství poznali a vašim milostem hned oznámili.“ SOKA ČB, AM České Budějovice, O válečném způsobu do Sas Léta 1547, inv. č. 291.

záležitostí okolo povstání nic mít, jde ale o nepřímé vyjádření věrnosti panovníkovi, neboť jak je v dopisu psáno, věří, že panovník má čisté úmysly a nebezpečí od něj zemi nehrozí.

Potud by vše vypadalo, že se situace v Českých Budějovicích uklidnila a po březnovém rozbroji není ani památky. To by ale nesměla být zpochybněna pravost dopisu a jeho autor obviněn z jeho zfalšování. Autorem příznávacího dopisu nebyl nikdo jiný než městský písař Jan Petřík. Pravost dopisu zpochybnil rožmberský úředník Mikuláš Humpolec z Tuchoraze. V dopise Vilémovi Křineckému z Ronova²⁹¹ obviňuje Jana Petříka z toho, že „*obec Budějovská s oběma úřady se snesla, aby příznávací listové napsány byly a on lotr sepsal je jinak nežli mu obec i páni poručili*“. Pokud tedy Jan Petřík dopis zfalšoval, co stálo v originálu, který se nedochoval a byl pravděpodobně zničen? Mohlo snad jít o vyznání náklonnosti Budějovických k odbojným stavům? Ve stejném dopise píše Mikuláš Humpolec z Tuchoraze Vilému Křineckému, že „*obec Budějovská při vašich milostech a stavu městském státi chtějí a stojí*“.²⁹²

Postavili se tedy Budějovičtí na stranu odbojných stavů, jak píše Mikuláš Humpolec? Mikuláš Humpolec však není příliš důvěryhodnou osobou. V průběhu povstání byl jeho velkým zastáncem a neúprosným odpůrcem Habsburků, když ale povstání skončilo neúspěchem, zůstal bez váhání nadále ve službách rožmberského rodu, kde získal významné postavení.²⁹³ To, že jeho snažení ve prospěch stavovského odboje nebylo zcela nezištné, naznačuje i zmínka v dalším dopise Vilémovi Křineckému z Ronova. Viléma přesvědčuje o důležitosti Českých Budějovic, protože „*stateček také u samého města mám a v městě dům*“.²⁹⁴ K Janu Petříkovi navíc pociťoval silné antipatie, jak lze vyzvědět z dalšího dopisu Vilému Křineckému: „*neb toho mi račte věřiti, kdybych toho písaře, kde sám dopadl, že bych ho lotra zmučiti dal z mnohých příčin, neb vím, že bych tu leccos našel*“.²⁹⁵ Šlo by tedy i pracovat s myšlenkou, že ze strany Mikuláše Humpolce šlo pouze o vyřizování osobních sporů mezi ním a Janem Petříkem. Prameny se však o žádném sporu mezi nimi nezmiňují.

²⁹¹ Bohumír Janoušek zaměnil Viléma Křineckého za Viléma Křivického. B. Janoušek, *K otázce*, s. 89.

²⁹² SOKA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

²⁹³ Byl kupříkladu starostou komorního soudu při deskách zemských (1561). Tamtéž, s. 88.

²⁹⁴ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů 1538-1550*. Mikuláš Humpolec z Tuchoraze vlastnil dům na rynku. Jaroslav Kubák, *Topografie*, s. 39.

²⁹⁵ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

Mikuláše z Humpolce však nelze podezřívát z toho, že by nechal Jana Petříka mučit pouze ze zapálenosti pro věc odbojných stavů. Což ale potvrzuje existenci opozice v Českých Budějovicích, je část textu v mandátu Ferdinand I. z roku 1548, ve kterém Jana Petříka jmenoval vladykou. Do vladyckého stavu byl povýšen „*pro jeho věrné i platné služby, kteréž nám roku minulého v těch rozmíškách a rozbrojích, kterýž ve jmenovaném městě Budějovicích Českých od některých osob byly, povstaly, činil.*“²⁹⁶ Mimo to, že se jedná o nezpochybnitelné potvrzení existence opozice, je na tomto souvětí zajímavé ještě něco jiného. V mandátu se totiž píše, že rozmíšky a rozbroje povstaly od „*některých osob*“ a ne od celé obce. To tedy znamená, že opozice proti panovníkovi v Českých Budějovicích byla záležitostí pouze skupiny jednotlivců, pravděpodobně se značným vlivem na vedení města, pokud tedy nebyla přímo jeho součástí.

Kdo ale byli tito odbojníci, kteří se v březnu a dubnu roku 1547 pokoušeli nasměrovat České Budějovice do rukou stavovského odboje? V první řadě je nutno říci, že se zcela jistě nejednalo o žádné stavovské radikály, jaké lze najít v jiných královských městech nebo v Praze. Vývoj v Českých Budějovicích ve vztahu k českým panovníkům byl odlišný od ostatních královských měst a budějovičtí měšťané se vždy těšili přízni českých králů, kterou jim opláceli svou věrností. Stejně tomu bylo tak i v případě Ferdinanda I., který jim často vycházel vstříc a postavil se za ně ve sporu s rožmberskými poručíky. České Budějovice ležící v těsné blízkosti rožmberského dominia a hospodářsky prosperující na jeho úkor byly ve svém důsledku na panovníkovi silně závislé. Bez jeho podpory a ochrany by brzy podlehly roztahovačným choutkám rožmberských vladařů. Je nutno brát v potaz, že v takovémto měřítku mohli směřování města ovlivnit pouze nejmocnější měšťtí patricijové, často zasedající v konšelské radě.

Těmto mocným a bohatým měšťanům musela určitě docházet důležitost panovníkovi podpory pro další rozkvět města. Přesto se rozhodli pro vlastní prospěch ohrožit budoucnost celé obce. Kdo z měšťanů, ale mohl mít prospěch ze stavovského odboje? V předchozích kapitolách byly představeny jedny z mála sporů, které mezi sebou Budějovičtí a panovník měli. Pokud pomíneme obchodníky se sukrem, jejichž moc ve městě zas tak velká nebyla, zbývají jako hlavní hybatelé událostí důlní podnikatelé vlastníci právo na dolování v okolí Rudolfova. Žádosti na otevření nových

²⁹⁶ Tamtéž.

dolů byly zamítány, vytěžené stříbro nebylo vykupováno, dělníci se bouřili, a to byl jenom zlomek překážek, které musel budějovický důlní podnikatel každodenně překonávat.²⁹⁷ Roku 1547 byli již na pokraji finančních sil. Jak bylo zmíněno výše, na březnovém sněmu bylo mimo politické a programové změny schváleno i mnoho záležitosti týkající se dolování. Představa, jaké zisky jim každým dnem utíkají jenom díky vůli a rozhodnutí panovníka, v nich musela vyvolat pocit, že by nově se formující stavovská vláda mohla jejich potřebám vyhovovat více. Zda je k tomuto neuváženému činu dohnalo čiré zoufalství nebo tak konali pouze s vidinou budoucích vysokých zisků, se dozvědět nelze. Ať už byly jejich motivy jakékoliv, v březnu roku 1547 se chopili příležitosti a využili svůj vliv ke změně postoje Českých Budějovic vůči stavovskému odboji. Lze také předpokládat, že se k nim v jejich snažení mohlo přidat i mnoho nespokojenců z řad obchodníků se sukrem a spolu by tak vytvořili silný celek schopný značně zasahovat do rozhodování městských institucí.

V dubnu roku 1547 tak v Českých Budějovicích probíhalo soupeření mezi dvěma stranami, z nichž každá chtěla získat navrch. Jak vyplývá z dopisů z tohoto období, někdy na přelomu března a dubna získali odbojníci navrch, neboť hlavní králův zastánce a pravděpodobný vůdce a mluvčí králových věrných Jan Petřík se musel uchýlit ke lsti. K rekonstrukci dubnových událostí dobře poslouží dopisy již známého Mikuláše Humpolce z Tumoraze tábořským konšelům. V nich je zmíněno, že Táborští ve svém městě chytili jistého pacholka, který se po městě vyptával, kolik měšťané vlastní děl, mušket a munice do nich a jaký je současný stav městského opevnění.²⁹⁸ Byl ale chycen a vyslýchán a od něj se Táborští dozvěděli, že ten, kdo jej vyslal, byl budějovický městský písař Jan Petřík. O tom pak ve svém dopise informovali Mikuláše Humpolce. Táborští se proto spolu s Mikulášem Humpolcem rozhodli Jana Petříka, který se zrovna nacházel v Praze, kde se účastnil zemského sněmu, pronásledovat

²⁹⁷ „Ješto ráčíte znáti, že to býti proti všem pořádkům horním, abychom my se s jinými kverky v takové nebezpečnosti dávati měli, poněvadž desátník krále jeho milosti má tu s penězi hotovo býti, což by se stříbra nadělalo, aby se hned platilo, tak aby se tak ihned dělníkům a komuž což by náleželo, dáti mohlo.“ Dále pak: „Žádáme Vašich Milostí, že ráčíte to při králi jeho milosti jednati, aby peníze k nám poslány byly podle předešlého psaní a pakli by se to dlíti mělo, aby týž stříbro což ho před zkázou jest, někomu jinému prodati mohli.“ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Knihá konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

²⁹⁸ „Službu svou vzkazuji, slovnutný v opatrnosti páni a přátelé moji milý oznamuji vám dle dobré přízně a přátelství, kteréž k vám mám, že po některý den nějaký mladý pacholek z Budějovic Českých dal se jest před mnohými lidmi dobrými slyšeti, kterak jest písař městský z Budějovic Českých Jan Petřík jej navedl a úplatek jemu učinil (vidíc osobu jeho sprostou), aby k vám na Tábor šel a špehoval, jak se opatrujete a neb mnoho li lidu a střelby máte a jak město vaše se zpravuje.“ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní knihá písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

a předvést před spravedlnost. V Praze ho však již nezastihli, a byli proto Mikulášem Humpolcem odkázáni na Petříkova otčíma v Benešově.²⁹⁹ Ke svědectví proti němu chtěli použít jím vyslaného pacholka, kterého sebou do Prahy vezli.

Táborští i Mikuláš Humpolec z Tuchoraze obviňovali z vysílání špehů pouze Jana Petříka osobně a nikoho jiného. Když pak psali do Českých Budějovic, zda o tom měšťané něco nevědí, Budějovičtí se od výzvědných akcí zcela distancovali a Tábořským ještě vyčinili, že se k jejich pacholku nechovají příliš vzorově.³⁰⁰ Budějovičtí tedy opravdu nemuseli vědět o tom, že Jan Petřík někoho vyslal do Tábora na výzvědy. Stejně tak ale od něj mohl někdo z jeho spolupracovníků mít instrukce, aby se přesně takto v případě potřeby zachoval. Nežli však mohl být za své jednání pronásledovatelem chycen a „potrestán“, byl Jan Fridrich poražen a s ním i stavovské povstání. Dubnové události tak ukazují s jakou osobní statečností a nasazením vlastního života a zdraví se Jan Petřík podílel na zachování Českých Budějovic v táboře králových věrných.

S porážkou Jana Fridricha v bitvě u Mühlberku a rozpadem stavovského spolku umlkly i v Českých Budějovicích odbojné hlasy. Členové protihabsburského tábora v Českých Budějovicích rychle zjistili, že od stavů se jim žádná pomoci nedostane. V květnu roku 1547 stály České Budějovice znovu pevně na straně krále Ferdinanda a po sporech minulého měsíce nebylo ani památky. Nastává otázka, jak panovník naložil se svými odpůrci v Českých Budějovicích. Odpověď může být překvapivá. V červenci roku 1547, kdy probíhaly procesy s Ferdinandovými protivníky z řad odbojných stavů a královská města byla tvrdě perzekuována,³⁰¹ neexistuje v Českých Budějovicích o podobných procesech jediná zmínka. Lze se tedy domnívat, že Ferdinand svým odpůrcům z řad Budějovických odpustil.³⁰² V dalším roce Budějovičtí

²⁹⁹ „I přičina pak tato tohoto mého psaní k vám jest, že oni Budějovští nestojí v Praze, kdež prve stávali u Zvunka, ale stojí na Hradčanech v páně Špaňovského a neb v páně z Rožmberka domě, neb jest tam zdravější povětří nežli ve Starém městě na ten čas a písař ten hned slyším, velmi se pěkně šetří toho povětří etc. A pakli tu nejsou, tak jinam někam se převedli. Tehdy dajte se optati u pana Duchka v apatéce U Liliium, má tu jeden z nich syna svého tu se doptáte o nich a neškodí, abyste se i v Benešově podle Rathauzu zvěděli, není-li tu písař u svého otčíma.“ Tamtéž.

³⁰⁰ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

³⁰¹ Tamtéž, s. 300-309.

³⁰² O členech odbojné skupiny byl zcela jistě informován od Jana Petříka, konkrétní jména se však v pramenech nedochovala.

znovu žádali o otevření dolů, prolomení těžebních limitů a výkupu vytěženého stříbra, tentokrát jim bylo vyhověno.³⁰³

Budějovičtí si tím, že zůstali na straně krále Ferdinanda, vysloužili u mnohých členů stavovské obce nehynoucí nenávisť, jak to dokazuje kupříkladu zmínka od Sixta z Ottersdorfu, který Budějovické přirovnává k vrahům pravých křesťanů a dětí.³⁰⁴ Dalším příkladem je spor budějovického měšťana Martina Lapačky, který koncem července pobýval v Praze. Po cestě z kostela byl na Karlově mostě napaden jakýmsi rytířem, který se ho pokusil z mostu shodit. Důvodem napadení byl „*minulý nepokoj*“ a to, že Martin Lapačka byl budějovickým měšťanem.³⁰⁵ Zadostiučiněním pro Budějovické pak bylo alespoň darování předního hlasu na zemském sněmu po Pražských městech, Plzni, spolu s Ústím nad Labem a zachování všech městských práv v době, kdy byla zbylá královská města mocensky zlikvidována.³⁰⁶

Budějovičtí zachováním věrnosti králi Ferdinandovi I. mnoho získali. Dlouhotrvající spor s pány z Rožmberka byl vyřešen v jejich prospěch, těžba stříbra dosáhla v druhé polovině 16. století svého vrcholu, obchod se solí stále více vynášel, došlo k rozmachu pivovarnictví a rybníkářství. České Budějovice v průběhu 16. století vzkvétaly jako nikdy předtím. Pro budějovické měšťany tak byla druhá polovina 16. století dobou rozkvětu a blahobytu, za něž vděčili především skupině okolo Jana Petříka a jejich neochvějně věrnosti panovníkovi. České Budějovice se mocensky a hospodářsky pozvedly nejvíce ve své historii, aby pak byly sraženy na samé dno třicetiletou válkou.

³⁰³ Budějovičtí o tom píše synu Ferdinanda I., Ferdinandu Tyrolskému, toho času regentu Království českého SOKA ČB, AM České Budějovice, *Kniha konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

³⁰⁴ J. Janáček (ed.) *O pokoření*, s. 96.

³⁰⁵ Pravděpodobně prohabsbursky smýšlející. SOKA ČB, AM České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka z Benešova*, inv. č. 89.

³⁰⁶ „Svrchu psaným Budějovským nynějším i budoucím tuto zvláštní milosti naši královskou učiniti jsme ráčili a tímto listem činíme, aby hned po dnešní den po primasech a neb purkmistrech starého a nového měst našich pražských a po primasech a purkmistru i vší obci města našeho Plzně, nejprvnější a nejprřednější hlas, místo i stání ve sněmech, přimluvách, v radách i ve všech jiných věcech k čemuž by kdy povolání a potřebování byli mívali.“ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

V. Závěr

V předložené bakalářské práci se autor pokusil zodpovědět několik otázek souvisejících s dějinami královského města Českých Budějovic v letech 1546–1547. V první části své práce se autor zamýšlí nad hospodářskou a náboženskou situací v předvečer stavovského odboje v Českých Budějovicích. Spor budějovických měšťanů s rožmberskými poručníky měl pro obyvatele Českých Budějovic zásadní význam. Porušování starodávných městských práv udělených již za dob Lucemburků vneslo do té doby klidného jihočeského regionu znovu semínko svárů, které se táhly až do počátku vlády Viléma z Rožmberka, který v nastaveném expanzionismu svých poručníků dále pokračoval. Ačkoliv se poslední Rožmberkové později stali jedněmi z nejpřesvědčenějších příznivců habsburské dynastie a i nejdůležitější z poručníků Albrecht z Gutenštejna byl horlivým zastáncem Ferdinanda I., král v tomto sporu vždy podpořil České Budějovice.

V tom, jak Ferdinand bránil Budějovické před rožmberskou expanzí, lze vidět, jak vřelý vztah král k městu měl a jak pevné byly společné vazby mezi ním a městem. České Budějovice byly odjakživa považovány za výspu královské moci v jižních Čechách a těšily se přízni českých králů. Ani Ferdinand I. nebyl výjimkou. Kromě výše zmíněné, ale ukazuje spor s rožmberskými poručníky ještě další mnohem zásadní fakt. Ukazuje, jak těžké postavení měly České Budějovice v rámci regionu. Budějovičtí, ze všech stran obklopeni nepřáteli a konkurenty, museli celou svou existenci čelit vojenským, hospodářským či jiným útokům a úkladům. A byli to právě čeští králové, kteří svou vůlí a mocí nenechali město padnout pod tlakem jeho nepřátel. Královská města bez pomoci panovníka mnoho ztrácela a u Českých Budějovic to platí dvojnásob. Ukončení stavovského odboje na straně odbojných stavů by pro České Budějovice znamenalo více než jen ztrátu hlasu na sněmu a přidělení královského rychtáře. Znamenalo by to konec města jako hospodářského centra jižních Čech a bez podpory panovníka by Budějovičtí zůstávali zcela nechráněni proti expanzivní politice Viléma z Rožmberka v dalších letech. České Budějovice by tak nikdy nedosáhly zlatého věku ve druhé polovině 16. století a nikdy by nebyly takovým městem, jako ho známe dnes.

V náboženském měřítku se budějovičtí měšťané chovali v souladu s politikou nastavenou panovníkem ve čtyřicátých letech a král je musel v jejich horlivosti ještě krotit. Šíření protestantů v okolí města sice docházelo a bylo zapříčiněno hlavně příchodem horníků z Německa do nově otevíraných dolů v okolí Rudolfova. Proti jejich

vlivu se Budějovičtí snažili ze všech sil bránit a jenom tak potvrzovali postavení Českých Budějovic jako pevné základny katolické víry v jižních Čechách.³⁰⁷

V poslední části třetí kapitoly se autor snaží hledat možné kořeny nespokojenosti s panovníkem. Město jako celek nemělo s Ferdinandem I. před stavovským odbojem žádné spory, přesto se v městě nalézaly dvě skupiny, které s panovníkem příliš vřelé vztahy neměly. První skupinou byly obchodníci se sukem a látkami, které poškodil panovníkův mandát značně omezující obchod se sukem a dávající větší obchodní práva samotným výrobcům sukna, soukeníkům. Vzhledem k tomu docházelo v Českých Budějovicích k porušování práv městských soukeníků, a tím se někteří měšťané dostávali do přímého rozporu s panovníkem.³⁰⁸ Druhou skupinou byli důlní podnikatelé vlastníci doly v Rudolfově a jeho okolí, kteří trpěli hlavně královým nedostatkem financí. Z toho důvodu od nich nebyl panovník schopen koupit vytěžené stříbro. Tento problém se táhl již od roku 1546 a vygradoval právě v roce následujícím. Vytěžené stříbro se hromadilo ve skladech a podnikatelé již neměli s čeho zaplatit dělníkům. Z dopisů adresovaných podkomořímu Království českého Jiříkovi z Gerštorfu a na Cholticích vyznívá jejich situace jako nanejvýše kritická. Ti se tak pravděpodobně pokusili roku 1547 chopit příležitosti a dosáhnout alespoň nějakého zadostiučinění.³⁰⁹

Události stavovského odboje v Českých Budějovicích tak lze označit jako období střetu dvou mocenských skupin. Na jedné straně to byly osoby, které vlastně ani v konečném důsledku nelze označit za vzbouřence, neboť se proti králi postavily ze zcela jiného důvodu než ostatní odbojní stavové. Jejich hlavním cílem byl pouze a jenom osobní prospěch. Na druhé straně proti nim stála strana rozumu, v jejímž čele stál městský písař Jan Petřík z Benešova. Tito věrní museli vědět, jak je pro budoucnost města důležité, aby pevně setrvalo na straně panovníka a nedávalo se všanc pochybnému dobrodružství ve formě stavovského odboje. Lidé okolo Jana Petříka si museli určitě uvědomovat, že pokud zůstanou panovníkovi věrni, problémy se v následujících letech zcela jistě kladně vyřeší. K čemuž také v následujících letech došlo a jak obchodníci se sukem tak důlní podnikatelé nakonec po stavovském odboji obdrželi mnohé výhody a z nich dále profitovali. Co ale mohlo jejich neuvážené jednání způsobit, pokud by nebylo Jana Petříka, si lze jen domýšlet.

³⁰⁷ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

³⁰⁸ SOKA ČB, AM České Budějovice, *Knih konceptů z let 1538–1550*, inv. č. 288.

³⁰⁹ Tamtéž.

VI. Seznam použitých pramenů a literatury

VI. 1. Archivní prameny

SOkA České Budějovice, Archiv města České Budějovice, *Červená kniha zvaná pamětní*, inv. č. 90.

SOkA České Budějovice, Archiv města České Budějovice, *Pamětní kniha písaře Jana Petříka*, inv. č. 89.

SOkA České Budějovice, Archiv města České Budějovice, *Kniha konceptů (Kniha listův a konceptův posílajících od léta 1538 až do léta 1550)*, inv. č. 288.

SOkA České Budějovice, Archiv města České Budějovice, *O válečném způsobu do Sas Léta Páně 1547*, inv. č. 291.

SOkA České Budějovice, Archiv města České Budějovice, *Kniha zápisů městské rady 1546–1547*, inv. č. 105.

VI. 2. Vydané prameny

GINDELY, Antonín – DVORSKÝ, František (edd.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I*, Praha 1877.

GINDELY, Antonín – DVORSKÝ, František (edd.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu II*, Praha 1880.

JANÁČEK, Josef (ed.), *O pokoření stavu městského léta 1547*, Praha 1950.

PÁNEK, Jaroslav (ed.), Václav Březan, *Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985.

PORÁK, Jaroslav – KAŠPAR, Jaroslav (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980.

TEIGE, Josef (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546 a 1547*, Praha 1920.

VI. 3. Použitá literatura

BAHLCKE, Joachym, *Die Böhmisches Kronezwischen staatsrechtlicher Integrität, monarchischer Union und ständischem Föderalismus. Politische Entwicklungslinien im böhmischen Länderverband vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, WBG 21, 1994.

BAHLCKE, Joachym, *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstand. Die Länder der Böhmisches Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526–1619)*, München 1994.

BŮŽEK, Václav (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (=OH 1).

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

BŮŽEK, Václav a kol. (ed.), *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

DILLON, Kenneth J., *King and Estates in the Bohemian Lands 1526–1564*, Bruxelles 1976.

EBERHARD, Winfried, *Monarchie und Widerstand. Zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinands I. in Böhmen*, Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 38, München – Wien 1985.

FICHTNER, Paula Sutter, *Ferdinand I. Wider Türken und Glaubensspaltung*, Graz – Wien – Köln 1986.

FICHTNER, Paula Sutter, *When Brothers agree: Bohemia, the Habsburg and the Schmalkandic wars (1546–1547)*, Austrian History Yearbook 11, 1975, s. 67–78.

JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská I/II (1526–1547)*, Praha 1984.

JANÁČEK, Josef, *Zrušení cechů roku 1547*, ČsČH 7, 1959.

JANÁČEK, Josef, *K účastni Pražanů v protihabsburském odboji roku 1547*, Pražský sborník historický, 1964.

JANÁČEK, Josef, *Praha a Gent*, Dějiny a současnost VI., 6/1964.

JANOŠEK, Bohumír, *K otázce Českých Budějovic v protihabsburském odboji roku 1547*, JSH 23, 1954.

JANOŠÍKOVÁ, Petra, *Urbura jako nástroj finanční politiky státu ve 13. a 14. století*, in: Dagmar Grossmanová - Tomáš Krajčík - Jan Štefan (edd.), Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbaloovi, Ostrava 2007.

GALANDAUER, Jan – HONZÍK, Miroslav, *Osud trůnu habsburského*, Praha 1982.

KOHLER, Alfred, Ferdinand I. (1503–1564). *Fürst, König und Kaiser*, München 2003.

KOPÁČEK, Jiří a kol., *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998.

KOTLÁROVÁ, Simona, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008.

KUBÁK, Jaroslav, *Topografie Českých Budějovic 1540–1800*, České Budějovice 1973.

KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1. díl A-G*, Praha 1999.

MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích I-IV*, Praha 2001–2002.

OPELÍK, Jiří a kol., *Lexikon české literatury 3/II*, Praha 2000.

PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové, Velmoži české renesance*, Praha 1989.

PÁNEK, Jaroslav, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha 2011.

PÁNEK, Jaroslav, *Města v politickém systému předbělohorského českého státu*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Česká města v 16.–18. století*, Praha 1991.

- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny Československa I.*, Praha 1990.
- PLETZER, Karel, *Českobudějovický písař Jan Petřík z Benešova (Příspěvek k dějinám české literatury XVI. století)*, JSH 28, 1959.
- TIEFTRUNK, Karel, *Odpor českých stavů proti Ferdinandovi I. Léta 1547*, Praha 1872.
- TOMEK, Wacław Wladivoj, *Dějepis města Prahy XI.*, Praha 1897.
- VLADÁR, Josef, *Encyklopédia Slovenska VI.*, Bratislava 1982, s. 75-76.
- VOREL, Petr, *Velké dějiny Zemí Koruny české VII.*, Praha - Litomyšl 2005, s. 7–194.
- VOREL, Petr (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30. 9. 1997*, Pardubice 1999.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005.
- VYKOUPILOV, Libor, *Slovník českých dějin*, Brno 2000.
- WINTER, Zikmund, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991.
- WHEATCROFT, Andrew, *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*, Praha 2010.